

בשם י"י אל עולם

קונטרס

מעשה נסים

מאמרים בענייני חנוכה ופורים

מאתי הצב"י נסים בן כבוד אאמו"ר הגאון רבי יצחק שליט"א
בן כבוד הגאון מוהר"ר נסים (נחום) זלה"ה רצאבי יצ"ו

בית שמש, מבת ה'תשפ"ב ליצירה, ב'של"ג לשטרות

© כל הזכויות שמורות

הערות והארות יתקבלו בברכה
רצאבי, אור שמח 6, בית שמש

תוכן הקונטרס

דף

מאמר ראשון – חלק ראשון

בפלוגתא דהרמב"ם והתוספות בפירוש מהדרין מן המהדרין בנרות חנוכה, ביאור מחלוקתם וסברותיהם, בירור דעת רש"י והרי"ף ושאר ראשונים, והמנהג הקדום בקהילות ישראל [לשלחן ערוך הלכות חנוכה סימן תרע"א סעיף ב', ופסקי מהרי"ץ שם סעיף א', מתוך עץ חיים דף ק"ס ע"ב] ..... קעט

מאמר ראשון – חלק שני

דברי הרי"ץ גיאת, וספר הנייר בשם הלכות גדולות, ורשב"ן, ואחד מן הקדמונים, ורב האי גאון, ורב סעדיה גאון, ורב שר שלום גאון, וביאורם [לשלחן ערוך ופסקי מהרי"ץ שם]. ובענין מנהג הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת בברכה [לשלחן ערוך סימן תרע"א סעיף ז', ופסקי מהרי"ץ סעיף י"א, מעץ חיים שם] ..... ריז

נספח למאמר הנזכר

והוא הבאת לשונות הראשונים בענין זה, עם ביאורים קצרים בדבריהם באיזה"ו מקומן ..... רמד

מאמר שני

בענין שני בעלי בתים הדרין בחצר אחת או בבית אחד, ובן נשוי הדר בבית אביו, או חתן בבית חמיו, וחלוקים בעיסתם או אינם חלוקים, אם שניהם צריכים להדליק, או מספיק להשתתף, או אף להשתתף לא צריך [לשלחן ערוך שם סימן תרע"ז סעיף א', ופסקי מהרי"ץ סעיפים ל"א ול"ב, מעץ חיים שם וש"ת פעולת צדיק חלק ב' סימן ע"ד]. [ורמזים לחנוכה] ..... רנד

מאמר שלישי

בדברי מהרי"ץ [בפסקי מהרי"ץ הלכות פורים סעיף י"א, מעץ חיים דף קס"ד ע"א] שמצוה לקנות מגילה כשירה **מהונו ומכספו** [עיקר הדבר שראוי לכל אחד שיהיה לו מגילה כשירה וכו', במשנה ברורה סוף סימן תרפ"ט] **רעה**

מאמר רביעי

בדברי מהרי"ץ [בפסקי מהרי"ץ שם סעיף נ"ב, משו"ת פעולת צדיק חלק א' סימן מ"ו] בביאור מה שהוצרכה אסתר להתחנן ולבקש להשיב את הספרים לאחר שנהרג המן, דהא גמירי דכי גזרי גזירתא ומיית חד מינייהו מבטלי לה לגזרתייהו כדאיתא בתענית דף כ"ט ע"א . . . . **רפב**

מאמר ראשון

חלק ראשון

בפלוגתא דהרמב"ם והתוספות בפירוש מהדרין מן המהדרין בנרות חנוכה, ביאור מחלוקתם ופברותיהם, בירור דעת רש"י והרי"ף ושאר ראשונים, והמנהג הקדום בקהילות ישראל [לשלחן ערוך הלכות חנוכה סימן תרע"א סעיף ב', ופסקי מהרי"ץ שם סעיף א', מתוך עץ חיים דף ק"ס ע"ב]:

איתא בגמרא שבת פרק במה מדליקין דף כ"א ע"ב, תנו רבנן מצות חנוכה, נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא, פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא. חד אמר, טעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין. וחד אמר, טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורדין. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כדברי בית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו, דמעלין בקדש ואין מורדין:

א', המנהג הקדום בכל תפוצות ישראל, ויישוב רבינו יצחק הזקן בעל התוספות למנהג

הנה ידועה היא בשערים המצויינים בהלכה מחלוקתם של רבותינו בעלי התוספות ז"ל עם רבינו הרמב"ם ז"ל אם מהדרין מן המהדרין עושים הידור זה האחרון לבדו, וכך היא דעת התוספות ומנהג קהילות ספרד ותימן, או עושים הם גם את ההידור הראשון של מהדרין, וכך היא דעת הרמב"ם ומנהג קהילות אשכנז. וידועים גם כן דברי הט"ז סימן תרע"א סק"א, והובא גם בבאר היטב שם סק"ג, שזה חידוש שהספרדים נוהגים כתוספות והאשכנזים כרמב"ם, וזה לא מצינו בשאר מקומות ע"כ¹⁸¹. [וכן כתב כבר הב"ח, דמנהגם

[א] ונסתייע מדבריו מהרי"ץ זיע"א בעץ חיים חלק ג' דף פ"ו ע"א, וסודר בפסקי מהרי"ץ הלכות יום הכפורים סעיף ל"ד, לגבי נוסח על חטא על סדר אבג"ד

כדעת הרמב"ם, ומנהג ספרד כדעת התוספות וכו']. ומה שדנים בזה שמנהגם אינו כדברי הרמב"ם לגמרי, וגם שהרמב"ם עצמו הביא לאחר מכן מנהג ספרד בשתיקה, [בפרט זה כן כתב הב"ח שם, דמשמע מדברי הרמב"ם שאין לשנות מנהגם וכו'], וכתבנו בזה לקמן בס"ד:

אמנם לאחר העיון בספרי רבותינו הראשונים ז"ל¹⁰ נתברר לנו כי גם באשכנז ובצרפת ועוד ארצות, וכפי הנראה בכל תפוצות ישראל, היה המנהג הקדום כמנהג קהילות ספרדים ותימנים שמדליק ביום ראשון נר אחד, וביום שני שתי נרות וכן על זה הדרך בכל הימים, עד שנמצא מדליק ביום שמיני שמנה נרות בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שהיה אדם אחד. וכן משמע גם כן בהלכות קצובות [המיוחס לרב יהודאי גאון] דף פ"א:

אלא שהוקשה להם לרבותינו הראשונים ז"ל, דלכאורה מנהג זה אינו לא כמהדרין ולא כמהדרין מן המהדרין. וזו היא אכן דעת רבינו הרמב"ם, ורבינו יהונתן מלוניל, והרי"ז בפסקיו, שמדליק כמנין הימים לכל אחד ואחד מבני הבית [גם במגיד משנה כתב שפירוש הרמב"ם נכון הוא, אמנם בהלכה ג' על מנהג ספרד שהביא הרמב"ם כתב, ג"כ הוא מנהגינו [בקטלוננייה]. והר"ן בפירושו על הרי"ף [דף כ"ה מדפי הרי"ף החדשים] ובחידושו [הוצאת מוסד דף צ"ז] הביא דברי הרמב"ם ודברי התוספות יעו"ש, ולא הכריע בהדיא. וראה עוד דברי בעל תניא רבתי וכן דברי רש"י ורבינו חננאל, המובאים ומבוארים לקמן בס"ד:

אך ר"י הזקן תירץ ויישב המנהג, דהך מהדרין מן המהדרין לא קאי אלא אנר איש וביתו. שהרי אם עושה נר לכל אחד, אפילו יוסיף מכאן ואילך, ליכא היכרא למנין הימים הנכנסים או היוצאים. וכך הסכימו רוב מנין ורוב בנין של רבותינו הראשונים ז"ל ודלא כהרמב"ם, ומהם רבים שהזכירו בהדיא שכן המנהג, ומהם שהביאו דעת הרמב"ם ונחלקו עליו, או שהביאו מתוך דבריו מנהג זה בלבד. ומהם שלא כתבו כן בהדיא, אלא שהדבר מוכח

בוידוי יום הכפורים הנהוג באשכנז אך לא בספרד [ובתימן], שבכאן יש מקום שאלה שהאשכנזים נהגו כהרמב"ם ולא הספרדים, והוא חידוש כמו שכתב הט"ז בכיוצא בזה לענין נרות חנוכה אם כל אחד מבני הבית ידליק. ומסיק שם, שנוסח זה הוא תוספת מבחוץ ואינו מלשון הרמב"ם, מדליתיה ברמב"ם כת"י תימן, ומזה שהספרדים לא נהגו בו, ואלו היה כתוב מעיקרא בספרי הרמב"ם לא היו נמנעים מלאמרו, יעו"ש ובבארות משה על פסקי מהרי"ץ שם:

[ב] שרבים מהם נדפסו בדורות האחרונים או בדורינו, ולא היו למראית עיני רוב רבותינו האחרונים ז"ל:

מאמר ראשון – חלק ראשון קפא

מדבריהם מדהשמיטו עיקר הדין דנר איש וביתו ומהדרין והביאו דין מהדרין מן המהדרין לבדו, ולא פירשו שהוא לכל אחד ואחד מבני הבית, דמוכח דסבירא להו כדעת ר"י הזקן הנז"ל. וכן אם כתבו שכך המנהג, שמזה ראייה [נוספת], שבוודאי כוונתם כשאר ראשונים המעידיים על המנהג שעשו הידור בתרא לבדו:

ביעויין בתוספות ר"י הזקן ותלמידו [הוצאת מכון אופק, שם מפורש כי נראה לר"י דלא קאי וכו' כדי לקיים המנהג שלנו. וטעם נותן ר"י לדבר וכו'], ובתוספות דידן, ובפסקי תוספות אות צ', והרא"ש בתוספותיו, ובפסקיו סימן ד' הביא הברייתא כצורתה, ושני הטעמים לבית שמאי ולבית הלל], והמרדכי בסימן ע"ר [גם בלשונו מפורש, נראה לר"י שיש יותר הידור וכו' כמו שאנו נוהגין וכו'], ורבינו יעקב בן הרא"ש בספר הטורים ובקיצור פסקי הרא"ש, ופסקי מהרי"ח, ופסקי מהר"מ קלויזנר, והאגודה, וספר התרומה סימן רכ"ט [הוצאת מכון י"ם דף תשכ"ה, והביא דבריו גם מעתיק כ"ל של-מחזור ויטרי, מהדורת גולדשמידט חלק ב' דף שמ"ו], ותשובות ופסקים לר"י הזקן סימן קע"ב, וסמ"ג עשין דרבנן ה', וסמ"ק סימן ר"פ, וראבי"ה בסימן תתמ"ג [שכתב שנהגו העם כבית הלל], ועץ חיים לרבינו יעקב חזן מלונרדן בהלכות חנוכה פרק ראשון, וחידושי הריטב"א החדשים בשם ר"י, והחידושים המיוחסים להר"ן [וכתב שם כן בשם הרא"ה] והנמוקי יוסף, וצורר החיים לרבינו חיים ב"ר שמואל תלמיד רבינו פרץ והרשב"א בדרך השביעי סימן ב', וספר המאורות, והמאירי, והארחות חיים והכל בו, ונתברר כי ספר כל בו הוא מהדורא קמא של-ספר ארחות חיים, ויש עוד מהדורות בכת"י, וכולם מאותו מחבר הלא הוא רבינו אהרן הכהן, ולא היה מקומו בלוניל אלא בנרבונא], ואהל מועד שער מועד קטן דרך ראשון נתיב ב', וספר המנהגות לרבינו משה ב"ר שמואל בחודש כסלו דף קמ"ה, וספר המנהיג לרבינו אברהם ב"ר נתן הירחי בהלכות חנוכה, ורבינו ירוחם בחלק אדם נתיב תשיעי חלק ראשון, וספר מצוות זמניות בהלכות חנוכה, ומנורת המאור להר"י אלנקאוה בהלכות חנוכה פרק ב', ובספר צידה לדרך לרבינו מנחם בן זרח במאמר רביעי כלל שביעי פרק שני, וספר התדיר לרבינו משה ב"ר יקותיאל ממשפחת האדומים, והבאנו כל לשונות הראשונים הנז"ל בנספח בסוף מאמרינו בס"ד:

ג מה"ר יהושע בועז בשלטי הגבורים דף כ"ה מדפי הרי"ף החדשים אות ה', ומרן בבית יוסף בסימן תרע"א סעיף ב' העידו שנוהגים כהתוספות. וכן מהריק"ש בערך לחם, ומהרד"ם בשתילי זיתים בסימן תרע"א שם, השמיטו הגהת הרמ"א שכתב, שיש אומרים, שכל אחד מבני הבית ידליק וכו'. והשתילי זיתים בפירושו שם סק"ג הביא מהרמב"ם, שכן המנהג פשוט בכל בני ספרד.

ובסק"ד הביא דברי הבית יוסף בשם התוספות שבזה יש הידור יותר דאיכא הכירא וכו' :

והמקור הקדום ביותר שראיתי לזה הוא בהלכות קצובות [המיוחדס לרב יהודאי גאון] ריש הלכות חנוכה [דף פ"א] שכתב וז"ל, בחנוכה חייב אדם להדליק נר אחת בלילה ראשונה, בלילה שניה שתיים, ויוסיף אחת בכל לילה עד שמונה ימים וכו', ואם רוצה לעשות נר אחד בכל לילה ולילה כלילה הראשון, יצא ידי חובתו, ע"כ. [וסוף דבריו מואם רוצה וכו', הובא בשמו בשבלי הלקט הקצר סימן נ'. וראה בבארות שלמה הלכות חנוכה ס"ק קכ"ט]. וראה עוד בדברינו לקמן, שכן הוא בספר הנייר בשם הלכות גדולות, מה שאין בהלכות גדולות לפנינו אף במהדורת הילדסהיימר המוגהת על פי כתבי יד :

וראה שם עוד דברי הרי"צ גיאת בזה. ועוד הובאו שם דברי רב האי גאון והרשב"ן ואחד מן הקדמונים, דסבירא להו כר"י הזקן. אמנם רב האי גאון שם מעיד שמנהגם כמהדרין קמא המדליקין נר לכל אחד ואחד [ושבבית הכנסת מנהגם כמהדרין מן המהדרין]. וכך נראה גם כן מדברי רב שר שלום גאון ורבינו סעדיה גאון שכך היה המנהג בזמנם כמהדרין קמא. וכן מבואר בדברי הרי"ץ וגיאת והרשב"ן שיש שנהגו כך בזמנם, יעו"ש :

וכן הוא גם כן המנהג בכל ערי תימן מימים קדמונים דקדמונים, ואף לאחר שהגיע אליהם חיבור משנה תורה להרמב"ם והיו גורסים ומשננים אותו על פה, עם כל זה לא זזו ממנהגם הקדום, וכמו בענינים נוספים כיוצא בזה שלא שינו המנהג מפני דברי הרמב"ם [כיעויין בשער אחד מתוך קונטרס כללי מהרי"ץ הנדפס בסוף חלק ג' מש"ע המקוצר, וקובץ דברי חפץ גליון י' מדף רמ"ד, וגליון י"א מדף רמ"ו]. אמנם כאן הרמב"ם גופיה הביא שמנהג ספרד אינו כדבריו, ולא העיר עליו :

וכן הוא בסידורי תימן הנקראים תכאליל [אף בקדומים כגון משנת ה'ק"ה וה'רנ"ח] מייסוד חכמי תימן הקדמונים, שהזכירו מתוך לשון הרמב"ם מנהג זה בלבד, וכן הוא בתכאליל של-מהר"י בשירי ומהר"י ונה ומהרי"ץ ותכלאל משתא שבזי ממה"ר ישראל בן יוסף. [אמנם בתכלאל אחד משרעב משנת ה'שע"ב נוסף קודם מנהג זה, כי אם עשה פתילות כמנין אנשי הבית, הרי זה משובח. אך משמע ומסתבר שהמכוון בכך למהדרין קמא השנוי בכרייתא, ומצינו קדמונים בשאר ארצות שנהגו כמהדרין קמא וכו']. וכתב בשו"ת פרח שושן כלל ג' סוף סימן ד', דעבדינן היפך סברת הרמב"ם בהדלקת נר חנוכה, והובא בשו"ת פעולת צדיק למהרי"ץ חלק א' סימן קנ"ח, וסודר

בפסקי מהרי"ץ הלכות שבת ט"ל מלאכות סעיף ח"פ. וראה עוד לאאמור"ר שליט"א בשו"ת עולת יצחק חלק ב' סימן רס"ו, ובשו"ת ויען יצחק סימנים רכ"ח רכ"ט ורל"ב, ושערי יצחק וישב ה'תשע"ד, ובארות שלמה כאן ס"ק י"ד:

ב', תירוץ נוסף למנהג, ושאינו מספיק לכל המקומות

אמנם יש מעט מהראשונים שפירשו טעם המנהג באופן אחר, כיעויין בגליון פסקי מהרי"ח [שם]. ובעל גליונות אלו הוא אחד מחכמי איטליה ככתוב במבוא שם בדף ט"ז] מתוס' אביו ה"ר שלמה, שהוא כדי שלא יאמרו הגויים שאנו עושיין כשפים כשיראו שאין מנין הנרות בכל בית בשוה¹⁵. וכעין

[ג] וראוי לציין כאן לגמרא מגילה דף ב' ע"א, אבל בזמן הזה הואיל ומסתכלין בה, שגירסת רב האי גאון ועוד, הואיל ומסתכנין בה. ונכתב בזה בכת"י התימני למסכת מגילה שנכתב בשנת א'תתנ"ח לשטרות שהיא שנת ה'ש"ז ליצירה, כלומר, יראו אומות העולם שישראל עושיין מועדים הרבה לכל עיר ועיר ואינן ביום אחד, ויאמרו אין דתם אחת, ונמצאו ישראל בסכנה, ולפיכך אין עושיין אותו אלא יום אחד בזמן הזה, ע"כ, כמובא בספר גנוזות ותשובות מחכמי תימן להרב אלישע חן חלק ג' ה'תשפ"א דף רי"ז [ויעו"ש עוד בדף רט"ו ד"ה נראה], ובהשלמות להגהות וצינונים בגמרות עזו והדר ה'תשע"ו, ובהערות לפירושי ר"ח הוצאת מכון לב שמח ה'תשנ"ו אות כ"ד, ובמסכת מגילה ומסכת מועד קטן ע"פ כת"י תימני, טורונטו ה'תרע"ו ולייפציג ה'תר"פ, יעו"ש. ולא נמצא לעת עתה מקור לפירוש זה בכל ספרי הראשונים שבידינו, גם לא בפירוש רבינו יהונתן מלוניל [שהרבה פירושים בכת"י התימני הנזכר מקורם ממנו], ובחידושי הרמב"ם לתלמוד [הנדפסים גם בסוף כרך ז' מפירוש המשנה להרמב"ם הוצאת מכון המאו"ר], ובנימוקי רבינו זכריה הרופא על הלכות מגילה וחנוכה להרמב"ם שיצאו לאור ע"י הרב יהונתן שבח בערב חנוכה ה'תש"פ, ועוד:

עוד ראוי לציין כאן לפי רוב הראשונים שפירשו לפי גירסא זו, שאם יהיו הרבה זמנים לקריאת המגילה אוושא מילתא ושמעי אומות העולם וגזרו שמדא, שכתבו על זה בספר המכתם ובמאירי ובנמוקי יוסף שם, ובכל בו הלכות פורים סימן מ"ה ובארחות חיים הלכות מגילה ופורים סימן כ"ב, שאעפ"י שזכרון נס חנוכה עושיין שמונה ימים ולא חששו בה, היינו משום שאותה מצוה היא לזכרון הנס של-שמן, ואינה כקריאת המגילה שהיא זכרון נס נקמת וניצוח האויבים וספור מפתם, יעו"ש. [ועוד שמעתי לחלק, שבחנוכה מעיקרא היתה התקנה להדליק כל שמונת הימים, ע"כ. ואכן גם בנר חנוכה שנינו כברייא, דבשעת הסכנה מניחו על שלחנו ודין]:

ובענין תוספות ה"ר שלמה ראוי לציין, כי מצינו בקונטרס הראיות להריא"ז בבבא מציעא דף כ"ו ע"ב ראי' ז', שהביא מתוספות רב"ש צ"ל שמקלס גירסת

זה בחידושי הריטב"א החדשים בשם ה"ר יוסף, שהוא פן יחדונו הגויים ככשפים כשיראו שיש לכל אחד נרו, [נר בפני עצמו]. ולדבריהם פירוש הברייתא הוא כהרמב"ם, אלא שמפני חשד הגויים לא נהגו כן. וא"כ לדבריהם כשאין חשד זה, וכגון בזמנינו, יהא צריך להדליק לכל אחד ואחד כפי מנין הימים:

אלא שיש להעיר על תירוץ זה, כי הוא יועיל אמנם למקומותיהם שהיה חשש מצד הגויים בזה, אך מה נאמר על שאר מקומות שלא היה בהם החשש הנז"ל ואף על פי כן לא נהגו להדליק נר לכל אחד ואחד, [ובהדיא מצינו שהיו מקומות וזמנים בתקופת הגאונים וכן בתחילת תקופת הראשונים שנהגו כמהדרין קמא השנוי בברייתא וכנז"ל, וחזינן שלא היה אצלם חשש מפני הגויים בזה]. ועל כרחינו צריכים אנו לדברי ר"י הזקן דלעיל, ועיין:

זמן תחילת ייפור מנהג אשכנז, ושאינו כדעת הרמב"ם מממש, והנדון מצד הברכה

ומנהג האשכנזים הנזכר בהגהת הרמ"א סימן תרע"א סעיף ב', יסודו ושרשו מצאנוהו לראשונה בשו"ת מהרי"ל [נלב"ע לפני כשש מאות שנה, בשנת ה'קפ"ז] סימן קמ"ה [מכון י"ם, דף רמ"א] ובספר מהרי"ל מנהגים הלכות חנוכה אות ח' [מכון י"ם, דף ת"ז], דלמאי דנהגו **האידיאנא** להדליק [נר] כל אחד ואחד, ודלא כמו שפסק ר"י דיותר הידור בנר איש וביתו ולהוסיף וכו', יעו"ש. גם בתרומת הדשן סימן ק"א מבואר, שכבר נהגו בנר לכל אחד ואחד, וראה גם בדברי השואל שם בסימן ק"ג. וכן כתבו המהרש"ל בתשובותיו סימן פ"ה, ובהגהותיו לטור [נדפסו בילקוט מפרשים שבסוף הטור הוצאת המאו"ר] והב"ח באות ג', שמנהגם כדעת הרמב"ם ולא כדברי ר"י. וכן הרמ"א בתשובותיו סימן פ"א כתב, דמאחר שנוהגין עבשיו שכל אחד מבני הבית מדליק וכו'. וכן כתב בספרו דרכי משה שהמנהג כהרמב"ם. ובהגהתו לשו"ע כתב, ויש אומרים דכל אחד מבני הבית ידליק, וכן המנהג פשוט ע"כ:

צוררים בגמרא שם ומפרש וכו' יעו"ש. גם באבודרהם יש דברים רבים בשם חידושי רב"ש, אמנם בדפוס ראשון ועוד כתבי יד הגירסא דב"ש [בדל"ת], ויש הסוברים שהכוונה לרבי דוד בן שמואל הכוכבי בעל ספר הבתים כמ"ש באבודרהם מהדורת קרן רא"ם חלק ג' דפים תמ"א תמ"ב יעו"ש, אמנם לכאורה לא מסתבר כן שייזכרו האבודרהם בשמו חידושי דוד בן שלמה בלא כינוי רבי, וצ"ע. וראה עוד להחיד"א בשו"ת ברכה אורח חיים סימן ג', והובא ממנו בהערות שם:

מאמר ראשון – חלק ראשון קפה

והנה אין זה כדעת הרמב"ם ממש, שהרי משמעות דברי הרמב"ם שאחד מדליק בשביל כולם, וכמו שהעירו הרבה אחרונים. ובספר המפתח החדש על הרמב"ם שם הובא ממשנת יעב"ץ או"ח סימן ע"ד אות ד', וספר מתנה מועטת שבת כ"א ע"ב סימן ס"ט [ר-א] שהרמ"א פירש כך דברי הרמב"ם שכל אחד מדליק, יעו"ש. ויש לסייע דבריהם מספר דרכי משה הארוך להרמ"א שחזר ונדפס בזמנינו, דשם כתב הרמ"א בהדיא בשם הרמב"ם, שמדליק כל אחד בליל ראשון נר אחד וכו'. ואף בהבאתו שם לדברי התוס' דפליגי על הרמב"ם כתב בשמם, דאי כל אחד מבני הבית ידליק אפילו אם יוסיף בשאר לילות וכו', יעו"ש. אמנם ברור שאין זה פשוט דברי הרמב"ם והתוספות:

ויעוד שבדברי הרמב"ם והריא"ז מפורש שמדליק גם על הנשים. גם לרוב הדיעות בהבנת דברי הרמב"ם וכן מבואר בדברי הריא"ז והמאירי שעל הקטנים אינו מדליק, ויעויין על כל זה במשנה ברורה סימן תרע"א סק"ט, וסימן תרע"ה סק"ט, וביאור הלכה שם ד"ה ולדידן, ובספר המפתח החדש על הרמב"ם שם, ובדברינו לקמן בדברי הרי"ץ גיא"ת]:

והשתא למנהגם שכל אחד מדליק ומברך, דנו בזה הפוסקים למה אין בזה משום ברכה לבטלה, [כיעויין שו"ת גליא מסכת או"ח סימן ו', ושו"ת רעק"א מהדורא תנינא סימן י"ג, ושו"ת כתב סופר או"ח סימן קל"ה, ושפת אמת בגמ' שבת שם ד"ה שם בגמ' ת"ר, ובערוך השלחן, ובכתבי הקהילות יעקב החדשים סימן י"ט, ושאר ספרים]:

שיפור מהר"א מפראג והרמ"א לעשות באופן שיועיל גם לפי התוספות

ולאחר מכן רצו האשכנזים לצאת גם ידי דעת ר"י הזקן בעל התוס', ולפיכך חידשו עוד שיתן כל אחד נרותיו במקום מיוחד, וכיעויין בדרכי משה בשם מהר"א מפראג [בהגהותיו לטור] וז"ל, וכתב מהר"א מפראג, דלדידן שמדליקין בפנים ויודעין בבית כמה בני אדם בבית, וליכא למיחש שמא יאמרו כך בני אדם הם בבית, אף לדעת התוספות מנהגינו נכון. ועוד, דמאחר שמדליקין בפנים, כל אחד יוכל להדליק במקום מיוחד, ולא בעי להדליק כולן בטפח הסמוך לפתח [וראה דברי הרמ"א בדרכי משה ובהגהתו לש"ע בסעיף ז', וביאור הגר"א כאן סק"ד. נסב"ר]. וניכר הנרות שמדליק כל אחד ואחד, ואיכא היכרא כשמוסיף והולך בשאר הלילות, ולכן מנהגינו אתי שפיר לכולי עלמא. ע"כ:

וכן כתב הרמ"א בהגהתו לשלחן ערוך סעיף ב', שיזהרו ליתן כל אחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין. ע"כ. וכן בתשובותיו סימן פ"א כתב, דמאחר שנוהגין עכשיו שכל אחד מבני הבית מדליק, אם כן אין היכר ללילות היוצאים אם לא שכל אחד מדליק נרותיו במקום מיוחד וכמו שכתב מהר"א מפראג בהגהותיו, א"כ כל מקום צריך שמש לנרותיו, ופוק חזי מאי עמא דבר, דכן נוהגין, דכל מקום שמש שלו עומד עליו ומשמשו וכו', יעו"ש, ובדברי השואל להרמ"א, מה"ר דוד דרשן שם:

ומבואר דשמש הוא שנהגו לעשות לכל אחד ואחד, אך להדליק כל אחד במקום מיוחד לא נהגו כן אצלם מעיקרא, אלא הרמ"א הוא שפסק כן בשם מהר"א מפראג שידליקו כל אחד במקום מיוחד, ועל ידי זה הוא שנתפשט אצלם כן. וראה ג"כ בפרישה [בטור הוצאת המא"ר] שהביא דברי הרמ"א בהגהתו הנז"ל שיזהרו כל אחד ליתן נרותיו וכו'. וכתב על זה, דאין לומר דאפילו להרמב"ם צ"ל כן, דשני בני אדם צריכים לתת רחוק זה מזה כמו שכתב רמ"א. דזה לא נזכר בדברי הרמב"ם, אלא דברי רמ"א הן דרך פשרה כדי לצאת ידי הכל. ע"כ:

[וענין] שינוי מנהגם בתחילה בזמן מהרי"ל קודם שחידשו שיתן כל אחד נרותיו במקום מיוחד, צריך עיון וביאור מהו הטעם והגורם לכך, ומי הוא שייסד מנהג זה, מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם לשנות מנהגם שאישרוהו וקיימוהו התוס' והרא"ש והמרדכי ודעימייהו [ואדרבה כתבו שיותר הדור יש כשעושה ההדור השני לברוך] ולנהוג מעתה כדעת הרמב"ם:

ובפרט שבדברי מהרי"ל גופיה לא הוזכרה כלל דעת הרמב"ם, רק כתב דנהוג האידאנא להדליק כל אחד ואחד דלא כמו שפסק ר"י. והכיצד נתקבל ונתפשט מנהג זה החדש בכל קהילותיהם באין שום פוצה פה ומצפצף הידוע לנו:

ויעניין שו"ת רעק"א מהדורא תניינא תשובה קכ"ה, דבמקום שנוהגים כדעת התוס' אין רשות לעשות שני ההדורים, וכן בחידושי מהרצ"א מדינוב על הלכות חנוכה [על רש"י בשבת דף כ"א ע"ב ד"ה והמהדרין], שנקט בלשונו שם, דהוי הדיוטות ברבוי הנרות לפי דעת התוס', יעו"ש:

ועוד צריך ביאור [גם לאחר החידוש הנז"ל שיתן כל אחד נרותיו במקום מיוחד], למה הנהיגו שידליק כל אחד לעצמו ולא שידליק בעל הבית עצמו נרות כמנין כל בני הבית וכמנין הימים וכפי משמעות הגמרא והרמב"ם וכל הראשונים, כדין מהדרין שמדליק נר לכל אחד ואחד, שאחד הוא שמדליק בשביל כולם, ולא כל אחד לעצמו. ולא עוד אלא שנהגו שכל אחד מדליק בברכה, וראה בדברינו לעיל ד"ה והנה, ולקמן בשם הרי"צ גיאת:

מאמר ראשון – חלק ראשון קפז

וראוי עוד להעיר בזה, כי אכן בספר המנהגים למהר"א טירנא [מכון י"ם ה'תש"ס, דף קל"ו] שהיה בזמנו של-מהרי"ל איתא, ליל ראשון מדליק נר אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך עד שמונה בלא השמש, ע"כ. היינו שמונה נרות מלבד השמש. והנה נראה לכאורה מסתימת דבריו כהתוספות דלא עבדי הידור קמא, שכן לא נזכר כלל בדבריו עיקר הדין, והידור קמא. ודלא ככתוב בהערות שם באות ה' במוסגר, דסתם ולא פירש דעתו בכך, ע"כ, ועיין:

ובספר המנהגים לרבם [של-מהר"א טירנא ומהרי"ל] מהר"א קלויזנר בסימן ס"ח [מכון י"ם ה'תשס"ו, דף נ"ט] לא גילה דעתו בזה, רק כתב דמדליקין ומוסיפין כי מעלין בקודש ואין מורידין. ע"כ. אך אולי יש לדייק קצת שאם הכוונה שיעשו גם הידור קמא ודלא כהתוספות היה לו לפרש זאת [אף שגם את ההידור השני לא פירש], ועיין:

ויעויין בספר המבוא לספרי מהרי"ל [מכון י"ם, ה'תשע"ו] פרק כ"א דף רמ"ז, ובמבוא לסדור אזור אליהו על פי דעת הגר"א, ועוד, כי מנהגי מהרי"ל הם מנהגי ריינוס ומערב אירופה, ומנהגי מהר"א קלויזנר ומהר"א טירנא הם מנהגי אושטרייך ופולין ומזרח אירופה, והם שונים בפרטים רבים אלו מאלו, ע"כ¹. ואם כן הוא הדין גם כן כאן בנדונינו:

[ד] וזו היא אחת מהשגותיו של-מהר"ח מפרידברג [בעל ספר החיים ואחיו של-מהר"ל מפראג] על ספר תורת חטאת להרמ"א בספרו ויכוח מים חיים [הנדפס גם בסוף ספר תורת חטאת מהדורת זכרון אהרן] בהקדמתו באות ט', שכמו שהרב [הרמ"א] ז"ל היה מוכרח להודיע חילופי מנהגי בני מדינתו ממנהגי בני מזרח, כמו כן הוא הכרח גדול להודיע חילופי מנהגי בני אשכנז ממנהגי מדינת פולין. שאם הרב לא רצה לבטל מנהגו מפני מנהג ארץ ישראל, כל שכן שאין לבני אשכנז לבטל מנהגם מפני מנהג פולין וכו' יעו"ש:

[ובערך הרמ"א יש להשיב, דאין הכי נמי, יבואו אחרים ויכתבו מנהג אשכנז, ולא עליו כל המלאכה לגמור. וראה בדברי מהר"ח גופיה שם, שהרמ"א גופיה בהקדמתו לתורת חטאת לא כתב רק ממנהג בני מדינתו [לשון הרמ"א שם, כיצד נוהגין וכו', מנהגים שנוהגים בהם במדינות אלו, נסבי"ר], ולא זכר מנהג אשכנז כלל. ובהקדמת המגיה זכר בפירושו וכו', אכן המדפיס הוסיף ליה מדיליה וכו' יעו"ש. ובסיום דברי המהר"ח שם כתב, שידועים לו מנהגי שני המקומות, ועל כן בא הלוט בעזרת האל וכו', יעו"ש. נמצא אם כן כי הרמ"א וכסאו נקיים, ומהר"ח השלים המלאכה. נסבי"ר]:

ויעויין שם עוד בגוף ספרו בכלל י"ז דין א' שכתב, דכדי שלא יסתרו המהגים אהדדי, צריכים אנו לומר כי שינוי המנהגים תלוי בשינוי המדינות, כי מהרא"י ז"ל [בעל תרומת הדשן] מדבר ממנהג אושטרייך וכו' יעו"ש:

ובמאמר הר"א גבאי בענין ברכת מעין שבע בליל פסח שחל להיות בשבת בקובץ

ביאור דעת ר"י הזקן ודעת מהר"א מפראג

ולגוף דברי מהר"א מפראג בטעמו הראשון שכתב, דלדין שמדליקין בפנים ויודעין כמה בני אדם יש בבית וכו' אף לדעת התוספות מנהגינו נכון ע"כ, יש לעיין, שהרי גם בזמנו של ר"י הזקן בעל התוספות היו מדליקין בפנים, ומפורש בדברו שהיכר בזמנו הוא רק לבני הבית, וכדאיאת בתוספות בדיבור הקודם, דלר"י נראה דעתה אין לחוש מתי ידליק, דאנו אין לנו היכרא אלא לבני הבית, שהרי מדליקין בפנים ע"כ:

וצריך לומר אם כן שסובר ר"י, דכיון שהבריייתא לא חילקה בין כשמדליקין בחוץ לשעת הסכנה שמדליקין בפנים¹⁰¹, ומשמע דדין מהדרין מן

עץ חיים באבוב ניסן ה'תשע"ט פרק ב' כתב, שידוע שהאשכנזים במזרח אירופה שינו בכמה וכמה עניינים מנהגי אשכנז הקדומים יעו"ש. והנה בנדון דידן הוא בהיפך, שאצלם נשומר עוד בדור מהרי"ל המנהג הקדום בזה. אמנם בזמן ובמקום בעל תרומת הדשן כבר נשתנה, וכפי שהבאנו בפנים לשונו בזה שכבר נהגו וכו' ונהנה גם מזה ראייה למה שכתב אאמו"ר שליט"א בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר סימן ק"ה הערה מ"ד, שלשון כבר נהגו מורה שהוא דבר שנתחדש מקרוב יעו"ש:

ובמנו כן בקהילות תימן יש לפעמים חילוקי מנהגים בין המקומות, ויעיין לגאון עוזינו מהרי"ץ זיע"א בתשובתו בשו"ת פעולת צדיק חלק א' סימן א', ובעץ חיים חלק ב' מדף פ"ד ע"א, [וסודרה בפסקי מהרי"ץ הלכות שמחת תורה סעיף י"ג], בענין ברכות קריאת בראשית בספר שני בשמחת תורה, שאחר שביאר לשואלו טעם מנהג עירו [של-שואל] דמאר, שהמסיים וזאת הברכה הוא המתחיל בראשית בספר השני בלא ברכה תחילה, כתב לו בזה"ל, האמת כי הנאני מנהג זה, וכבר דרשתי וחקרתי מפי מגידי אמת, שגם בשאר ארצות [ערים שבתימן, מחוץ לעוב"י צנעא מקום מושבו של-מהרי"ץ] אשר הם מנוקים מחולי שינויי המנהגים, נוהגים כן מימי קדם. ותמהתי על מנהגינו שנהגו לברך מחדש על ספר שני. ולפי שמנהגינו זה כבר פשוט בינינו מקדם אמרתי להליץ בעדו וכו' יעו"ש:

ובענין ההנהגה למעשה בחילופי המנהגים בזה ובכיוצא בזה, כתב אאמו"ר שליט"א במבוא לשלחן ערוך המקוצר פרק ו', דכיון שכבר נתערבו בזמנינו בני כל המקומות יחדיו, על כן אם אין לרוב אותו קהל מנהג קבוע וידוע, יבחנו ויבחרו להם המנהג הטוב בעיניהם על פי דעת מנהיגיהם, והיה י"י עם השופט ע"כ:

[ה] דין שעת הסכנה הובא בברייתא המובאת בגמרא בסמוך, [וכך היא שנויה במסכת סופרים פרק כ' הלכה ה']. וראה רש"י שם ד"ה הסכנה. ובתוספות ותוספות הרא"ש שם כתבו, דנראה לר"י, דהיינו מכי אתו חברי לבבל, יעו"ש. וצריך עיון שהרי ביבמות דף ס"ג ע"ב מבואר שבימי רבי יוחנן הוא דאתו חברי

מאמר ראשון – חלק ראשון קפט

המהדרין שוה בתרווייהו. וכיון שכשמדליקין בחוץ ליכא היכרא אם עושה נר לכל אחד, נראה דכוונת הברייתא בשניהם שמדליק בראשון נר אחד לכל בני הבית וביום שני שני נרות לכולם, וכן הלאה. ואם תאמר, הא גופא בעי טעמא, למה לא תיקנו חכמים כשמדליקין בפנים שיעשו שתי ההידורים להדליק כמנין בני הבית וכמנין הימים הנכנסים. יש לומר בפשיטות דלא פלוג רבנן, ולא רצו ליתן דבריהם לשיעורין:

וכמו כן לגבי טעמו השני של-מהר"א מפראג דלדידן שמדליקין בפנים יוכל כל אחד להדליק במקום מיוחד ולא בעי להדליק כולן בטפח הסמוך לפתח וכו', ע"כ. בדעת התוספות יש לומר כנז"ל, דמהברייתא משמע דדין אחד להם כשמדליקין בחוץ או בפנים, וכל שכן שאין זו משמעות הברייתא כלל שמדליק כל אחד במקום מיוחד:

ובדעת מהר"א מפראג יש לומר, דאין הכי נמי שאין זו כוונת הברייתא שידליק כל אחד במקום מיוחד, וכמו כן לפי סברת התוספות דכשמדליק בחוץ אם מדליק לכל אחד הוא פחות הידור כיון דליכא הכירא וכו', ממילא נראה מסתימת הברייתא דאף כשמדליק בחוץ מדליק נר אחד לכולם וכפי שנתבאר. אלא דמכל מקום אנן השתא דחזינן ליה להרמב"ם דפליג על התוספות וסבירא ליה דמדליק נר לכל אחד אף כשמדליקין בחוץ ושלא כסברת התוספות הנז"ל. אם כן שפיר קעבדינן כוותיה דהרמב"ם על כל פנים כשמדליקין בפנים וההיכר אינו אלא לבני הבית, וכן ידליקו כל אחד במקום מיוחד, שעל ידי זה ניכרים הנרות שמדליק כל אחד ואיכא היכרא, כיון שאף להתוספות בכהאיי גוונא דאיכא היכרא אין בזה חסרון וגרעון כלל שידליקו לכל אחד ואחד, אלא שאין זו כוונת הברייתא משום דלא פלוג רבנן ותו לא. ומרוויחים בזה דעת הרמב"ם דסבירא ליה שזהו דין מהדרין מן המהדרין:

וכבר העירו בזה בספרים על הרמ"א ומהר"א מפראג ומנהג אשכנזים, שאף לדעתם אין זו כוונת הברייתא אלא הוא כדי לצאת ידי כל הדעות, וכבר כתב כן הפרישה המובא בדברינו לעיל. [ומצינו כיוצא בזה בכמה דוכתי, כגון מה שכתב מרן הבית יוסף באורח חיים סוף סימן תפ"ו, ולאפוקי נפשין

לבבל וכדכתבו התוס' בגיטין דף י"ז ע"א ד"ה הא, ושלא כדברי רש"י שם דאתו חברי לבבל משכבש כורש את המלכות ומלך בבבל, יעו"ש. ואם כן איך יתכן לפרש דברי הברייתא באמרה שעת הסכנה על דבר שלא אירע אלא לאחר מכן בימי רבי יוחנן, וצריך עיון:

מספיקא שמעתי בשם מהר"ר מאיר אבן עראמה ז"ל, שגומר את ההלל ואינו אומר יהללוך כלל וכו'. וייטבו דבריו בעיני לצאת ידי ספק, ואע"פ שאינו ממש כמו שכתבו הפוסקים, מכל מקום כיון דנפקי בהכי מידי ספיקא שפיר דמי. ע"כ. והביא דבריו גם כן גאון עוזינו מהר"ץ זיע"א בפירושו עץ חיים על אגדתא דפסחא שם בשתיקה כהודאה, אע"פ שלא היה זה המנהג הקדום אצלנו, מאותו טעם עצמו שכתב מרן שיוצאים בזה מידי ספק. וזהו שכתב שם בפנים התכלאל, ועכשיו נהגו לומר נשמת כל חי וכו', וכדכתב אאמו"ר שלט"א בפרי עץ חיים שם אות שכ"ב. [וראה עוד בעיקר נדון זה במשנה ברורה סימן ת"פ סק"ה ושאר ספרים]. אמנם בנדון דידן אין לנו לשנות המנהג וכפי שיתבאר לקמן בס"ד:

ופייען לזה גם כן מדברי ר' זירא בגמרא דף כ"ג ע"א שאמר, מריש כי הוינא בי רב, משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא. בתר דנסיבי איתתא, אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדלקי עלאי בגו ביתאי. וצריך עיבור וכי ר' זירא לא היה מן המהדרין מן המהדרין. והתיינח להתוספות דסבירא להו דמהדרין מן המהדרין קאי אנר איש וביתו, שפיר. וכמו כן להרמב"ם שבעל הבית הוא שמדליק הנרות כמנין אנשי הבית, יש לדחוק ולומר שהדליקו נרות נוספים בשביל ר' זירא כמנין הימים. אך להרמ"א שכל אחד מבני הבית מדליק, תיקשי. אלא שמע מינה דבזמן הגמרא לא היה שום סברא שכל אחד מבני הבית ידליק בפני עצמו. יעויין בית הלוי להגרי"ז בדרוש לחנוכה על דברי ר' זירא שם, ומאמר מרדכי ריש סימן תרע"ז והובא גם כן בכף החיים שם:

אמנם לגוף ראייה זו ראוי להעיר כי נמצאו תירוצים נוספים באחרונים על ר' זירא כמובא באוצר מפרשי [התלמוד על סוגיות] חנוכה, ה'תשע"ו דפים רי"ז רי"ח. [וראה עוד שם דפים רכ"ב רכ"ג]. ויש שאמרו כי ר' זירא לא היה לו ממון לנהוג כמהדרין מן המהדרין. וראה עוד לקמן ביאורו המחודש של-רי"ץ גיאית בהא דאבין נגרא בדף כ"ג ע"ב, שעשה כמהדרין ולא כמהדרין מן המהדרין יעו"ש:

במה שלא העיר הרמב"ם על מנהג ספרד ובדברי מהר"ח

ובדעת הרמב"ם שנמצא לפי דבריו כי מנהג ספרד בזה אינו לא כמהדרין ולא כמהדרין מן המהדרין, צריך פירוש אם כן למה הביאו הרמב"ם בשתיקה, ולא העיר עליו כלום. ויש לומר, כיון שאינו טעות בדין אלא בהידור. ועוד יש לומר, דאסיק הרמב"ם אדעתיה פירוש ר"י הזקן דהך מהדרין מן

מאמר ראשון – חלק ראשון קצא

המהדרין קאי אנר איש וביתו, אלא דסבירא ליה לעיקר דקאי אמהדרין. ולפיכך כתב תחילה כמו שנראה לו לעיקר בפירוש דברי הברייתא. ולאחר מכן הביא מנהג ספרד בשתיקה לומר שיש לו על מה שיסמוך דזהו מהדרין מן המהדרין. עיין בלחם משנה ומעשה רוקח ושם טוב למהר"ח כסאר על הרמב"ם כאן, וב"ח סימן תרע"א סעיף ב', ומאמר מרדכי שם סק"ג, ושו"ת רעק"א מהדורא תנינא סימן קכ"ה, ושאר מפרשים, ושערי יצחק וישב ה'תשע"ד, ובארות שלמה על פסקי מהרי"ץ הלכות חנוכה סעיף ה' ס"ק י"ד. ובדברינו לקמן הובאו בס"ד בזה דברי הרמ"ע מפאנו באלפסי זוטא, ודברי החיד"א בריש סימן תרע"א, יעו"ש:

ובשם טוב למהר"ח כסאר כתב על מנהג ספרד שהביא הרמב"ם, שכהיום נתפשט המנהג כן אצל הכל. ע"כ. נראה כי לרוב חסידותו ופרישותו לא היה יודע שמנהג האשכנזים [המובא גם בהגהת הרמ"א, אך בספר שתילי זיתים שהורגלו לקבוע הלימוד בו בקהילותינו, הושמטה. והוא דוגמת ספר משנה ברורה בזמנינו שאין לתמוה על החזו"א אם לא ראה טענות וראיות פוסקים מפורסמים שלא הובאו במשנה ברורה. ויעיין שו"ת עולת יצחק לאאמו"ר שליט"א חלק ג' סימן קס"ט, שלא היה מהרח"כ מעיין בקביעות בספרי האחרונים] אינו כן, אף שהיה גר בירושלם תובב"א. ולפי מה שביררנו לעיל הדבר בהיפך, כי מקדם היה המנהג פשוט כן בכל קהילות ישראל כמנהג ספרד שהביא הרמב"ם, ולאחר מכן מזמן מהרי"ל ותרומת הדשן שהיו בסוף תקופת הראשונים נשתנה המנהג בקהילות האשכנזים להדליק כמנין בני הבית:

ובתשובותיו החיים והשלום סימן קצ"ו נשאל, האם יש חלק מעדתינו הנוהגים כהרמב"ם ז"ל בענין הדלקת נרות חנוכה, דהיינו להדליק נרות כמספר אנשי הבית. והשיב, כי פשוט הוא שמנהגינו בהדלקת נר חנוכה כמנהג ספרד שהזכיר הרמב"ם ז"ל בפרק רביעי מהלכות חנוכה וכמו שהעיר על זה שם [בשם טוב] דרוב העולם נוהגין כן, ואין מדליקין נר לכל אחד ואחד, זולתי קצת מחסידי אשכנז. ע"כ. ומבואר שכשכתב תשובתו זאת לא היה גוף ספרו שם טוב לפניו, שכן שם כתב שנתפשט כן אצל הכל ולא הזכיר מנהג קצת חסידי אשכנז. ותשובתו זאת נכתבה לאחר זמן כתיבת דבריו בשם טוב, ואז כבר נודע לו שיש הנוהגים להדליק כמנין בני הבית, אלא שהיה סבור שהוא מנהג קצת מחסידי אשכנז ותו לא. אמנם לקושטא הוא מנהג כל האשכנזים כנודע, ויש ללמוד מכל זה גודל חסידותו ופרישותו. וראה עוד במבוא לש"ע המקוצר סוף פרק ד', ושערי יצחק שיעור מוצ"ש בחוקתי ה'תשע"ט ב"ש"ל. ובספר סדר היום למהר"ם בן מכיר מצפת כתב,

שנהגו כל ישראל שמדליקין בלילה הראשונה נר אחד לכל בני הבית וכו' כמובא לקמן, אך בזמנו לא היו קהילות אשכנזים בארץ ישראל:

ביאור דברי ספר תניא רבתי בזה

ובספר תניא רבתי לרבינו יחיאל ב"ר יקותיאל ממשפחת הענוים סימן ל"ה [הוצאת מוסד, ה'תשע"א, דף קל"ה] כתב וזה לשונו, מצות נר חנוכה, מדליק נרות כנגד כל בני הבית, ולפחות נר אחד לכולן. ויום ראשון מדליק בה פתילה אחת, וביום שני שתיים, וכן מוסיף והולך עד יום שמיני, כנגד מעלין בקודש ואין מורדין. ע"כ. ודבריו אינם מבוררים כל כך:

ונראה פירוש דבריו, דבכל נר שלהם היה אפשר ליתן אפילו שמונה פתילות, וקאמר דמדליק נרות כמנין בני הבית, וביום ראשון מדליק בכל נר פתילה אחת, וביום שני מדליק בכל נר שתי פתילות, וכך מוסיף והולך [דהיינו כדעת הרמב"ם]. ולפחות מדליק נר אחד לכל בני הבית, וביום ראשון מדליק בו פתילה אחת, וביום שני שתיים וכו' [דהיינו כדעת ר"י]:

ויתכן שכך היא סברתו ודעתו, דמהדרין מן המהדרין קאי גם אמהדרין [וכך עדיף], וגם אנר איש וביתו. ויתכן שהכרעה היא בפלוגתא דהרמב"ם והריא"ז עם ר"י הזקן, דלכתחילה יעשה כהרמב"ם והריא"ז, [ואולי נפרש עוד בדבריו, דכיון שמדליק לכל אחד במנורה בפני עצמה ולא ביחד, על כן שפיר יש בזה היכר והוי שפיר הידור טפי גם לפי סברת ר"י, וכדרך טעמו השני של-מהר"א מפראג. ולגבי טעמו הראשון של-מהר"א מפראג, יעויין בתניא רבתי לעיל [דף קל"ג] שכתב, דבשעת הסכנה דהיינו בשעת השמד, מניחה על שולחנו ודיו. והביא דברי רבינו יצחק ב"ר אבא מרי [בספר העיטור חלק ב' הלכות חנוכה דף קי"ד עמוד ד'] כי מאחר שנהגו בשעת הסכנה נהגו, ומי שיכול להניחה מבחוץ מניחה, ואם לאו מניחה על שלחנו ע"כ. אך נראה דוחק להעמיס כל זה בדבריו. דאם כן הוה ליה לפרושין, וכשאי אפשר יעשה כדעת ר"י. ועיין. וראה מה שהסקנו לקמן בכוונתו:

ודבריו עולים בקנה אחד עם מסקנת הפרי חדש בסימן תרע"א סוף סק"ב, דנראה לו עיקר דמהדרין מן המהדרין קאי אפילו לרישא דברייתא, לנר איש וביתו, ומיהו אי עביד כדעת הרמב"ם כל שכן דאיכא הידור טפי, ודוק. ע"כ. וראה עוד להחיד"א בברכי יוסף סימן תרע"א אות א' ד"ה ועוד:

ודוק גם כן לשון תוס' ה"ר שלמה המובא בגליון פסקי מהרי"ח שכתב, ואם תאמר, למה אין עושיין כמו מהדרין, שפירשו נר לכל אחד מבני הבית ע"כ, ולא כתב כלשונו שאר ראשונים שכתבו, דאם כן אנן לא מהדרין אנן

מאמר ראשון – חלק ראשון קצנ

ולא מהדרין מן המהדרין וכו'. הגם שיש לדחות, כי לשונו יכול להתפרש דממילא אין זה גם כמהדרין מן המהדרין, כיון דלא עבדי הידור קמא דמהדרין:

לשונות המפרשים בהגדרת מנהג ספרד ושאר תפוצות ישראל לפי דעתו של הרמב"ם

וראוי להביא כאן לשונות שאר המפרשים בזה, על המנהג בספרד ובשאר מקומות לפי דעת הרמב"ם דהמהדרין מן המהדרין קאי אמהדרין קמא. דלשון ספר המאורות, ואם כן אנן לא מהדרין אנן ולא מהדרין מן המהדרין, לכך נראה כמו שכתבתי [דלא כהרמב"ם] ע"כ. ולשון חידושי הריטב"א החדשים, ולפי זה מנהגינו דלא כחד, אלא כעיקר הדין דהוא נר איש וביתו. ופירש ה"ר יוסף וכו' והר"י ז"ל פירש וכו' ע"כ. ולשון הנמוקי יוסף, ואני אומר, שלפי זה אין למנהגינו רגליים, ולפי התוספות אתי שפיר מנהגינו, ע"כ. ולשון הרא"ם בביאורו על הסמ"ג, וקשה דאם כן המנהג הפשוט שבספרד דקאמר [הרמב"ם] אינו לא כפי מצותה ולא כפי המהדרין ולא כפי המהדרין מן המהדרין. ע"כ:

ולשון הלחם משנה על הרמב"ם שם, ואם כן אנן וכו' לא אתיא כוותייהו [דמהדרין], וכמהדרין מן המהדרין נמי לא אתיא, ואי מדינא לא בעינא אלא אחד וכו', ואם כן מנהג דידן לפי דעת רבינו ז"ל לכאורה נראה מנהג בטעות, בשלמא לפירוש המפרשים דמפרשין וכו' נייחא. וחזר ותיירץ, דיש לומר דמכל מקום לא הוי מנהג בטעות, כיון דעבדינן כדין, ואף על גב דמדינא לא בעי הוספה, אנן נראה לנו לעשות האיי פשרה ולעשות ההוספה ככהאיי גוונא, ע"כ. וטעם נוסחי לשונות המפרשים דלעיל השונים זה מזה, מבוארים הם ואינם צריכים פירוש:

וכך הם דברי מהר"ח כסאר בשם טוב שם, ומנהגינו שהזכיר [ו] רבינו [הרמב"ם] בסוף, [הוא] כעיקר הדין דתנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו. אלא שמוסיפין נר בכל לילה ולילה, בכדי להדר את המצוה ע"כ:

ומצאתי שכביאור הלחם משנה דפשרה היא, כן כתב מהר"ם בן מכיר בספרו סדר היום בסדר חנוכה מהדורת י"ם ה'תשל"ח דף רל"ה וז"ל, ובענין הדלקת הנרות, יש שמדליקין נר בכל לילה לכל אנשי הבית. ויש מהדרין, ויש מהדרין מן המהדרין. [ו]מה שנהגו כל ישראל הוא דרך המיצוע, שלילה הראשונה מדליקין נר אחד לכל אנשי הבית וכו', עד שנמצא בלילה השמינית שמונה נרות כמנין הימים אשר עברו. ע"כ. ויעוין שם עוד דף רל"ו ד"ה וכבר. ושוב ראיתי עוד בשו"ת רעק"א מהדורא תניינא סימן

קכ"ה, שמהרמב"ם נראה שסבר בטעם מנהג ספרד שלא קבלו עליהם להיות מהדרין מן המהדרין. ודי להם בהדור אחד, ובחרו בזה דמוסיף והולך, יעו"ש:

ולשוף הבית יוסף בסימן תרע"א, ונראה שהעולם שנוהגים וכו', דעתם כדעת התוספות. דאי כדעת הרמב"ם, למה אינם עושים כמהדרין מן המהדרין. ע"כ. וכתב על זה במקור חיים [להגרי"ח בכרך בעל חוות יאיר] על השלחן ערוך שם, דאינו מדוקדק, רק דלרמב"ם אלו דלא כמאן. ע"כ. וכן הקשה המאמר מרדכי שם סק"ג, דעדיפא מינה הוה ליה למרן ז"ל למימר, דאי כהרמב"ם אינם עושים לא כמצותה ולא כמהדרין ולא כמהדרין מן המהדרין וכמו שתמה הרא"ם ז"ל וכו' ע"כ. ויעו"ש במאמר מרדכי מה שתירץ:

ואכתוב כאן הנלענ"ד בזה, והוא דכפי מנהג זה יוצאים ידי חובת עיקר מצות חנוכה דנר איש וביתו, וכמו כן עושים הידור בתרא דמהדרין מן המהדרין שמוסיפים והולכים, ולזה כתב מרן ז"ל דהעולם שנוהגים כן אם היו סוברים כדעת הרמב"ם [דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא דמהדרין] למה אינם עושים כמהדרין מן המהדרין, דהיינו למה אינם עושים כמותם ממש, לכלול גם כן הידור קמא דמהדרין עם ההידור השני דמהדרין מן המהדרין:

ואמנם שאר מפרשים שלא ניסחו שאלתם כך טעמם מבואר, לפי שאין כאן מקום שאלה על מי שנוהג כעיקר הדין ויותר ממנו, למה אינו עושה ההידור היותר גדול שאפשר כאשר יש בזה הוצאת ממון, [וראה דברי החיד"א בברכי יוסף סימן תרע"א אות א' ד"ה ולי, ואולם למה שאין יכולת לציבור לנהוג כן וכו']. ולפיכך לא הקשו אלא למה בררו דרך לעצמם שאין לה גללים ויסוד בדברי הברייתא שכן אין זה לא [כפי מצותה ולא] כמהדרין ולא כמהדרין מן המהדרין, ואין זה מתקבל שנסלול דרך חדשה לעצמנו שאין לה יסוד בדברי הברייתא [ושלא כדעת הלחם משנה ודעימיה דאנן נראה לנו לעשות האיי פשרה וכו']:

אך עדיין שמא נוכל להעמיס זאת בכוונת מרן ז"ל, שכיון שעושים הידור בתרא דמהדרין מן המהדרין, למה אין עושים כמותם ממש לכלול יחד עמו הידור קמא דמהדרין, שאם תאמר, משום הוצאת ממון או מאיזה טעם שיהיה, אם כן היה להם לעשות כמהדרין קמא [או כעיקר הדין] ולא לסלול דרך חדשה שלא נזכרה בברייתא, ועיין. וראה בשו"ת רעק"א המצויין לעיל ובדברינו לעיל ד"ה ובדעת הרמב"ם:

ובסדר רבינו סעדיה גאון [דף רנ"ד] כתב, והחג הששי חנוכה, ומצוותיו הן להדליק נר על פתח כל דירה שלנו, מן ליל כ"ה כסליו עד סוף

שמונה ימים. והמהדר ישים נר לכל נפש מאנשי הבית. ע"כ. ולא הוזכר בדבריו דין מהדרין מן המהדרין, ועל כן לא ידענו דעתו בזה, וצריך עיון. וראה מה שכתבנו לקמן בס"ד בביאור השמטתו. ובסודור רב עמרם גאון בסדר חנוכה העתיק הברייתא כלשונה, וכתב שהלכה כבית הלל, וגם כן לא גילה דעתו בפירוש מהדרין מן המהדרין:

נדון בדעת רש"י בפירוש מהדרין מן המהדרין

ר' רש"י על דברי הגמרא בדף כ"ג ע"ב, אמר ר' יצחק בר רדיפה אמר ר' הונא, נר שיש לה שתי פיות עולה לשני בני אדם, פירש רש"י, עולה לשני בני אדם, למהדרין העושין נר לכל אחד ואחד. וכן הוא בפירוש רבינו חננאל שם, אמר ר' הונא וכו' אמר רב [לפנינו, רבא], מילא קערה שמן וכו', אלו מן המהדרין שצריכין לנר לכל אחד ואחד:

אמנם התוספות לעיל דף כ"א ע"ב [ד"ה ומצוה] כתבו, ומצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרשות הרבים. אבל אם יש חצר לפני הבית, מצוה להניח על פתח חצר [ושלא כפירוש רש"י שם ד"ה מבחוץ, שאינו מניחה ברשות הרבים אלא בחצירו]. דאמר לקמן וכו'. ואמרינן נמי, נר שיש לה שתי פיות עולה לשני בני אדם, משמע לשני בתים. ואם היו מניחים על פתחי בתים, היה לזה מימין ולזה משמאל, אבל אי מניחים על פתח החצר אתי שפיר. ע"כ:

והנה לפירוש רש"י בגמרא שם הנזכר לעיל דהיינו למהדרין וכו', לא קשה מידי. וכבר העירו מזה בגליון תוספות ישנים הנדפסים בסוף כרך ב' של-תורתן של-ראשונים [ה'תשס"ה] על מכילתין, כי רש"י פירש לקמן לבית אחד ולמהדרין ע"כ. וביאר מהרש"א בחידושי הלכות, דהתוספות לא משמע להו לפרש שם כפירוש רש"י, דאם כן הוה ליה למימר עולה לאיש וביתו כלשון הברייתא כאן, אלא לשני בני אדם היינו לשני בתים. ועוד לפי שיטת התוספות לעיל [ד"ה והמהדרין], מהדרין מן המהדרין אין עושין נר לכל אחד ואחד, ודו"ק. ע"כ דבריו:

וראה באמרי בינה [נדפס גם בגמרת עוז והדר בקובץ מפרשי מהרש"א דף ג'] ביאור תירוצן שני של-מהרש"א, והוא מבואר. וכבר כתב כן בהדיא בחידושי מהרי"ט, והוסיף, דרש"י פליג על התוספות בפירוש מהדרין מן המהדרין. וכך הם דבריו, ונראה דהתוספות אזלי לשיטתייהו דמהדרין מן המהדרין קאי אנר איש וביתו, ואינם עושים הידור קמא דנר לכל אחד ואחד. ולפיכך על כרחך לשני בתים קאמר, דאם לא כן אמאי נקט לשני בני אדם

דלא מצי קאי למהדרין מן המהדרין, הוה ליה למימר עולה לשני נרות ומצי קאי אכולהו. ומיהו רש"י סבירא ליה כדברי המפרשים דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא דנר לכל אחד ואחד. וכי אמרינן התם עולה לשני בני אדם, אף למהדרין מן המהדרין קאי. ע"כ תוכן דבריו:

וכן כתב בהגהות רא"מ הורוויץ, וכתב תירוץ נוסף בדעת רש"י, וכך הם דבריו, ולא ניחא להו [להתוס'] כפירוש רש"י שם, דטפי הוי ליה למימר, לשני נרות מליל שני ואילך למהדרין מן המהדרין. אלא על כרחך דר"ל אפילו היכא דצריך שתיים מדינא. ורש"י אפשר דסבירא ליה דגם מהדרין מן המהדרין עושים כמהדרין. אי נמי, דבכהאיי גוונא מיקרי עיקר דינא, כיון דאינו רוצה לצאת בהדלקת חבירו, והוי רבותא טפי. ע"כ. וביאורו השני נראה דוחק בכוונת רש"י:

אמנם באמת נראה כי עדיין אין הביאור הראשון [דסבירא ליה לרש"י דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא], מוכרח בדעת רש"י. דהנה אכתי יקשה אמאי נקטו בגמרא דעולה לשני בני אדם שמשמעותו בשביל הידור קמא שמדליק כמנין בני הבית, ולא נקטו דעולה לשני נרות שהוא לשון כולל, הן להידור קמא דכמנין בני הבית, והן להידור בתרא דכמנין הימים. ועל כרחין לומר לפי פירוש רש"י שרצו בגמרא כאן לדבר אליבא דמהדרין מאיזה טעם שיהיה. וכן משמעות לשון חידושי הריטב"א החדשים, נקט האי לישנא לפי דרך המהדרים, ע"כ. ויעויין בדברינו לקמן שהבאנו בס"ד מקורות כי במחצית השנייה של-תקופת הגאונים נהגו בכבל כמהדרין, וכן יש שנהגו בתחילת תקופת הראשונים יעו"ש. ואם כן שמא גם בזמן הגמרא היו שנהגו כך. [וכן אבין נגרא היה מדליק כמהדרין לפי פירושו המחודש של-רי"צ גיאת המובא לקמן. וכמו כן ר' זירא שאמר מריש כי הוינא בי רב הוה משתתפנא בפריטי, היה נוהג כעיקר הדין לפי תשובת הגאונים המובאת בעיטור חלק ב' בעשרת הדברות הלכות חנוכה דף קט"ז עמוד ג', ובתשובות הגאונים גאוניקה דף שמ"ג, ובאוצר הגאונים למכילתין חלק התשובות סימן ס"ו דף כ"ג מדפי הספר. אמנם יעוין מה שכתבנו בזה לקמן בס"ד]:

ובנמוקי יוסף כתב ליתן בזה טעם [אחר] למה נקטו אליבא דמהדרין, וכך הם דבריו, והוא הדין שאם היו לו פיות לכל ימי חנוכה שהיא עולה לכולן, כמנהגינו. אלא החידוש הוא שעולה לשני בני אדם כדפירש רש"י ז"ל למהדרים שעושים נר לכל אחד ואחד, והיה נראה שהיה צריך נרות חלוקות, ע"כ. יעו"ש ועיין. וראה עוד בחידושי מהר"ם בנעט על התוס' שם

מאמר ראשון – חלק ראשון קצו

שכתב, דלפירש"י צריך לומר דרב הונא לא אתי אלא לאשמעינן אפילו במהדרין, דלא תימא דווקא במהדרין מן המהדרין, ודו"ק, ע"כ:

ופיוע לדבריו אלו יש מן הקדמון רבינו שלמה ב"ר נתן בסידורו דף ע"ג [ונביאנו לקמן בס"ד] שמפרש מהדרין מן המהדרין כהתוס' ורוב ראשונים דלא עבדי הידור קמא, ואעפ"כ מפרש להני מימרי כרבינו חננאל ורש"י, וכדכתב שם, ואם שם בית נרות אחד, ועושה פתיל לכל אחד ואחד מבני הבית, מותר, בתנאי שישים מעל הפתילות כלי וכו'. וכן אם היו בנר שתי פיות או יותר וכו'. ע"כ:

ולא עוד אלא שבספר הפרדס לרש"י סימן ר"ב סוף דף ט"ז, הובאו הלכות חנוכה מספר האורה בזה"ל, מצות חנוכה נר איש וביתו, ויום ראשון מדליק אחת ומוסיף והולך. עד כאן הלשון בספר הפרדס לפנינו. ולא הזכיר הידור קמא, ומשמע דעבדי הידור בתרא לחוד וכדברי ר"י הזקן לקיים המנהג:

אלא שבספר האורה לפנינו סימן ס"ה הלכות חנוכה דף ס"ב איתא, מצות חנוכה נר איש וביתו, ע"כ. ואין ההמשך דיום ראשון מדליק אחת וכו'. אלא שלכאורה הלשון בספר האורה מוכיח על עצמו שטעות סופר יש בו, שכן לפי זה נמצא שהביא עיקר הדין לבדו, וזה אינו מסתבר, וצריך עיון. ובמחזור ויטרי וסידור רש"י הובאה הברייתא כלשונה, וטעם דמעלין בקודש לבדו, וכמו שכתבנו לקמן בס"ד. וראה עוד בזה בביאור פירוש רש"י על מימרא זו, באוצר מפרשי חנוכה, דפים רע"ג רע"ד, ומור וקציעה להיעב"ץ בסימן תרע"א [דף תקכ"א בהוצאת מכון י"ם], ובברכי יוסף להחיד"א שם אות ה', ופתח הדביר על העיטור שם אות כ"ט, ושאר ספרים. ועוד ראוי לציין בזה לשון הנמוקי יוסף שכתב, המהדרין מן המהדרין, רש"י לא פירשו וכו' ע"כ. ויעויין עוד מה שכתבנו לקמן חלק שני [ד"ה שוב ראיתי בשו"ת] בעניין דברי המשנה שכיר בזה:

עוד בדברי ספר תניא רבתי ובמנהג איטליה בזה

ובספר תניא רבתי [הוצאת מוסד, דף קל"ו] הביא הלכה זו בזה הלשון, נר שיש לה שתי פיות, עולה לשני בני אדם שרגילין לעשות נר לאחד, [ר"ל נר לכל אחד ואחד, נסבי"ר], והן המהדרין במצות, והוא שיוסיף בכל לילה פתילה לכל אחד מן הפיות, ע"כ:

נמצא שכתב דין זה במהדרין מן המהדרין, אלא שמדובר באותם מהם העושים גם כן הידור קמא דנר לכל אחד ואחד. והנה אם כוונת דבריו בפירוש דברי הגמרא גרידא, צריך ביאור מהו הך דקפסיק ותני, והוא

שיוסיף וכו' דהיינו הידור בתרא, אטו מי לא מצי קאי האי דינא דגמרא במהדרין השנויים בכרייתא העושים הידור קמא לבדו:

אלא נראה כי היה בזמנו אנשים שנהגו לעשות גם כן הידור קמא, ועל זה מוסבים דבריו כאן דנר שיש לה שתי פיות עולה לשני בני אדם, דהיינו לאותם בני אדם העושים גם הידור קמא, והן המהדרין במצוות. וחזר וכתב, והוא שיוסיף וכו', דהיינו הידור בתרא, כיון שזה היה נהוג כך אצל כולם לעשות הידור בתרא, על כן מתייחס לזה כאילו היה דבר זה חובה וכתב בלשון והוא שיוסיף וכו', כיון שזה דבר הנהוג אצל כולם ואין לבטלו:

ובעיקר הברייתא דמצוות חנוכה וכו', כתב לעיל בדף קל"ה, מצות נר חנוכה, מדליק נרות כנגד כל בני הבית, ולפחות נר אחד לכולן. ויום ראשון מדליק בה פתילה אחת, וביום שני שתיים, וכו'. ודננו לעיל ככוונתו. אכן כעת נלע"ד עיקר בכוונתו כנז"ל, כי היה בזמנו במקומו שהיא ארץ איטליה שני מנהגים בענין זה אם לעשות גם הידור קמא או לאו, ואיהו ז"ל סבירא ליה דעדיף ועיקר לעשות גם הידור קמא, אלא שהראה גם כן פנים לאותם העושים הידור בתרא לבדו. ולזה קאמר התם במדליק נרות כנגד כל בני הבית, ולפחות נר אחד לכולן, ויום ראשון מדליק בה פתילה אחת וכו'. וכן היא גם כן משמעות דבריו כאן שכתב, נר שיש לה שתי פיות עולה לשני בני אדם שרגילין לעשות נר לאחד, והן המהדרין במצות, והוא שיוסיף וכו', דמבואר דסבירא ליה שהידור יותר לעשות גם הידור קמא. וכן מבואר עוד בלשונו כאן, שיש הרגילין לעשות כך, ונראה שכוונתו על הנהוג בזמנו, ולא על פירוש דברי הגמרא בלחוד, מדחזר וכתב והוא שיוסיף וכו', וכמו שביארנו, [וסיוע לזה גם כן מלשון שלטי הגבורים המובא לקמן שכתב, שדברי התוספות וכו' הוא כמו שאנחנו נוהגין היום], ועיין:

והמנהג הקדום גם באיטליה היה שעושים הידור בתרא לחוד, כדמוכח מגליון פסקי מהרי"ח בשם תוספות אביו ה"ר שלמה שכתב, ואם תאמר, למה אין עושין כמו מהדרין שפירוש נר אחד לכל אחד מבני הבית ע"כ. אלא ששם לא כתב לבאר בטעם המנהג, אלא שהוא משום שלא יאמרו הגויים שעושין כשפים וכו', וכמו שהבאנו לעיל. ובספר התדיר לר"מ בן יקותיאל המצויין לעיל שהוא ג"כ מחכמי איטליה כתב דין זה בפשיטות, שמדליקין נרות בכל בתי בני ישראל שמונה לילות וכו', ובכל לילה מוסיפין פתילה אחת, עד שיעלו בלילה האחרון לסכום שמונה נרות. ע"כ. ולא הזכיר הק' טעמא דכשפים. והיו ששינו המנהג מכח הסברא ומשמעות הברייתא [נראה

מאמר ראשון – חלק ראשון קצט

דברינו בזה לקמן בס"ד] לעשות גם הידור קמא וכסברת ריא"ז [שהוא ג"כ מחכמי איטליה, והוא נכדו של-רי"ד] והרמב"ם ורבינו יהונתן מלוניל:

ומכל מקום נראה כי בדורות מאוחרים יותר חזר אצל כולם שם המנהג הקדום, שכן במחזור מנהג בני רומי [שונצינו רמ"ן] בסדר ענין חנוכה איתא, בעשרים וחמשה בכסליו חנוכה, ומדליקין נרות שמונה לילות כל אחד ואחד בביתו, ובכל לילה מוסיפין נר אחד או פתילה אחת, ע"כ. וכן הוא בשאר מחזורים כמנהג איטליה. ומשמע דלא עבדי הידור קמא, ולא הוזכר בהם מנהג אחר בזה. וכן מה"ר יהושע בועז [נלב"ע ה'שט"ן] בשלטי הגבורים [צויין לעיל] כתב שדברי התוס' בפירוש מהדרין [מן המהדרין] הוא כמו שאנחנו נוהגין היום. ולדברי מיימוני וכו' ע"כ. ולפיכך בהעתיקו שם בסמוך ללשון ריא"ז, לא העתיק ממנו כי אם עד תיבות כמבואר בקונטרס הראיות, כי ההמשך כבר מבואר בדבריו דלעיל שזו דעת הרמב"ם, ושנוהגין היום כהתוספות. ואין זה חידוש מיוחד שיצטרך להביאו מהריא"ז:

חידושי הרמ"ע מפאנו בדעת הרמב"ם ובביאור דעת התוספות, ודברי החיד"א בזה

מאידיך ראוי להעיר כי הרמ"ע [הש"ח ש"פ] מפאנו [שבאיטליה] בספרו אלפסי זוטא על הגמרא בשבת שם, הביא דעת הרמב"ם [תחילה בסתמא, והוסיף והוא דעביד היכרא או וכו'] ודעת התוספות [בלשון ואי נמי] ולא הכריע. ויש בדבריו חידושים נוספים, דאף להרמב"ם עושה היכר, ומאידיך ליישב לפי התוספות אמאי חשיב הידור טפי ממהדרין קמא [ראה מה שכתבנו בשני עניינים אלו לקמן בס"ד]. ועוד יש בדבריו חידוש גדול מאד לפי הרמב"ם, שכלול בכלל מהדרין קמא גם אותם העושים הידור שני בלבד כמנהג ספרד המובא ברמב"ם:

וכך הוא לשון הרמ"ע מפאנו שם, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, (א"כ) [א"ג, כצ"ל בנו"ן כמו שהוא בהעקת החיד"א המצויין בסמוך. נסב"ר] בכל יום מוסיף והולך דמעלין בקדש וכו'. והמהדרין מן המהדרין מוסיף לכל אחד ואחד, והוא דעביד היכרא, [לא פירש אופן ההיכר, ואולי כוונתו כגון שישים ריווח בין הנרות. דהיינו כגון ביום השני מימי החנוכה אם הם חמשה בבית שמדליק עשרה נרות, יעשה ריווח בין כל שני נרות, ועיין, נסב"ר], או שכל אחד מדליק לעצמו ומוסיף [אולי כוונתו שידליק כל אחד במקום מיוחד כמהר"א מפראג והרמ"א, ועיין. נסב"ר]. ואי נמי לא אדליק אלא נר אחד לכל בני הבית ובכל לילה מוסיף והולך חשיב הידור טפי מקמא, שזה בגופה של-מצוה [ראה מה שביארו בזה בהערות, ועיין, נסב"ר],

וישנו אפילו בחד גוברא [צריך ביאור מה בכך שישנו אפילו בחד גוברא דליחשיב משום הכי הידור טפי, ועיין. נסב"ר], ע"כ. ולא הזכיר מנהג:

והביא דבריו החיד"א בשירי ברכה סימן תרע"א אות א', וכתב על זה החיד"א שם, דמבואר דסבר דמנהג ספרד נקרא הדור לבר, אך הוי הדור טפי מקמא, [צריך עיון, כי נראה שלא כתב הרמ"ע מפאנו דחשיב הידור טפי וכו', אלא לפי התוספות לבאר לשיטתם אמאי עדיפי ממהדרין קמא. והואי נמי שכתב במהדרין, חידש כן לפי הרמב"ם, דלהתוספות הוא מהדרין מן המהדרין. והואי נמי שכתב במהדרין מן המהדרין, הוא דעת התוספות, דלהרמב"ם אין זה מהדרין מן המהדרין, וכמו שהקדמנו לעיל. נסב"ר], וגם על פי שיטה זו מיושבין דברי הרמב"ם. וצ"ל דמאי דלא הזכירו לחלוקה זו בש"ס, הוא משום דאשמועינן דגם נר לכל אחד הוי הידור, וכל שכן מנהג זה דהוי הדור. אך מהדרין מן המהדרין לא מיקרי אלא כי עביד תרווייהו, [היינו שלא כמו שכתב החיד"א בכרכי יוסף ב-ועוד אפשר ליישב, דסבר הרמב"ם דמהדרין מן המהדרין קאי בין אנר איש וביתו ובין אמהדרין נר לכל אחד ואחד וכו' יעו"ש, ובדברינו לעיל ד"ה ובספר תניא רבתי לרבינו וכו', וד"ה ודבריו עולים וכו'. נסב"ר], ודוק היטב. ע"כ. ובמחזיק ברכה שם ציין לדברי רבו מהר"י נבון בגט מקושר בביאורו לתוספי הרא"ם דף קל"ד עמוד ד' שתירץ על דרך זה. יעו"ש. וראה עוד בדברינו לעיל ד"ה ובדעת הרמב"ם:

ביאור האחרונים בדעת הרמב"ם במה שלא חשש לסברת התוספות, ודברי הגר"א בדעת הרי"ף בביאור הבאתו להא דשני זקנים

וראוי לידע טעמיה דהרמב"ם, אמאי לא חייש לסברת ר"י הזקן, דכשעושה גם הידור קמא ומדליק נר לכל אחד, אפילו יוסף מכאן ואילך ליכא היכרא וכו':

וייעויין בפרי חדש שם שכתב, דאפשר דבהני תרי פירושי דר"י והרמב"ם פליגי הנהו תרי אמוראי [ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא], דחד אמר דטעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסים וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאים, וזהו כשיטת ר"י ז"ל, ולהכי בעינן היכר לידע ולהודיע כמה נכנסו וכמה יצאו. ואידך אמורא סבירא ליה כדעת הרמב"ם, ולהכי איצטריך לטעמא אוחרינא, דטעמא דבית שמאי כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל דמעלין בקודש ולא מורדין, ע"כ:

וכבר קדמו בזה הראנ"ח בספרו הנותן אמרי שפר פרשת וישב [פפד"מ ה'תע"ג, דף כ"א עמוד ג'], וכתב כן בדעת הרמב"ם, וביאר טעמו של-רמב"ם שפסק כמאן דאמר דטעמא דבית הלל משום דמעלין בקדש, וכך

הם דבריו, דהרמב"ם לא שת לבו לסברת התוספות מפני שסובר דהנך תרי אמוראי דאיפליגו בטעמא דבית הלל ובית שמאי חולקים במחלוקת זו עצמה אם מהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא, ועשה הרמב"ם עיקר מדעת האומר דטעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה משום דמעלין בקודש מפני מעשה הזקנים אשר בצידן שזה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו משום דמעלין בקודש, דמעשה רב, וטעם זקנים יקח, יעו"ש:

וכן כתב גם הגר"א בביאורו לשלחן ערוך שם סק"ד, והוסיף לדייק על פי זה שדעת הרי"ף כהרמב"ם, וכך הם דבריו, דנראה שדעת הרי"ף כהרמב"ם, מדהביא מימרא דרבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כבית שמאי, ואחד עשה כבית הלל, זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקודש ואין מורידין, [דלמאי נפקא מינה הביאו. אלא להודיעך דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא וכדעת הרמב"ם]. דלהאי טעמא לא חיישינן להיכרא דימים הנכנסים או היוצאים שכתבו התוס' שם. וכן משמע בגמרא שם [כדעת הרי"ף והרמב"ם], חד אמר טעמא וכו' וחד אמר טעמא וכו', דנפקא מינה בכהאי גוונא [אי עבדי נמי הידור קמא] כנז"ל, ומסקנא דשני זקנים כמאן דאמר דמעלין בקודש וכו', ע"כ:

וכן הוא בחידושי הלכות על מסכת שבת [שנשמעו מפי הגר"א] דף ל"ב, ובחידושי וביאורי רבינו הגר"א על מסכת שבת [הוצאת מוסד ה'תשע"ח דף ס"ג], ועוד, כמובא בשערי יצחק לאאמור"ר שליט"א שיעור מוצ"ש וישב ה'תשע"ד ב'שכ"ה. והעיר שם על אופן הבאת מהרח"כ בשם טוב לדברי הגר"א, שכתב שם מהרח"כ בזה"ל, וראיתי להגר"א ז"ל בחידושו, שעמד על דברי התוספות שתמהו על פירוש זה [של-רמב"ם], [וכתב בשם גאון ז"ל] שדקדק [מלשון הברייתא עצמה] [מסוגיית הגמרא] כדברי רבינו [הרמב"ם], והאריך על זה, וסיים בסוף דבריו וזה לשונו, יפה כיון הרמב"ם במה שכתב נר לכל אחד ואחד וגם כן מוסיף בכל לילה ע"כ לשון מהרח"כ, ומה שהסגרנו בסוגריים עגולים הוא כמבואר בשערי יצחק שם, יעו"ש:

ויעויין שם עוד ביאור נפלא על פי דברי הגר"א הנז"ל, מה שהוצרך רבי יוחנן לומר שמקום אותם שני זקנים היה בצידן, דמאי נפקא מינה היכן מקום מגוריהם. וביאר זאת על פי דברי הגמרא במנחות דף פ"ה ע"ב, תנו רבנן, וטובל בשמן רגלו [ברכת משה רבינו לשבט אשר, בדברים ל"ג, כ"ד], זה חלקו של-אשר שמושך שמן כמעין^[1].

[1] ובמדרש הגדול דלהלן הלשון, מגיד שארצו של-אשר מושכת שמן כנהר. וכן הוא בגמרא הוריות דף י"ב ע"א בדברי רב מרשיא לבניו, דכי גרסיתו גרסו על נהרא דמיא, דכי היכי דמשכי מיא מימשכן שמעתיתכו. וראה בדק"ס שם אות ד'. אך בפירוש המיוחס לרש"י שם [גם בפירושו על פי כתב יד מהדורת אהבת

והובא שם מעשה המראה על השפע הגדול שהיה אצלם בשמן. והובא מעשה זה גם במדרש הגדול בדברים שם מדף תשע"ד [בשינויים רבים] יעו"ש. וכבר יעקב אבינו בברכתו לאשר בפרשת ויחי רמז לכך במה שאמר [מ"ט כ'], מאשר שמנה לחמו [כמ"ש רש"י שם, ותו"ש דף תתת"ד, נסבי"ר]. ובספר יהושע פרק י"ט נמנו המקומות שנפלו בנחלת אשר, ומהם צידון רבה [ר"ל הגדולה] הכתובה שם בפסוק כ"ח, ועברון ורחוב וחמון וקנה עד צידון רבה:

והנה לדעת הרמב"ם צריך כמות גדולה של-שמן, שאם יש עשרה בבית, מדליק שמונים ביום האחרון. ולפיכך הזכיר רבי יוחנן שאותם זקנים היו בצידון, לרמוז לך שהפירוש של-מהדרין מן המהדרין הוא כפי דעת הרמב"ם שעושים שני ההידורים יחדיו, שצריך לכך כמות מרובה של-שמן כפי שהיה מצוי אצלם בצידון. ולפי זה נראה שצריך לקרוא צידן, הדא"ל בחולם ולא בקמץ, [וכך ראיתי מנוקד בגמרת מתיבתא. ואכן במגילת תענית פרק תשיעי כתובה תיבה זו בוא"ו, בצידון, נסבי"ר]. ורמז נוסף מהפסוק [שם], ברוך מבנים אשר, דהיינו שיש לו הרבה בנים [שאינן לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר, כמו שאמרו בספרי שם. ורש"י שם כתב על זה, שאינו יודע כיצד. וראה ברמב"ן ושאר מפרשים שם, ובמעם לועז מדף תתקצ"ב, נסבי"ר] להדליק כנגדם הרבה נרות, כל זה נתבאר בשערי יצחק שם יעו"ש:

אמנם לכאורה יתכן לבאר זה על פי הנו"ל גם לפי פשט דברי רבי יוחנן שדיבר בפלוגתא דבית שמאי ובית הלל בלחוד, ובאופן העולה שפיר גם לדעת התוספות, שלכך הוזכר צידון, כי בשאר מקומות לא היה מצוי כל כך שינהגו כמהדרין מן המהדרין לא כבית שמאי ולא כבית הלל, מפני יוקר השמן למיעוט מציאותו אצלם. וכפי המבואר בחידושים המיוחסים להר"ן, שברוב הבתים אנשים בהם מעט, ומדליק יותר נרות כשיעשה הידור בתרא דכמנין הימים, מכשיעשה הידור קמא דכמנין בני הבית. ובצידון שהיה מצוי אצלם הרבה שמן, מצא רבי יוחנן שני זקנים שהדליקו כמהדרין מן המהדרין, אחד שעשה כדברי בית שמאי וכו'. ועיין:

ובעיקר הענין שצידון היא בנחלת שבט אשר, ובאיזה צידון מדובר, יעויין בביאור הגר"א ובמלבי"ם שם בפסוקים י"ד וכ"ח, ובביאור הגר"א הוצאת מוסד ה'תשס"ב בפסוק י"ד דף ל"ג והערה ט"ו שם. ובשופטים א' א' ל"א ול"ב, ובאברבנאל ובכלי יקר למהר"ש לניאדו ובמצודת דוד ובמלבי"ם ובמעם לועז דף י"א שם]:

שלום דף נ"ה], דלא ליפסוק מפומייכו כמעין זה שמושך והולך. ובפירוש אגדות לרבינו ידעיה הפניני [הובא גם בקובץ שיטות קמאי שם דף נ"ה] כתב, ואמרו וכי גרסיתו גרסי אנהרא דמיא, פרשתיה למעלה [הובא שם בדף נ"א] באמרם אין מושחין המלכים אלא על המעין, וכונה אחת לשתייהם ע"כ. ושם פירש, שהחכמה נמשלה למים חיים נובעים וכו', ושהכוונה שלא ימליכו עליהם האיש הכסיל וכו' אלא החכם המלמד דעת וכו' יעו"ש, נסבי"ר:

גם החיד"א בכרכי יוסף שם הביא דברי הראנ"ח והפר"ח אלו, וכתב לתרץ על פיהם קושיית הרא"ם על הרמב"ם שמנהג ספרד שהביא הוה דלא כמאן, כיעו"ש^[1]:

שקלא וטריא בדברי האחרונים ז"ל

ואם כן לפי דברי האחרונים הנז"ל, יש להוסיף כאן עוד ולציין להרי"ד בפסקיו שהעתיק גם כן כל הסוגייה ובכללה הא דשני זקנים [וכן הוא בשאלתות דרב אחאי גאון מהדורת מ' כמובא בסמוך במוסגר, ונוסח מהדורה זו ראוי לתפוס לעיקר]. ולא עוד אלא שמצינו להרבה מרבוואתא קמאי שהביאו טעם דמעלין בקודש לבדו, כבעל הלכות גדולות, והרוקח בסימן רכ"ה, והעיטור ח"ב בעשרת הדברות ריש הלכות חנוכה דף קי"ד עמוד ג', והמאירי, [וכן בחידושי הריטב"א החדשים נקט טעם זה לבדו], ותניא רבתי, והריא"ז בפסקיו, וסידור חסידי אשכנז, ומחזור ויטרי [מהדורת גולדשמידט חלק ב' דף של"ז], וסידור רש"י סימן שי"א, וכן במגילת תענית פרק תשיעי הובא מעשה דשני זקנים שהיו בצידן, ולא הובא שם טעם דכנגד הימים. ויעויין עוד באוצר הגאונים חלק הפירושים דף י"א:

אמנם מאידך מצינו גם כן כמה וכמה רבוואתא שהביאו שני הטעמים, כהשאלתות דרב אחאי גאון בפרשת וישלח שאילתא כ"ו [הוצאת מוסד ה'תשנ"ט חלק א' דף קע"ח, ולא הביא הא דשני זקנים. ושוב ראיתי בשאלתות מהדורת מ' חלק ב' ה'תשכ"א שאילתא כ"ז דף קע"ז, שהובא שם גם הא דשני זקנים], ושבלי הלקט סימן קפ"ה, והמנהיג, והמאורות, וספר מצוות זמניות, ומנורת המאור

---

[1] ושוב ראיתי בשערי יצחק וישב ה'תשע"ד דפים י"ב י"ג שביאר סברת הרמב"ם דלא חייש לסברת התוספות באופן אחר, על פי המבואר בגמרא דף כ"ג ע"א בענין חצר שיש שיש לה שני פתחים משתי רוחות שצריכה שני נרות, שאין זה משום חשדא דעלמא אלא משום חשדא דבני מתא. והטעם דלא חיישינן לחשדא דעלמא מבואר במשנה ברורה סימן תרנ"ח בשער הציון אות נ"ח בשם המגן אברהם, דאנשים נכרים אין מצויים ברחובות משחשך היום. ובמאירי ד"ה חצר שיש כתב הטעם שאין חוששים לחשד בני עיר אחרת לפי שאין תולין הענין אלא לחסרון ידיעתם ע"כ. ובזה יתורצו דברי הרמב"ם, שאכן הרמב"ם מצריך היכר, אלא דסבירא ליה שהיכר הוא לשכנים ולאותם שמכירים אותו ורואים את התוספת מיום ליום, ומבינים שהוא מוסיף והולך, וכך בכל יום ישנו היכר על ידי התוספת, ולא על ידי ראייה של-יום אחד בלבד יעו"ש. ויעויין עוד לקמן בנדון נוסף בטעמים של-תוספות:

להר"י אלנקאווה, ומנורת המאור למהר"י אבוהב. וכן איתא במסכת סופרים פרק עשרים הלכה ה', מהדורת קרן רא"ם דף רכ"ט, ונרות כבית הלל, משום מעלין בקדש ולא מורידין, [ו]כעין ימים היוצאין. כהגהת ופירוש רוב האחרונים שם, הלא הם הגר"א ונחלת יעקב, ורגל ישרה, וככר לאדן [וערוך השלחן סימן תרע"א סעיף ו', ושערי יצחק וישב ה'תשע"ד דף ט'], שלא כפירוש הנחלת אריאל שם שפירש כי ההוספה וההעלאה היא כעין ימים היוצאים יעו"ש. אך זאת לא מצינו מי שהביא טעם דכנגד ימים היוצאים לברו:

רזה באמת סיוע גדול לסברתם הפשוטה של-ראנ"ח והגר"א לנקוט עיקר כטעם דמעלין בקודש משום הך מעשה דשני זקנים, מאותם רבוואתא הנז"ל שהביאו טעם דמעלין בקדש לברו:

אמנם יש להעיר במה שפירשו הראנ"ח הפר"ח והגר"א דפלוגתת הרמב"ם והתוספות תלויה בחילוק הטעמים, דלפי זה נמצא דשני אמוראים אלו נחלקו בפירוש גוף דברי הברייתא אי מהדרין מן המהדרין קאי אנר איש וביתו או אמהדרין. ולולא דברי קדשם היה נראה לכאורה שאין זו משמעות דברי הגמרא, דאם כן הוה לה לפרושי, דאף דוודאי יש הרבה נפק"מ מחילוק הטעמים המובאים בגמרא בהרבה מקומות אף אם לא נתפרשו בגמרא עצמה, וכמו כן בנדון דידן תמצא כמה נפק"מ בהגהות רא"מ הורוויץ ובשפת אמת ובבית הלוי על התורה עניני חנוכה, ועוד. אך בנפק"מ של-ראנ"ח והפר"ח והגר"א שהיא נוגעת לגוף ביאור פשט דברי הברייתא [וכל שכן שהיא נוגעת מאד למעשה בקיום הדור מהדרין מן המהדרין], לכאורה היה צריך דבר זה להתפרש בגמרא. ברם כמדומה שמצינו בגמרא כיוצא בזה בכמה דוכתי. ומי יודע כללי הגמרא יותר מרבותינו גאוני עולם, הראנ"ח הפר"ח הגר"א והחיד"א, ומי יחוש יותר מהם:

ועוד ראוי להעיר בזה, דאמנם הן אמת כי ר"י הזקן גופיה אמר טעמו דבעי היכרא לפי טעם דכנגד ימים היוצאים, וכמובא בתוספות ובתוספות ר"י הזקן ובפסקי מהר"ח ממגדינבורג ובתוספות הרא"ש ובמרדכי ובנמוקי יוסף:

אך מכל מקום בחידושי הריטב"א החדשים והמאירי כתבו טעם זה על טעם דמעלין בקודש ולא מורידין, שכן כתב בחידושי הריטב"א החדשים, דר"י ז"ל פירש כי מנהגינו הוא חשוב מהדרין מן המהדרין, דאיכא פרסומי ניסא טפי, כי אם היה כל אחד מוסיף נרו [לבית הלל, או פוחת] לבית שמאי, לא יכירו העולם דמשום פרי החג או משום מעלין בקודש הוא, אלא שיאמרו בני הבית נתרבו או נתמעטו. ע"כ:

וכן המאירי כתב, כי המהדרין יותר [דהיינו מהדרין מן המהדרין], יום ראשון מדליק אחת בין לאחד בין למאה, מכאן ואילך מוסיף והולך, שמעלין בקודש ואין מורידין וכו'. ושמא תאמר, והרי היה ההדור גדול נר לכל אחד ובתוספת כל לילה ולילה וכו'. לדעתנו אינו כן, שמאחר שאתה מדליק לחשבון בני הבית, אף הרואים יאמרו שכך וכך בני הבית יש שם ולא יכירו בתוספת, ומעתה אין הדור אלא בכך, יעו"ש. הרי דנקטו טעם דמעלין בקודש לבדו וכפי שהזכרנו כבר לעיל, ואף על פי כן כתבו על זה סברת ר"י:

וכמו כן ראוי לציין כאן לספר המנהיג וספר המאורות וספר מצוות זמניות שהביאו שני הטעמים דכנגד ימים היוצאים ומעלין בקודש כנו"ל, ואף על פי כן קיימו המנהג שלא עושים הידור קמא, אמנם לא הובא בדבריהם טעמו של ר"י. וכן בחידושים המיוחסים להר"ן בשם הרא"ה מפרש כך גוף הברייתא, דמוסיף והולך עד שמונה איש וביתו כמו שנהגו, ולא חילק בזה לפי טעמי האמוראים:

ומעתה אף אם נפשך לומר בכוונת הרי"ף שהביא הך מימרא דרבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שני זקנים היו בצידן וכו', שכוונתו בזה להורותינו כי טעם דמעלין בקודש עיקר [וכן נראה מהרבה רבוואתא שהביאו טעם זה לבדו וכדכתבנין לעיל]. נראה לכאורה כי אין הכרח שכוונתו לענין אם מהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא, אלא יתכן לפרש כוונתו על נפק"מ אחרות שיכולים להיות מטעמים אלו וכגון הנפק"מ שכתבו האחרונים שצויינו לעיל ד"ה ברם^[ח]:

[ח] ואעיקרא יש להעיר מצד מה שהרי"ף עירב שני הטעמים ולא שנאם בלשון פלוגתא, וכן ראיתי לאאמור"ר שליט"א בשערי יצחק וישב ה'תשע"ד דף ט', שלכאורה אולי אפשר לדייק מהרי"ף איפכא, שכן לא שינה הרי"ף מלשון הגמרא כי אם במה שבגמרא הלשון, אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא וכו', חד אמר וכו' וחד אמר וכו', והרי"ף הביא זאת בלשון, טעמייהו דבית שמאי כנגד פרי החג, אי נמי כנגד הימים הנכנסים. טעמייהו דבית הלל כנגד הימים היוצאים, אי נמי משום דמעלין בקודש ואין מורידין, ע"כ לשון הרי"ף. ומדעירבם [ולא שנאם בלשון פלוגתא] משמע שרצה לומר שאין נפק"מ להלכה ביניהם. והביא כן גם מספר ערוך השלחן סימן תרע"א סעיף ו' שכתב, שיותר נראה שטעמי הגמרא אין חולקים זה על זה, וכמה טעמים יכולים להיות על מצוה אחת וכו', יעו"ש. ועוד הובא שם שכן הוא במנורת המאור למהר"י אבוהב ריש סימן קל"ד בלשון הרי"ף יעו"ש, וכן הוא בעוד ראשונים. ועייין עוד בתשובת גליא מסכת שם שכתב ששני הטעמים צריכים זה לזה וכו' יעו"ש:

ביאור נוסף ברעת הרמב"ם שלא חשש לטעם התוספות, במה שיש לדון בעיקר טעמם

ובביאור דעת הרמב"ם דלא חייש לסברת התוספות, נראה לכאורה שהטעם פשוט, משום דסבירא ליה דאף למאן דאמר דטעמא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, זהו טעם על המדליק, שידליק באופן זה כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אך לא בעינן שיהא היכר לבני רשות הרבים שהוא כנגד הימים הנכנסים או היוצאים, [ושיהא ידוע כמה ימים עברו וכמה יש לבוא, כן הלשון בתוספות ר"י הזקן], דלא בעינן אלא פרסום עיקר הנס לבני רשות הרבים, אך לא צריך שיהא ניכר להם שמדליק כנגד הימים הנכנסים או היוצאים:

ועל דברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל הוא שיש לתמוה, וכדהעיר הגרי"י קנייבסקי בקהילות יעקב סימן י"ז, דצריך עיון מנין להם דמה שאמרו בגמרא כנגד ימים היוצאים וכנגד ימים הנכנסים היינו לפרסם ימים הנכנסים והיוצאים, שמא אין כוונת הגמרא אלא ליתן טעם למה בחרו בית הלל סדר זה וכו'. והרי כן מתפרש הא דאמר אידך, טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג, ואטו הכוונה כדי שיהיו פרי החג נזכרים ומתפרסמים על ידי גר חנוכה, [ראוי להעיר על זה מדברי הריטב"א דלעיל, לא יכירו העולם דמשום פרי החג וכו'. נסב"ר]:

והביא שם מהרבה מקומות בתלמוד שאמרו לשון כנגד, והוא נתינת טעם למה תקנו מספר זה, אבל אין הענין כלל כדי לפרסם בשעת עשיית המצוה את הדבר שכנגדו תקנו מספר זה וכו'. ויעו"ש מה שכתב לבאר כוונת התוספות על פי דברי הפני יהושע וביאור הלכה [ודוק בזה בלשונו תוספות ר"י הזקן, ותוספות דידן והמרדכי, ותוספות הרא"ש והנמוקי יוסף, וריטב"א ומאירי. נסב"ר]. ושוב חזר והעיר על ביאורו זה מדברי הגר"א הנז"ל, והניח בצריך עיון, יעו"ש:

ולענ"ד נראה, דאין הכי נמי ודאי ידע ר"י שאין לזה הכרח כלל מלשון כנגד ימים היוצאים וכו'. אלא כדי ליישב מנהגם [כמפורש בתוספות ר"י הזקן ועוד ראשונים] חידש לומר, דיותר הידור יש כשאינו מדליק כמנין בני הבית, כיון שעל ידי זה יש היכר כנגד ימים הנכנסים והיוצאים:

ולאחר מכן איתא בשערי יצחק שם, שעיקר דיוק הגר"א מזה שהרי"ף הביא את כל האריכות הזאת עם המעשה בשני זקנים, שהרי דרך הרי"ף לקצר ולהביא רק מה שנוגע לדינא, אלא שמע מינה ע"כ יעו"ש:

רלעייל הבאנו דברי הריטב"א והמאירי שכתבו טעמו על מעלין בקודש, אף שזה לא נאמר בגמרא בלשון כנגד, [וגם לא מתיישב בזה לשון כנגד. ויש להעיר על לשון ספר המאורות וספר מצוות זמניות ועוד שהביאו גם טעם זה בלשון כנגד. ויעויין מה שכתבנו בזה לקמן בנספח למאמרינו]:

נדרן נוסף בטעמם שליתוספות

רעירד שיש להעיר על עצם טעמו של ר"י הזקן, שכן אף אם יעשו גם הידור קמא, אכתי יש היכר למנין הימים משנוי מנין הנרות מיום אחד לחבירו. ועמד בזה בתוספות ר"י הזקן לאחר שכתב הטעם דלא הוי פרסומי ניסא, דהא לא ידוע כמה ימים עברו וכמה יש לבוא, וזה לשונו, ואם תאמר בפחות או ביתר, ידיע שיש בלילה אחת יותר או פחות מחבירתה. [התירוץ], בהא לא מינכר, משום דאמרי אינשי, נתרבו או נתמעטו בני הבית. ע"כ. וכן הוא בחידושי הריטב"א החדשים, שיאמרו בני הבית נתרבו או נתמעטו. וכן הוא בתוספות הרא"ש, ובנמוקי יוסף בשם תוספות, שיהו סבורים שנתוספו בני הבית [ובנמוקי יוסף הלשון, שיהו סבורים שנתוספו בני אדם בביתו]:

אלא שעדיין קשה, דלכאורה גם כשאינו עושה הידור קמא, ומדליק ביום ראשון אחד לכל בני הבית, וביום שני שתיים לכולם וכו', גם כן נימא דליכא היכרא, דשמא נתרבו בני הבית, וכמו שעמד על זה בפרי חדש בסימן תרע"א שם, ותירץ, ומסיק דאין זה מוכרח:

וכך הם דבריו שם, דמפשטא דברייתא משמע, דמהדרין מן המהדרין קאי למאי דסליק מיניה, דהיינו שעושין נר לכל אחד ואחד, ועוד מוסיפין או פוחתין, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, וזו היא שיטת הרמב"ם ז"ל. אבל התוספות כתבו, דבית שמאי ובית הלל לא קיימי אלא אנר איש וביתו, משום דאיכא היכרא, שרואין בלילה הראשונה אחת, ובכל לילה הולכין ומוסיפין:

דליכא למימר, שכל כך בני אדם שיש בבית הדליקו. דלא מיתרמי מילתא, דבלילה ראשונה לא נמצא אלא איש אחד בבית, ובכל לילה ניתוסף איש אחד. מה שאין כן כשבלילה הראשונה עושין נר לכל אחד ואחד, שאז כשרואין בלילה השניה רבוי נרות, אומרים לפי שיש כך בני אדם בבית הדליקו כל כך, דהשתא כיון דנפיש לא מיכווני לראות אם הוכפלו הנרות בכל לילה כנגד הנרות שהדליקו בלילה ראשונה:

וראין זה מוכרח, וגם הרב המגיד כתב שפירוש הרמב"ם הוא נכון. ע"כ דברי הפרי חדש שם. [ולאחר מכן כתב הפרי חדש, דאפשר דבהני תרי פירושי פליגי בהו אמוראי וכו' וכמו שהבאנו לעיל, ומסיק דנראה לו עיקר דמהדרין מן המהדרין קאי אפילו לרישא דברייתא וכו', כמובא ג"כ בדברינו לעיל]:

וראה עוד להפרי מגדים סימן תרע"א במשבצות זהב אות א' שתירץ קושיא זו על ר"י בענין אחר, דלא מיבעיא לבית שמאי בליל ראשון [שמדליק שמונה] ליכא הידור, דהרואה יאמר כך יש בני אדם בבית, אלא אף לבית הלל ליכא היכרא למאן דעבר ליל שני ולא ליל ראשון, ע"כ:

אך מתוספות ר"י הזקן ותוספות הרא"ש והריטב"א ונמוקי יוסף המובאים לעיל שכתבו דאמרי אינשי נתרבו בני הבית או נתמעטו, מבואר דלא סבירא להו הכי, ועיין:

[וראה עוד בפרי מגדים שם, שפירש כוונת הפרי חדש שיאמרו שנתוספו אורחים או בעלי בתים שאין סמוכים על שלחן אחד, דמדינא בעי לכל אחד נר, כי דווקא איש וביתו די בנר אחד, ע"כ. וצריך ביאור הכרחו לפרש כן בכוונת הפר"ח. ואולי משום שאין דרך שיתמעטו או יתרבו בני הבית עצמם. ועיין. ולעיל הערנו על שינויי לשונות הראשונים בזה בין תוספות ר"י הזקן והריטב"א והרא"ש לנמוקי יוסף, ויש להוסיף לשון התוספות דידן והמרדכי, שיסברו שכך יש בני אדם בבית. ולשון המאירי, אף הרואים יאמרו שכך וכך בני הבית יש שם וכו', ועיין]:

ועוד דיברו בהערה זו על התוספות הרבה אחרונים. ומכל זה מבואר למעייין כי דעת הרמב"ם בפירוש הגמרא מיושבת בריוח, ואין צריך לומר שהוא רק לטעמא דמעלין בקודש:

דרך נוספת בטעם הבאת הרי"ף מבעל משנה ברורה

ובענין מה שכתבנו לעיל בכיבור טעם הבאת הרי"ף להך מימרא דרבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, ראה עוד להמשנה ברורה בכיבור הלכה בסיומן תרע"א שם [ד"ה ויש] שכתב, דלולי דברי קדשו של הגר"א היה אפשר לומר עוד, דדעת הרי"ף דזה לא נכנס בכלל מה דקיימא לן בעלמא דהלכה כבית הלל בדינא, אחרי דאינם מחולקים בענין הלכה אלא בענין הדור בעלמא. ולזה הביא מה שאמר רבי יוחנן על שני זקנים [שהיו בצידן וכו'], ומשמע לכאורה דהיו בימיו [של-רבי יוחנן], ש[אז] כבר נפסק בעלמא דהלכה כבית הלל, ואפילו הכי זקן אחד עשה כבית שמאי. אכן מדלא הוזכר דבר זה

בשום פוסק, אין לצרף דבר זה להלכה כלל, ולא כתבתי רק לעורר לב המעיינים, ע"כ:

וכבר העירו שדברים אלו נתבארו כבר בחידושי הריטב"א החדשים שכתב וז"ל, אחד עשה כבית שמאי, ואפילו למאן דאמר שהעושה כדברי בית שמאי לא עשה כלום או חייב מיתה כדאיתא בפרקא קמא דברכות [דף י"א ע"א], שאני הכא דאין מחלוקתם אלא להידור מצוה בעלמא ע"כ:

וכן בחידושי מהר"ם בנעט כתב, דלא קשה מהא דברכות דף י"א ע"א, משום שכאן אין מחלוקתם בדין אלא במנהג דמהדרין מן המהדרין, ע"כ. וכן בקהילות יעקב שם אות ב' כתב לעשות סימוכים קצת לדברי הביאור הלכה מגמרא יומא דף נ"ט ע"א ותוס' ישנים שם ד"ה שני, יעו"ש:

ביאור השל"ה בלשון הרא"ש והמרדכי על הדרך הנז"ל

ויש להוסיף כי גם בבגדי ישע לבעל השל"ה על המרדכי מבואר, דאין לומר בנדון דידן דבוודאי סברת בית הלל יותר מעולה, והוכיח כן מהא דשני זקנים כנז"ל, אך לא פירש טעם וגדר הדבר, והיינו כי בתוספות הרא"ש ובמרדכי לאחר שהביאו טעמו של-ר"י כתבו, והיינו [במרדכי, היינו] דקאמר והמהדרין מן המהדרין או כבית שמאי או כבית הלל, ע"כ. ואין כוונתם מבוררת מה רצו לומר בזה. ואכן בנמוקי יוסף שלשונו בשם התוספות כלשון תוספות הרא"ש, לא הובאו תיבות אלו:

וביאר השל"ה בבדי ישע על המרדכי שם באות ז', דרצונו לומר, כי לפי הפירוש שפירש, דקאי אנר איש וביתו, קשה למה נקראים מהדרין מן המהדרין וכו'. לזה אמר היינו וכו', רצונו לומר, כי הם שלוש עליות זו למעלה מזו, אם לא ידליק בכל הלילות רק נר אחד, הרי אחת, ואם יעשה כדברי בית שמאי, הרי שניה. (או) [ואם] יעשה כדברי בית הלל, הרי שלישית. והנה סברא של-אחד מהם, של-בית שמאי או של-בית הלל יותר מעולה משל-אחר, ואם לא יעשה כשום אחד מהם, אין נקרא מהדר. וכשיעשה כסברא הגרועה שבהם, נקרא מהדר. וכשיעשה כמעולה שבהם, נקרא מהדר מן המהדר. ודו"ק. ואין להקשות, [ד]בודאי סברת בית הלל יותר מעולה. זה אינו, דהא איתא בהדיא בש"ס תרי סבי הוו, חד עביד כבית שמאי, וחד עביד כבית הלל. ע"כ דבריו הנפלאים. ובזה מבואר לשון המרדכי והרא"ש שכתבו, והיינו דקאמר המהדרין מן המהדרין או כבית שמאי או כבית הלל, ולא כתבו בית שמאי אומרים וכו' בית הלל אומרים וכו' כלשון הברייתא. ועיין:

דברי היעב"ץ בזה

ודבריהם בזה שלא כדברי היעב"ץ [נדפס בהגהות וחיידושים שבסוף מסכת שבת הוצאת וגשל] שכתב, אחד עשה כדברי בית שמאי, ואם תאמר, והא אמרינן עשה כדברי בית שמאי לא עשה כלום. היינו לאחר שיצתה בת קול, אי נמי [היינו] לדב"ה, ולדב"ש עשו ועשו, עיין סוף פרקא קמא דיבמות. ועיין תוספות פרקא קמא דברכות [דף י"א ע"א ד"ה תני], ע"כ:

ודבריו צ"ע, שהרי בעירובין דף י"ג ע"ב איתא, א"ר אבא אמר שמואל, שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו, והללו אומרים הלכה כמותנו, יצאה בת קול וכו'. ומבואר שיצתה הבת קול בזמן ב"ש וב"ה גופייהו, ואם כן אף אם נאמר שהיו קודם זמנו של רבי יוחנן ולא היו בימיו, ושלא כדברי הביאור הלכה דלעיל, [ואף שלא אמר רבי יוחנן בלשון שמעתי ששתי זקנים היו בצידן וכו'], מכל מקום לכאורה דוחק לומר, דהנך שני זקנים שהעיד עליהם רבי יוחנן היו בזמן קדום כל כך:

וממילא כמו כן לגבי תירוצו השני יש להעיר, דאף דדעת רבי יוחנן גופיה בפרקא קמא דיבמות דף י"ד ע"א דעשו בית שמאי כדבריהם, וכך היא מסקנא דתלמודא שם בדף ט"ז ריש ע"א דעשו בית שמאי כדבריהם, יעו"ש ובתוספות שם דף י"ד ד"ה לא עשו, מכל מקום היינו דווקא ב"ש ותלמידיהם כיעו"ש. אך לא נראה שבדורות מאוחרים כל כך היו שעשו כבית שמאי. אם לא שנאמר דשאני הכא שאין מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל אלא בענין הידור בעלמא, וכדברי הריטב"א והביאור הלכה דלעיל, [וראה בספר ויען שמואל, חלק כ"ב ה'תשע"ט דפים תתק"מ-תתקמ"ב] ועיין:

ומכל מקום כל הראשונים שכתבו הלכה למעשה, או שכתבו בפירוש הלכה כדברי מי, כתבו כבית הלל, כהרמב"ם והמאירי וריא"ז והלכות קצובות, ורב עמרם גאון בסידורו, וסמ"ק ורבים זולתם כמו שיראה המעיין:

ואף הריטב"א אין הכרח מדבריו אלא שבענין הידור לא אמרינן שהעושה כבית שמאי לא עשה כלום או חייב מיתה, אך נראה ודאי כי גם לדעתו ההוראה וההלכה למעשה בידינו היא כדעת בית הלל, ושאני אותו זקן שבעוצם גדולתו היה נראה לו כדעת בית שמאי מטעמא דכנגד פרי החג. אך ההלכה בזמן הזה היא כדעת בית הלל

[אך] לשון הביאור הלכה בדעת הרי"ף, שזה לא נכנס בכלל מה דקיימא לן בעלמא דהלכה כבית הלל וכו'. ולשון הקהילות יעקב שם בשם הביאור הלכה, דגבי פלוגתא זו דב"ש וב"ה ליכא כללא דהלכה כב"ה נגד ב"ש. ובסוף

מאמר ראשון – חלק ראשון ריא

דבריו שם, ורבה בר בר חנה דאמר דבר זה, אפשר דקא משמע לן שכן הלכה שאפשר לעשות כמר וכמר, ואין בזה כללא דהלכה כב"ה כמו שציידד הביאור הלכה. ע"כ. ועיין. ולכאורה לדברינו דלעיל יהא דחוק קצת תירוץ זה על הבאת הרי"ף, שכן סוף סוף בזמן הזה ואף בזמן הרי"ף, מי הוא שיוכל לומר כי מסתבר לו כדעת בית שמאי יהיה מאיזה טעם שיהיה, אלא דמכל מקום לכאורה נפקא מינה שאין למחות בחזקה במי שיעשה כבית שמאי. ועיין. ולעיל כתבנו תירוץ אחר על הבאת הרי"ף דהרבה נפק"מ יכולים להיות מהני תרי טעמי שנאמרו בדעת בית הלל וכדרך תירוץ הגר"א]:

וראה עוד להחיד"א בספריו כסא רחמים וככר לאדן על מסכת סופרים פרק כ' הלכה ה', על הא דאיתא התם, שמנין הנרות כבית הלל משום מעלין בקודש ואין מורידין, [נ'כעין ימים היוצאים, דפשיטא ליה דגם בנדון זה שייך הא דקיימא לן בכל מקום שהלכה כבית הלל, וב"ש במקום ב"ה אינה משנה, כיעויין בדבריו שם שכתב, שאין הכוונה שאנו פוסקים כבית הלל מהני טעמי, שהרי בלאו הכי קיימא לן הלכה כב"ה, וב"ש במקום ב"ה אינה משנה, ואין צריך טעם להכריע ולפסוק כבית הלל, אך כוונת ברייתא דידן ללמדנו טעמן של-בית הלל עצמן שאמרו דמוסיף והולך בכל לילה מהני טעמי תריצי, שהם מעלין בקדש וכעין ימים היוצאים, ע"כ. ובכך לאדן [שהדפיסו בשנת ה'תקנ"ז] סיים על זה, ודו"ק. ובכסא רחמים [שהדפיסו בשנת ה'תקס"ג] סיים, ופשוט. והיינו משום שבתחילה היה דבר זה חידוש אצלו, ולאחר מכן נהיה אצלו כפשוט:

וראוי עוד לציין בענין זה, להא דאיתא בספר הנר לרבי זכריה אגמאתי [י"ם ה'תש"ע, דף ל"ד. ונדפס שם דיבור זה במוסגר, כיון שהיא תוספת של-רבי זכריה בתוך דברי רש"י שהביא שם, כמבואר במבוא שם דף ט' בזה הלשון, שני זקנים היו בצידן עד זה נותן טעם לדבריו וכו'. שמע מינה לא על בית שמאי ועל בית הלל סמכו, אלא על הטעמים שאמרו, ע"כ. ועיין:

ביאור לשון מהדרין מן המהדרין, ועיקר לשון מהדרין

ולגוף דברי השל"ה בבגדי ישע דלעיל, בביאור דברי המרדכי [והרא"ש] בפירוש לשון מהדרין מן המהדרין אליבא דפירוש ר"י דקאי אנר איש וביתו, ראוי להעיר כי נראה דשאר ראשונים ההולכים בשיטת ר"י לא חשו לזה, וסבירא להו דשפיר שייך בזה לשון מהדרין מן המהדרין, כיון שהוא הידור יותר ממהדרין דלעיל [והטעם שהוא הידור יותר לשיטת ר"י ודעימיה, יתבאר בסמוך בס"ד]. וראה לשון הרמב"ם בהלכות חנוכה שם בהלכה א',

והמהדר את המצוה וכו', והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר וכו'.
[אף דאיהו הוא מאן דאמר דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא]. וכן
הוא בלשון המאירי, והמהדרין במצוה וכו', והמהדרין יותר וכו':

וראה עוד בספר המפתח החדש [בסוף רמב"ם פרנקל ה'תשע"ז] דפים תקט"ו
תקט"ז על לשונות הרמב"ם הנז"ל. ויש להעיר על המובא שם משו"ת
משנה שכיר סימן קצ"ח, דמבואר דמפרש הרמב"ם מהדרין מלשון הידור
מצוה, ולא כרש"י שכתב, והמהדרין אחר המצוות, דהיינו שמחזר לקיים
המצוות, ע"כ הובא שם, [ושו"ר כן בשערי יצחק וישב ה'תשע"ד דף ג' וט"ז
יעו"ש]:

ויש להעיר, שכן בכת"י וברש"י שברי"ף [ור"ן שם, ונמוקי יוסף, וספר הנר
לרבי זכריה אנגמאתי, ור"י ב"ר ראובן בפירושו על השאלות מהדורת
מ' חלק ב' שאילתא כ"ו דף קע"ג המובא בסוף הנספח למאמרינו, נסבי"ר]
הגירסא, והמהדרין, את המצוה. וגירסת אחר המצוות, היא על פי חכמת מנוח
שהגיה נוסח דפו"י, והמהדרין המצו'. וכמ"ש בהשלמות להגהות וציונים
שבמהדורת עוז והדר ה'תשע"ו. וכן כתב רבינו חננאל, פירוש המהדרין,
מהדרי מצוות [וכן הוא עד כאן בערוך ערך הדר א'], כדאמרינן [בבא קמא
דף ט' ע"ב] להדור מצוה עד שליש במצוה, ע"כ:

וכן בלשון תשובת רב שר שלום גאון, אבל מי שרוצה לחבב ולהדר את
המצוה וכו'. וכן בלשון תשובת הרי"ף גיאת, הביא דעת מי שחפץ לפאר
ולהדר וכו' והוסיף להביא מי שהוסיף על זה וכו'. וכן בלשון רבינו שלמה
ברבי נתן בסידורו, וכבר פשט המנהג להדר המצוה הזאת וכו' [הובאו דבריהם
בשלמות לקמן בס"ד]. ולשון רבינו יהונתן מלוניל [והחידושים המיוחדים
להר"ן], והמהדרין, מכבדין את המצוות ושמחין בהן ע"כ:

אמנם לשון הריבב"ן, והמהדרין, מחזרין אחר המצוות. ועל המהדרין מן
המהדרין פירש, מדקדיקן במצוות הרבה. ע"כ. ועיין:

טעם הדבר דמהדרין מן המהדרין חשיב הידור טפי לפי דעת ר"י

וטעם הדבר דחשיב הידור טפי, לפי שיטת ר"י ודעימיה דלא עבדי הדור
קמא, כתב בזה בחידושים המיוחדים להר"ן וז"ל, ואם תאמר, אם כן
מאי והמהדרין מן המהדרין, אדרבה יותר הידור נר לכל אחד ואחד. ויש לי
לומר, דברוב הבתים אנשים בה[ם] מעט, ויותר הידור כשהוא מדליק שמונה
ביום ראשון [לבית שמאי, ולבית הלל ביום אחרון, נסבי"ר] דאפשר שאין

מאמר ראשון – חלק ראשון ריו

בבית אלא שני בני אדם, ע"כ. דהיינו, שאין מדליק אלא ט"ז נרות [וכשיש ארבעה בני אדם, מדליק ל"ב נרות], משא"כ למהדרין מן המהדרין שמדליק ל"ו נרות:

ולשון המאירי, מצות חנוכה נר איש וביתו, כלומר שידליק נר אחד בכל לילה ולילה בלא תוספת. והמהדרין במצוה, נר לכל אחד ואחד לפי מנין בני ביתו הגדולים, ובלא תוספת. והמהדרין יותר, יום ראשון מדליק אחת בין לאחד בין למאה, מכאן ואילך מוסיף והולך, שמעלין בקדש ולא מורידין, כמו שהתבאר במנחות וכו'. ושמה תאמר, והרי היה ההדור גדול נר לכל אחד ובתוספת כל לילה ולילה. תדע שגדולי המחברים [הרמב"ם] כתבוהו כדברך, אבל לדעתנו אינו כן, שמאחר שאתה מדליק לחשבון בני הבית, אף הרואים יאמרו שכך וכך בני הבית יש שם, ולא ירגישו בתוספת, ומעתה אין הדור אלא בכך, וכן המנהג, ע"כ:

נראה שדעת המאירי ליישב באופן אחר הקושיא הנז"ל, והוא כי המהדרין מדליקין כל הימים מנין קבוע של-נרות בלא תוספת מיום ליום, מה שאין כן המהדרין מן המהרי"ן שמוסיפין נרות מיום ליום, ויש בזה מעלה דמעלין בקודש [וכן לאידך טעמא דכנגד הימים היוצאים. וראה עוד דברי הפרי מגדים וביאור הלכה דלקמן]. ואף אם יהו נרותיהם פחותים בכמותם מן המהדרין, ושלא כדברי החידושים המיוחסים להר"ן דלעיל. וחזר המאירי והקשה, שההדור יהא יותר גדול אם ידליק נר לכל אחד ובתוספת כל לילה ולילה. ותירץ, שאם כן לא תהא התוספת מורגשת אצל הרואים וכו' וכדברי ר"י:

וכן בחידושי הריטב"א החדשים הזכיר בתחילת דבריו קושיא זו, דאי שמונה לכל בני הבית, זמנין דבצירי נרות מן המהדרין שמדליק נר לכל אחד וכו'. ובתירוץ בשם ר"י לא תירץ קושיא זו בהדיא, אך נראה פשוט, דכיון שכתב דלמנהגינו איכא פרסומי ניסא טפי כי אם כל אחד יוסיף נרו לא יכירו העולם דמשום מעלין בקודש הוא וכו', ממילא נכלל בזה שזה הסיבה דעדיף ממהדרין, כיון דבמהדרין שאינו מוסיף אין כאן העלאה בקודש כלל [וכן אין הא דכנגד ימים היוצאים להך טעמא] וכמשמעות דברי המאירי דלעיל:

ויש ליתן לב דתרווייהו [הריטב"א והמאירי] מיתו לטעמיה דר"י [ואמנם כתבוהו על טעם דמעלין בקדש, וכהרבה ראשונים שהביאו טעם דמעלין בקדש לבדו וכנז"ל], ונראה דעל ידי זה הוא שהונח להם דחשיב הידור טפי ממהדרין בדרך זו וכפי שנתבאר. מה שאין כן בעל החידושים המיוחסים להר"ן שלא הוזכרה בדבריו סברת ר"י זו כלל:

והפרי מגדים בסימן תרע"א במשבצות זהב באות א' ביאר, כי המהדרין מן המהדרין מודיעים שהתמיד הנס שמונה ימים שלמים ונס גדול הוא. מה שאין כן המהדרין שמדליקין נר לכל אחד אין היכר שהתמיד הנס שמונה ימים יעו"ש. וכן הוא בביאור הלכה שם ד"ה בלילה, במוסגר, שבזה ידעו ויזכרו הכל כמה ימים יצא בהתמדת הנס [היינו כמה ימים יצאו מתוך כלל הימים שהתמיד הנס בהם], וכשיזכירו זה שהיה הנס זמן רב, יש בו פרסומי ניסא ושבח יותר להשם יתברך. ע"כ:

שבח ומעלת מנהגינו וההנהגה למעשה

ומכלל הדברים שנתבארו כאן, נמצינו למדים גודל מעלת מנהגינו שנוהגים להדליק ביום ראשון נר אחד לכל בני הבית, וביום שני שתי נרות לכל בני הבית, וכן על זה הדרך. שכן היה המנהג מקדם בכל תפוצות ישראל, וכך הוא פירוש מהדרין מן המהדרין השנוי בברייתא לפי דעת דעת רוב מנין ורוב בנין של-רבותינו הראשונים ז"ל. ואף להרמב"ם ודעימיה אין בכך אלא הפסד הידור בעלמא, ועוד שהרמב"ם עצמו הביא מנהג זה בשתיקה ולא העיר עליו. מה שאין כן הנוהגים שכל אחד מבני הבית מדליק בברכה במקום מיוחד כמנין הימים היוצאים, שבוודאי אין זו צורת תקנת חכמים השנוייה בברייתא, אלא שאחד מדליק הנרות ובמקום אחד. אלא שמרוויחים בזה דחשיב מהדרין מן המהדרין בין לסברת התוספות בין לסברת הרמב"ם, אך יש בזה נדון מצד חשש ברכה לבטלה. ולא עוד אלא כיון שכן היה המנהג פשוט בכל ישראל בתקופת הראשונים שמדליק נר אחד לכל בני הבית ומוסיף והולך, ואף בהלכות קצובות מפורש כן, הרי יש בזה סעד וסמך גדול, כי כך הדבר מקובל ביד הגאונים מן הסבוראים בפירוש מהדרין מן המהדרין השנוי בברייתא זו, והסבוראים מן האמוראים, והאמוראים מן התנאים ששנו בעצמם ברייתא זו. וידועים דברי הרמב"ן בדרשתו לראש השנה, בענין דברי הגאונים ועדותם שמנהגם מעולם שאין היחיד מתפלל בתפילת מוסף דראש השנה תשע ברכות אלא שבע בלבד, על תוקף ועוצם קבלות הגאונים ומנהגותיהם ז"ל, שהגאונים קיבלו וראו מרבנן סבוראי וכו' יעו"ש^[ט], והובאו גם כן בשו"ת

[ט] אמנם יעויין דברי הרא"ש בפסקיו בראש השנה פרק רביעי סימן י"ד שהביא דברי רמב"ן אלו, ותמה עליהם דכיון שתקנו תשע ברכות וכו', דאם התפללו שבע יהו כולן לבטלה כיון שמחסר מן הברכות, ומנהג אבותינו [שגם היחיד מתפלל תשע] תורה היא ואין לשנות, עכ"ל הרא"ש שם. ויעויין עוד בפסקי הרא"ש בסנהדרין פרק ד' סימן ו' ובסדר הקבלה להמאירי הוצאת מכון אופק ה'תשס"ו דף קכ"ה, ובהערות וביאורים שם אות תקס"ד, ועוד:

מאמר ראשון – חלק ראשון רטו

עולת יצחק חלק א' סימן ע"א יעו"ש, ודון מינה ואוקי באתרין. ואף הרמב"ם לא הזכיר אלא שכן מנהג ספרד, אך אם היה יודע שכן המנהג בכל העולם, בוודאי היה גדל בעיניו תוקף המנהג יותר [ויעויין כיוצא בזה בשו"ת עולת יצחק שם אות י' לגבי דברי הריב"ש על מנהג ארגו"ן במוסף דראש השנה], ועייין:

והנה מכל מקום נהרא נהרא ופשטיה, כי כן מנהג האשכנזים מזה כמה מאות שנים, וגדולי פוסקיהם קיימו ואישרו למנהגם ושאיין בו חשש ברכה לבטלה. אך אנו על משמרתינו נעמודה, מנהג קדמונים דקדמונים המוחזק בדינו מדורי דורות, והיה למאורות. ומאן דבעי למיהוי חסידא, ליקיים מילי דאבות. [וראה המובא בדברינו לקמן מרב שר שלום גאון ורבינו סעדיה גאון ורב האיי גאון ורי"ץ גיאת ורשב"ן, ומה שכתבנו שם ד"ה והנה מה שכתבנו לעיל]:

וכבר כתב כן אאמו"ר שליט"א בשלחן ערוך המקוצר סימן ק"כ סעיף ז', שמנהגינו פשוט שבעל הבית לבדו מדליק כלילה הראשונה נר אחד וכו', בין שהיו בני הבית מרובים או מועטים, ואין לשנות. ע"כ:

אמנם לכאורה מי מקהילותינו שינהג להדליק כמנין הימים בברכה, וידליק גם כן לכל אחד מבני ביתו כמנין הימים במקום מיוחד בלא ברכה, או כל אחד מבני ביתו ידליק במקום מיוחד בלא ברכה, שנראה מסברא לכאורה שאין בזה חשש כלל שהרי אינו מברך כי אם על ההדלקה המחויבת, ומרויח בזה דחשיב מהדרין מן המהדרין הן לסברת התוספות והן לסברת הרמב"ם:

תשובתך, דמכל מקום אין לעשות כן משום שיש לחשוש שמא יבואו על ידי כן לברך גם על ההדלקות שאינם אלא הידור וכמנהג האשכנזים, וכיעויין בש"ע המקוצר סימן נ"ז סעיף י"ד בענין אם נמצאות כמה נשים בבית אחד בשבת שמנהגינו כי עקרת הבית בלבד מברכת ומדליקה [נר של-שבת], וכן נכון ליהזר בספק ברכות. ויעויין בעיני יצחק שם ושם. וכמו כן לקמן שם בסעיף י"ח כתב, כי בימים טובים מנהגינו שאין מדליקין כלל נרות מיוחדים לכבוד היום, ושפסק מהרי"ץ שאין לשנות המנהג הקדום משום ספק ברכה לבטלה, יעו"ש:

ובספר נר יו"ט [ה'תשס"ח] פרק ט"ל ד"ה ומיספקא דן אאמו"ר שליט"א בנדון הנז"ל לגבי נר יום טוב, וכתב שם, כי נסתפק לו אם על כל פנים כדאי [לנו] להדליק נר ביום טוב [בלא ברכה] וכו', מאחר דמאידך גיסא אם ידליקו, יש לחוש שמא יטעו ויבואו לברך, ואם לא בדור הזה שמא בדור

הבא, שימשכו אחרי המברכים וכו'. אך כיון שבמקומותינו החשמל נעשה על ידי יהודים תוך כדי חילול יו"ט בעוה"ר, ולכן יש משתמשים בגנרטור, אם כן אולי עדיף (למי שאין להם גנרטור) שידליקו אז בכל זאת נרות, וכו', ובפרט וכו', וכן דעתי העני נוטה, לפום ריהטא. ובדרך פשרה אולי אפשר להציע, שנדליק אז נר אחד בלבד שיהא על כל פנים היכר וכו', וצ"ע. ע"כ דבריו בספר נר יו"ט שם, יעו"ש:

אך לאחר מכן חזר בו כמו ששמענו מפיו, ונתחזק אצלו יותר הסברא דשמא יטעו ויבואו לברך, והורה שאין להדליק כלל ביום טוב ואפילו נר אחד. ואם כן כל שכן כאן בנדרון דידן בנרות חנוכה [שאינן כאן הטעם דהנאה מחילול יום טוב, ודברי הרמב"ם בפירוש המשנה] שאין להדליק כמנין בני הבית אף בלא ברכה:

וכן כתב אאמו"ר שליט"א בהדיא בשו"ת עולת יצחק חלק ב' סימן רס"ז לגבי נרות חנוכה, שאין לומר ידליקו ולא יברכו כי אחר זמן יחזור וישתרבב לברך. הלכך מצוה למנעם שלא ידליקו גם הילדים, אלא ישאר המנהג על מכוננו שרק בעל הבית לבדו מדליק ומברך, ע"כ. יעו"ש. [ויעויין עוד בשערי יצחק וישב ה'תשע"ד]:

אבל מה שמצוי בזמנינו שהילדים חוזרים מהגן עם נרות ורוצים מאד להדליקם, וקשה לומר להם שלא ידליקו, נראה שאין למנעם, דהיכא דאי אפשר שאני, וגם יש כאן היכר טובא שכן רק באותם שנים שמביאים הנרות מהגן מדליקין אותן ולא בשנים שלאחריהם. וכן מצוי כיום בבני תימן וספרד על ידי קיבוץ גליות בארץ הקודש. וכך היא דעת אאמו"ר שליט"א, שהיה כדאי למנעם, אלא שאי אפשר, ולפיכך ראוי להנהיג שידליקו **שלא בזמן ההדלקה**, ע"כ:

מאמר ראשון

חלק שני

דברי הרי"ץ גיאת, וספר הנייר בשם הלכות גדולות, ורשב"ן, ואחד מן הקדמונים, ורב האי גאון, ורב סעדיה גאון, ורב שר שלום גאון, וביאורם [לשלחן ערוך ופסקי מהרי"ץ שם]. ובענין מנהג הדלקת נרות הנכונה בבית הכנסת בכרכה [לשלחן ערוך סימן תרע"א סעיף ז', ופסקי מהרי"ץ סעיף י"א, מעץ חיים דף ק"ס ע"ב]:

בדברי הרי"ץ גיאת

ושוב ראיתי כי כבר רבינו יצחק אבן גיאת נשאל על פירוש מהדרין מן המהדרין השנוי בברייתא, והשיב שאינם עושים הידור ראשון, ומפורש בדבריו ובדברי השואל כי כן היה המנהג בזמנם ובמקומם. דהכי איתא בתשובות גאונים קדמונים הנדפסות בגנוזי ירושלים [ה'תשנ"ב] סימן צ"ד [ובגנוזי ירושלים מהדורה הישנה הוא בחוברת שניה, ה'תרס"א, בשאלות ותשובות מהקדמונים, סימן ד'. וראה שו"ת עולת יצחק חלק א' סימן ע"א אות ד' ד"ה ומצינו, במוסגר] בתרגום מלשון ערב ללשון הקודש, לר' יצחק בן גיאת ז"ל, ושאלת על מאמרם בחנוכה, נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין בית שמאי אומרים כו', יבאר לנו אדוננו פירוש המהדרין מן המהדרין, כי ראינו שיש חושבין כי ההדור נשאר, ר"ל נר לכל אחד ואחד, וכי המהדרין מן המהדרין טורחין להוסיף נר לכל אחד ואחד בכל לילה. ואחר חושב כי ההדור הראשון נפל והשני נשאר, לפי הסדר שעושיין עתה, יודיענו אדוננו דעתו הנכונה בזה:

[**התשובה**], אם תראה את נוסח המאמר תמצא ההדור הראשון והשני נשארים על עמדם, יען כי כאשר הזכיר כי עיקר הדין נר אחד כל שמונה לאיש וביתו, הביא דעת מי שחפץ לפאר ולהדר כי ישים נר לאיש ונר אחד לביתו כל שמונה, והוסיף להביא מי שהוסיף על זה שהוא משים שמונה נרות לאיש וביתו. יוצא בלילה הראשון מניח נר אחד מוסיף והולך עד שמונה לדעת בית הלל [ר"ל], וזהו מהדרין מן המהדרין, נסבי"ר]. ומי

שנהג בנר אחד לאיש (ונר לביתו) [ולביתו. כ"ל. נסבי"ר] עשה כפי עיקר הדין, ומי שנהג כנר אחד לאיש ונר לביתו עשה לדעת המהדרין הראשון:

ושם תמצא, רב הונא הוה חליף ואתי אפתחא דאבין (נגהא) [נגרא¹], חזנהו דהוה רגילי בשראגי, פירוש נר לאיש ונר לביתו, אמר תרי גברי רברבי נפקי מהכא, נפק מינייהו רב חייא בר אבין ורב אידי בר אבין. ומי שנוהג להניח שמונה נרות לאיש וביתו, עושה כדעת המהדרין מן המהדרין. וכדעה הזו תמצא היותר נהוג עתה לעשות. וכבר אמרנו, כי זה מיוחד באיש וביתו בלבד, אבל שאר בנין הגדולים חייבים [והקטנים פטורים] על אופנים אשר יארך זכרונם. ע"כ:

חנה מבואר בשאלת השואל, שלא היו נוהגים להדליק נר לכל אחד ואחד אלא רק כפי מנין הימים, אלא שנפלה אצלם מחלוקת אם זהו פירוש מהדרין מן המהדרין השנוי בברייתא. והשיבו הרי"צ גיאת, כי מנוסח הברייתא

[י] כן נראה דצ"ל כמו שהוא בגמרא לפנינו ובראשונים וכת"י. אך הנוסח אפיתחא דאבין שלא כבגמרא לפנינו אפיתחא דרבי אבין, אינו ט"ס, דארבה כך הוא הנוסח בראשונים וכת"י אפיתחא דאבין נגרא, או אפיתחא דבי אבין נגרא. ובפירוש רבינו פרחיה [הוצאת מכון אופק דף נ"ג] איתא בהדיא, רב הונא היה רגיל לעבור מבית אדם ששמו אבון והיתה אומנותו (שהוא) [שהיה] נגר וכו', ע"כ. ולא היה רב, ודומיא דעובדא דרב חסדא עם בי נשא דרב שיזבי המובא בגמרא בסמוך, שלא שמענו שהיה רב, ונפקי מינייהו גוברי רברבי כיון דהוה רגילי בשרגי:

וזו מוכח גם כן ממה שהוזכרו בגמרא כאן ובשאר מקומות שתי בניו בלשון, רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין, ולא אמרו בר ר' אבין. וכן במצור דבש הביא מהדקדוקי סופרים שיש גורסים אפיתחא דאבין, וכתב דדייקא נמי דלא נקט בסוף רב אידי בר ר' אבין ורב חייא בר ר' אבין, וכן בכבא בתרא דף ל"ג ע"א, ובסנהדרין דף ח' ע"ב. ע"כ. ואף על פי שיש סוברים כי תיבת בר היא קיצור של-בר רבי. ויעויין מה שכתבנו בזה בס"ד במאמרנו על עשרה בר פפא הנאמרים בסיום מסכת:

ועוד סיוע לזה מדלא מצינו שהוזכר עוד בשום מקום בתלמוד ובמדרשים אמורא בשם ר' אבין נגרא, וכיעויין בהערות על הרי"ץ גיאת מהדורת התרס"א אות ג', ומהדורת התשנ"ב אות מ"ד. אך לא כמו שנכתב שם לתרץ הערה זו על פי הגירסא נגהא בדברי הרי"ץ גיאת, ולפרשה שאינו תואר לר' אבין, אלא שרב הונא חליף ואתי אפיתחא דר' אבין בלילה שהוא נגהא בארמית, ע"כ. שאין פירוש זה מחוור, דאין זה לשון התלמוד, וגם נגה בארמית הוא לשון איחור ולא לשון לילה, וגם לא נמצא לנוסחא זו חבר, אלא העיקר בזה שהוא ט"ס וצ"ל נגרא כבשאר המקורות לפנינו ותיבת ר' היא דלא גרסינן וכמו שנתבאר:

מאמר ראשון – חלק שני ריט

נראה דמהדרין מן המהדרין לא עבדי הדור קמא, [ולשונו המתורגם מלשון ערבי, שההדור הראשון והשני נשארים על עמדם, רצונו לומר ששתייהם חוזרים על עיקר הדין דמצוות חנוכה נר איש וביתו וכמו שממשיך והולך, יען כי כאשר הזכיר כי עיקר הדין נר כל שמונה לאיש וביתו וכו'. והוא קצת בהיפך מדרך לשון השואל, יבאר לנו אדונינו פירוש המהדרין מן המהדרין כי ראינו שיש חושבין כי ההדור [הראשון] נשאר וכו', ואחר חושב כי ההדור הראשון נפל והשני נשאר וכו', ועיין]:

עוד ראוי לציין כאן, כי דברי הרי"צ גיאת במשמעות נוסח הברייתא הם בהיפך מדברי המעשה רוקח על הרמב"ם שם שכתב, כי קשה בעיניו ריהטא דברייתא לפי פירוש התוספות, דכי קתני והמהדרין מן המהדרין הוא מוכרת, דמאי דקתני תו בית שמאי אומרים וכו' ארישא קאי, ואם כן כלפי לייא הוא, ע"כ. וכן כתב גם כן מהר"ח כסאר בשם טוב, דפשט הברייתא מוכח כדברי רבינו [הרמב"ם] ז"ל, שהמהדרין מדליקין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין מוסיפין גם כן נר לכל אחד ואחד ע"כ יעו"ש וכן הוא בשערי יצחק וישב ה'תשע"ד דף ה' יעו"ש. ועיין:

ובדברי הרי"ץ גיאת גם כן מבואר שכך המנהג וכמו שכתב שם, ומי שנוהג להניח שמונה נרות לאיש וביתו עושה כדעת המהדרין מן המהדרין, וכדעה הזו [דמהדרין מן המהדרין] תמצא היותר נהוג עתה לעשות [כי יש שנהגו כמהדרין [או אולי כעיקר הדין]. כן משמעות דבריו. וראה גם בדברינו לקמן מרב האיי גאון ורשב"ן ועוד. ולא שהמיעוט נהגו לעשות שני ההדורים וכפירוש זה במהדרין מן המהדרין. וק"ל]:

שני חידושים גדולים בדברי הרי"ץ גיאת

ויש כאן עוד בדברי רי"צ גיאת אלו שני חידושים גדולים אשר לא ידוע להם חבר. א'. מה שמפרש בדברי הגמ' בדף כ"ג ע"ב דחזינהו רב הונא דהו רגילי בשראגי, דהיינו נרות חנוכה נר לאיש ונר לביתו, שלא נמצא לפירוש זה חבר וכדהעיר המו"ל שם במהדורת ה'תשנ"ב הערה מ"ה, [ועיין עוד דברי אאמו"ר שליט"א בספר נר יו"ט פרק ג' הערה י"ג, ובארות שלמה על פסקי מהרי"ץ הלכות חנוכה סעיף ז' ס"ק י"ח. וראה עוד דבר חידוש הטעון בירור באלפסי זוטא להרמ"ע מפאנו שם, ובשירי ברכה להחיד"א סימן תרע"א אות ב' שהביאו, ובהגהות וציונים על הרי"ף שם, וכן בשאר ראשונים וכת"י לא נמצא כנוסחא זו]:

ונמצא לדברי הרי"צ גיאת אלו, שעשה אבין נגרא כמהדרין, ולא כמהדרין מן המהדרין. ולזה המשיך הרי"צ גיאת וכתב דמי שנוהג להניח שמונה נרות לאיש וביתו עושה כדעת המהדרין מן המהרין [ר"ל, והוא משובח יותר], וכדעה הזו תמצא היותר נהוג עתה לעשות [ר"ל ושלא כאבין נגרא שעשה כמהדרין, ויתכן שלא היה באפשרותו של-אבין נגרא להדליק נרות מרובים כל כך כמהדרין מן המהדרין. ולזה כתב כאן שוב דמי שנוהג להניח שמונה נרות וכו', אף שכבר כתב זאת לעיל, והוא מבואר]:

ב. דסבירא ליה להרי"צ גיאת שדברי הברייתא מצות חנוכה נר איש וביתו, ביתו היינו אשתו בלבד, אך הבנים הגדולים חייבים בנר לכל אחד אף לפי עיקר הדין. ומה שכתב, על אופנים אשר יארך זכרונו, רצונו לומר שיארך הביאור לכתוב כמה נרות מדליקים בצירוף הבנים הגדולים, כגון מי שיש להם ארבעה בנים גדולים, דלפי עיקר הדין מדליקים חמשה נרות בכל יום, ולמהדרין מדליקים ששה נרות בכל יום, ולמהדרין מן המהדרין ביום ראשון מדליקים ששה, וביום השני שנים עשר, וכן על זה הדרך, [ומכל מקום לכאורה נראה פשוט שהוא כשאינם משתתפים עם אביהם, אבל אם ישתתפו עמו בנרו בפרוטות סגי בהכי, דלא גרעי מאכסנאי, וראה תשובתו הסמוכה של-רי"ץ גיאת שם]:

ולדברי רי"ץ גיאת אלו נמצא דלעולם המהדרין מן המהדרין נרותיהם מרובין מן המהדרין, כי אין נגרע מנרות המהדרין מן המהדרין כי אם נר אחד בכל יום [שהם שמונה נרות לשמונת ימי חנוכה] שהמהדרין מדליקין לנשותיהם והם אינם מדליקין, ומאידך מוסיפים הם הרבה נרות כפי מנין הימים. ויעויין מה שהבאנו לעיל מדברי החידושים המיוחסים להר"ן ועוד מפרשים לבאר לפי התוספות ודעימייהו הא דמהדרין מן המהדרין עדיפי מהמהדרין, ולהרי"ץ גיאת אין צריך לכל זה:

דברי הרי"ץ גיאת כמנהג אשכנזים בכמה פרטים אך לא מחד טעמא

ודברי אלו סיוע וסמך הם למנהג אשכנזים שהבנים מדליקים אך לא הנשים, ונתחבטו האחרונים לבאר טעם הדבר [והבאנו דבריהם לקמן בס"ד], ועתה הנה מצאנו מפורש כן בדברי הרי"ץ גיאת. [וגם שמנהגם שהבנים עצמם מדליקים, והעירו אחרונים שמשמעות הגמרא והרמב"ם שבעל הבית הוא שמדליק כמנין בני הבית. והנה להרי"ץ גיאת שהברייתא דברה על האיש ואשתו לבדם, והבנים הגדולים חייבים מדינא להדליק, נראה אם כן שהם עצמם מדליקים וכמנהג אשכנזים]:

מאמר ראשון – חלק שני רכא

אלא שהם כוונתם לעשות כן לשם הדור [היינו הדור קמא השנוי בכרייתא דהמהדרין מדליקין נר לכל אחד ואחד], ואלו לדעת הרי"ץ גיאת הוא חיוב מעיקר הדין:

[אמנם] מאידך גיסא משום הא גופא יהא מדברי הרי"ץ גיאת סייעתא למנהגם שאף קטנים שהגיעו לחינוך מדליקין כדפסק הרמ"א בסוף סימן תרע"ה, דהנה לרוב המפרשים בדעת הרמב"ם והמאירי והרי"א קטנים שהגיעו לחינוך פטורים, ומשום שאין מצות חינוך בדבר שאף הגדולים אינם חייבים בו מצד הדין כי אם משום הדור מצוה, כיעויין ביאור הלכה על דברי הרמ"א שם ד"ה ולדידן, וספר המפתח החדש על הרמב"ם שם, ואוצר מפרשי חנוכה דף ע"ו, ולא עיינתי כעת. והשתא מיהא לדעת הרי"ץ גיאת דמחייב גדולים מדינא, על כרחין למימר דמאי דפטר קטנים היינו דווקא בשלא הגיעו לחינוך, אבל אם הגיעו לחינוך צריכים הם להדליק, אך לא משום חינוך להדור מצוה דנר לכל אחד ואחד כבני אשכנז, אלא חינוך לקיום עיקר חיוב מצות הדלקת נר חנוכה, ועיין]:

ולא עוד אלא שמנהג האשכנזים שגם הבנות הגדולות אינם מדליקות, ואלו להרי"ץ גיאת שהבנים הגדולים חייבים מדינא להדליק, נראה פשוט דהוא הדין שהבנות הגדולות חייבות להדליק כדקיימא לן דנשים חייבות בנס חנוכה כיון שאף הן היו באותו הנס. וכך היא משמעות דברי הרי"ץ גיאת שאשתו בלבד פטורה, וראה מה שביארנו להלן דדברי הרי"ץ גיאת אזלו כביאור האליה רבה דאשתו כגופו:

ואמנם בקצת מקהילות האשכנזים חידשו מקרוב שגם האשה והבנות ידליקו כבנים, אך גם זה אינו כדעת הרי"ץ גיאת, דלדידה מהדרין מן המהדרין קאי אנר איש וביתו, ואין מדליקין לאשה אפילו מצד הדור:

באופן שנמצא כי נשתוו דברי הרי"ץ גיאת בכמה פרטים עם מנהג האשכנזים, שהבנים מדליקים ולא הנשים, ושהבנים עצמם מדליקים, ושגם קטנים שהגיעו לחינוך מדליקין] אך לא מחד טעמא וכפי שנתבאר:

בירור טעמו של הרי"ץ גיאת שהבנים הגדולים חייבים

ולבאר טעם דברי הרי"ץ גיאת שבאיש ואשתו דווקא הדברים אמורים אבל הבנים הגדולים חייבים, ראוי להקדים טעם האחרונים למנהגם שהנשים אינן מדליקות, ומינה נילף על דברי הרי"ץ גיאת איזה טעם יכשר לדידה. ויש בזה שלושה טעמים באחרונים:

[א] דהאליה רבה ביאר דהוא משום דאשתו כגופו. והובא במשנה ברורה סימן תרע"א סק"ט. והקשו על זה בשו"ת עולת שמואל סימן ק"ה ועוד, דהתינח נשואות אבל פנויות מאי איכא למימר יעו"ש. [ויעוויין עוד בברכי יוסף סימן תרע"א סק"ב]:

[ב] ובשו"ת עולת שמואל שם ביאר, על פי דברי התוספות במגילה דף ד' ע"א ד"ה שאף, שלמדו מלשון שאף הן היו באותו הנס, שהן טפילות, ולא כפירוש רשב"ם [בפסחים דף ק"ח ע"ב] שעיקר הנס היה על ידן, יעו"ש. דלפיכך אינן בכלל המהדרין נר לכל אחד ואחד, כיון שהן טפילות לאנשים, ועיקר חיובא אגוברי רמי, יעו"ש, והובא גם במשנה ברורה סימן תרע"ה סק"ט:

[ג] ובחידושי חתם סופר על הגמרא בשבת דף כ"א ע"ב ביאר, דבתחילה כשתקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ ונמצאו בישראל מהדרין שיצאו לחוץ והדליקו בעצמם נוסף על הדלקת בעל הבית, אז לא נמצא שום אשה שתהיה מן המהדרין, כי אין כבודה לצאת בחוץ ברשות הרבים לעתותי ערב ולהדליק בין האנשים. ונהי דאם אין האיש בביתו ועליה מוטל מצות הדלקה, על כרחיה תצא לחוץ להדליק. מכל מקום אם יש כאן זכר המדליק, אין מן החסידות שתחמיר על עצמה בזה, ותביא עצמה לידי חשדא. והשתא אף על גב שכולם מדליקין בפנים, מכל מקום מנהג הראשון לא זז ממקומו. ע"כ. וטעמו של-חתם סופר עיקרו צריך עיון לפי משמעות הברייתא [והרמב"ם ושאר ראשונים] שבעל הבית הוא שמדליק כמנין בני הבית ולא כמנהג אשכנזים שכל אחד מבני הבית מדליק לעצמו, ועיין:

והנה האחרונים הנז"ל אמרו טעמים אלו ליישב מנהגם דעבדי נמי הדור קמא מלבד הנשים, ולזה כתבו לבאר למה הנשים אינם בכלל מהדרין קמא המדליקין נר לכל אחד ואחד. ואנן השתא מיירינן לפי הרי"ף גיאת דסבירא ליה דמהדרין מן המהדרין לא עבדי הדור קמא, אלא דסבירא ליה שהמדובר בברייתא הוא באשתו בלבד אבל בניו הגדולים חייבים להדליק בפני עצמם:

והנה אם נבוא לבאר דברי הרי"ף גיאת לפי דרכו של-חתם סופר, ונחדש אליבא דהרי"ף גיאת דבעיקר חיוב ההדלקה פטרו מעיקרא את האשה מהדלקה בפני עצמה משום חשדא. אם כן למה המהדרין מדליקין לאשה בפני עצמה, הא גריעותא היא. ועל כרחך דלאו מהאיי טעמא הוא. ועוד, שכן כבר הערנו לעיל על עיקר טעמו של-חתם סופר דמשמעות הברייתא והרמב"ם ושאר ראשונים שבעל הבית הוא שמדליק כמנין בני הבית, ולא שבני הבית

מאמר ראשון – חלק שני רכג

מדליקים כל אחד לעצמו, והנה כך היא גם כן משמעות לשון הרי"ץ גיאת שכתב, יען כי כאשר הזכיר כי עיקר הדין וכו' הביא דעת מי שחפץ לפאר ולהדר כי ישים נר אחד לאיש ונר אחד לביתו כל שמונה וכו':

ואם נבוא לבאר דברי הרי"ץ גיאת כדרך העולת שמואל, נצטרך לחדש דכיון דבעיקר חיוב ההדלקה פטרו את האשה מעיקרא מהדלקה בפני עצמה כיון שהנשים טפילות לאנשים, ורק כשאין איש מחויבות הן להדליק, והמהדרין מדליקין לאשה בפני עמה אף כשבעלה עמה, והוא דוחק:

לפיכך הנכון לבאר דברי הרי"ץ גיאת בזה הוא כדרך האליה רבה דאשתו כגופו, וקושיית האחרונים על האליה רבה דהתינח נשואות אבל פנויות מאי איכא למימר, הנה בדברי הרי"ץ גיאת תתיישב סברת האליה רבה כמין חומר, דמשמעות דברי הרי"ץ גיאת היא דהאשה בלבד היא שפטורה מעיקר הדין, אך הבנות הגדולות הם כבנים הגדולים המחויבים בהדלקה בפני עצמם. [ומהא גופא נמי מוכח בדעת הרי"ץ גיאת שלא כהחתם סופר והעולת שמואל, דטעמיהם שייכים גם בבנות הגדולות]:

דעת הרי"ץ גיאת שהבנים הגדולים חייבים מדינא להדליק יחידאה היא

אמנם באמת דברי הרי"ץ גיאת אלו דהבנים הגדולים חייבים מדינא להדליק חידוש גדול הם, ולא ידוע להם חבר בראשונים ואחרונים אף באותם שדנו בישוב מנהג האשכנזים בזה. ולשון רש"י, נר איש וביתו, נר אחד בכל לילה, ואיש וכל בני ביתו סגי להו בנר אחד. והמהדרין וכו' עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית. ע"כ. ולשון הרמב"ם, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה, מדליק נרות כמנין אנשי הבית, נר לכל אחד ואחד, בין אנשים בין נשים וכו' עד סוף הלכה ג', יעו"ש. והובאו לשונות רש"י והרמב"ם הנז"ל בהרבה ראשונים:

וכבר כן הוא לשון רבינו סעדיה גאון בסידורו, והמהדר ישים נר לכל נפש מאנשי הבית וכמובא בדברינו לעיל. הא לפי עיקר הדין סגי בנר אחד לכל נפשות אנשי הבית. וכך הוא בלשונות הקדמונים המובאים בדברינו לקמן, דלשון רב האי גאון, כמנין אנשים שיש בבית וכו'. ובהדיא בלשון הרשב"ן, שמדליק הרבה אבוקות לפי מספר בני ביתו וילדיו הגרים עמו, וכך בלשון אחד מהקדמונים, כחשבון הנפשות שאם יש חמשה מדליק חמשה, או עשרה מדליק עשרה. באופן שנמצא כי דעת הרי"ץ גיאת בזה יחידאה היא, ושאר ראשונים לא סבירא להו הכי, והאריכות בזה למותר:

ודחוק לדברי הרי"ץ גיאת אלו לשון הברייתא והמהדרין נר לכל אחד ואחד, לדבריו לא קאי אלא על האיש ואשתו [ובמגילת תענית פרק תשיעי הלשון, והמהדרין נר לכל נפש ונפש]. וידועים גם כן דברי התוספות בכתובות דף ח' ע"א סוף ד"ה שכל, דלשון כל לא משמע פחות משלשה, יעו"ש. [ושמעתי לתרץ בדרך צחות, דמשכחת לה בשיש לו כמה נשים]. ושוב ראיתי בחידושי מהר"ם בנט על רש"י ד"ה נר וכו' שכתב, דאע"ג דבעלמא ביתו זו אשתו ולא כל בני ביתו, אך הוכיח כן [רש"י] מסיפא דקתני והמהדרין נר לכל אחד ואחד. ע"כ. ויעויין עוד בפרי מגדים סימן תרע"א במשבצות זהב סק"א, ובהגהות הגר"א על דברי הרא"ש שהביא הפמ"ג שם, שהם בסימן ח':

דברי ספר הנייר בשם הלכות גדולות

ושוב ראיתי עוד בענין פירוש מהדרין מן המהדרין בספר הנייר לאחד מחכמי צרפת בסוף תקופת בעלי התוספות בהלכות חנוכה [מכון י"ם, ה'תשנ"ד, מסוף דף ל"ג] שכתב וז"ל, הלכות גדולות, תנו רבנן בעשרים וחמשה בכסליו וכו', לשנה אחרת קבעו שמונה ימים בהלל והודאה. ומחייבינן כל ישראל לאדלוקי בחנוכה (לילה) [ליליא] קדמאה נרה חדא ומשמשיה, ותניינא נמי תרתין ומשמשיה. וכן בכל ליל[יא] מוסיף חדא, דקיימא לן כבית הלל, וכו' ע"כ. ובשלהי הלכות חנוכה [ריש דף ל"ו] סיים, עד כאן לשון הלכות גדולות, עד כאן לשוננו. ומבואר, דמדליקין נר אחד לכל בני הבית, וכן בליל שני שתי נרות לכל בני הבית, ולא עבדי הדור קמא, וכדעת ר"י הזקן ודעימיה:

והנה בהלכות גדולות לפנינו [מכון י"ם, ה'תשנ"ב, דף קנ"ו] תחת ומחייבינן כל ישראל וכו', הובאה הברייתא דמצוות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין וכו' והמהדרין מן המהדרין וכו' כלשונה, ושטעמיהו דבית שמאי מפרי החג, וטעמיהו דבית הלל משום מעלין בקודש ואין מורדין, ותו לא. ולא פסק בהדיא הלכה כדברי מי, ואין בדבריו לשון זה כלל דמחייבינן כל ישראל וכו':

והנה המעיין בספר הנייר כאן ימצא עוד הוספות שישנם בספר הנייר על ההלכות גדולות אשר בוודאי אין מקורו בהם מספר הלכות גדולות, אך כאן הך לישנא דמחייבינן כל ישראל וכו' נראה שהיא מהגאונים ז"ל, ונראה אם כן לכאורה כי כך היתה הנוסחא בספר הלכות גדולות שהיה לפני

מאמר ראשון – חלק שני רכה

בעל ספר הנייר. ויעוין לעיל בריש מאמרנו הלשון בהלכות קצובות שהוא קרוב ללשון זה המובא בספר הנייר:

אמנם לשון ומשמשיה, דהיינו שמש של-נרות, אינו מוזכר בלשון זה בגמרא וכמדומה גם בגאונים, אלא הכי אמרינן בגמרא דף כ"א ע"ב אמר רבא, וצריך נר אחרת להשתמש לאורה וכו', והובאה גם בהלכות גדולות שם [ושם, רבה]. וגם זה לא מיירי אלא בשעת הסכנה שמניחה על שולחנו כיעור"ש וברש"י ושאר מפרשים שם. וראה בטור בסימן תרע"ג, ומפני שאסור להשתמש לאורה מוסיפין נר אחד וכו', שאלה לאחי ה"ר יחיאל וכו', ובבית יוסף וב"ח שם, וחידושי הגהות שם:

על כן נראה דתיבת ומשמשיה הנזכרת כאן שתי פעמים היא הוספה ואינה מן הגאונים, [וכן בהלכות קצובות ליתה]. ולפיכך בסמוך כשהביא בעל ספר הנייר הדין דבשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו [והוסיף על זה, ולדידן דביני גויים דיירינן כשעת הסכנה הוא ומנחא בגו ביתא בכל מקום] לא הוצרך להביא מימרא דרבא [המובאת גם בהלכות גדולות כנז"ל] דצריך נר אחרת להשתמש לאורה. כל זה כתבתי לפום ריהטא, ועיין. וכעת ראיתי כי גם בהלכות גדולות מהדורת הילדסהיימר המוגהת על פי כתבי יד לא הובאה נוסחא כזו בהלכות גדולות, כיעויין שם בחלק א' מדף קס"ג, וצריך עיון:

דברי רשב"ן, ואחד מן הקדמונים, ורב האי גאון

ושוב ראיתי עוד מקורות חשובים בענין זה דפירוש מהדרין מן המהדרין, דהכי איתא בסידור הקדמון רבינו שלמה ברבי נתן [שנתברר שנכתב באזור פרס] דף ע"ב, ומי שהוא בעיר אחרת חוץ לביתו, צריך להדליק נר חנוכה במקום המצאו, אבל מי שהיה דר עם אנשים, ורוצה להשתתף עמם במחיר השמן שמדליקים בו הנר לצאת חובת [דף ע"ג] מצוה זו, רשאי לעשות כן. וכבר פשט המנהג להדר המצוה הזאת להדליק בכל בית הרבה נרות. והענין בזה, בשני אופנים. האחד, שמדליק הרבה אבוקות לפי מספר בני ביתו וילדיו הגרים עמו. והאופן השני, והוא הטוב יותר מקודמו, שמדליק (ביום) [לכאורה צ"ל, בליל, נסבי"ר] ראשון מן הימים הנזכרים, נר אחד. ובליל שני, שני נרות. ובליל שלישי, שלושה נרות. ולפי סדר זה מוסיף והולך בכל לילה נר [אחד] עד סוף שמונה לילות מדליק שמונה נרות. ואם שם בית נרות אחד, ועושה פתיל לכל אחד ואחד מבני הבית, מותר, בתנאי שישים מעל הפתילות כלי שיחביאם, ואפילו כלי חרס, אז מותר. ואם לאו, אסור. וכן אם היו בנר ב' פיות או יותר ושם בכל פה פתיל אחד והדליק כולם, גם זה מותר. ע"כ:

הנה מבואר גם כן מדבריו דמהדרין מן המהדרין לא עבדי הידור קמא, ושכך היה המנהג בזמנו. ועוד מבואר בדבריו, שיש שנהגו בזמנו כמהדרין [דהיינו שעשו הידור קמא ולא הידור בתרא, שהוא דין מהדרין השנוי בכרייתא]. וכך מבואר גם כן בתשובת רבינו יצחק אבן גיאת שכתב, שהיותר נהוג עתה לעשות כמהדרין מן המהדרין, ומבואר דיש שנהגו בזמנו כמהדרין [או כעיקר הדין], וכדלעיל:

ועוד הבאנו מדברי הרשב"ן אלו לעיל לגבי חידושו של ר"י גיאת הסובר דהברייתא מיירי באיש ואשתו בלבד, וכן לגבי פירוש לשון מהדרין, ולגבי פירוש רש"י בנר שיש לה שתי פיות יעו"ש:

עוד מצינו בתשובת אחד מן הקדמונים שנדפסה בהערות על תשובות הגאונים עם תשובות ופסקים מחכמי פרובינצא סימן צ"א דף רל"ג [ושם כתב המו"ל שהיא לאחד מן הגאונים], שחלקה הראשון לא זכינו לאורו, וחלקה שזכינו לאורו מתחיל מאמצע ביאורו לדין מהדרין השנוי בכרייתא, וכך לשונו, כחשבון הנפשות, שאם יש חמשה מדליק חמשה, או עשרה מדליק עשרה. והמהדרין מן המהדרין הוא טעם שלישי מופרש מן הטעמים הראשונים, ובו נחלקו בית שמאי ובית הלל ולא בראשונים. ומצהה מן המובחר לעשות כדברי בית הלל בטעם שלישי, להדליק לילה הראשונה נר אחד, ומכאן ואילך מוסיף והולך נרות. וכך אנו נוהגים. מדליקים אנו לילה הראשונה, נר אחד. בשני, שני נרות. וב[שלישי, שלשה נרות. ובכל לילה] מוסיפין [נר אחד], עד כאן לשונו. הנה כתב בפירוש דמהדרין מן המהדרין לא עבדי הידור קמא, ושכך מנהגם כמהדרין מן המהדרין באופן זה. ועוד הבאנו מדבריו לעיל לגבי חידושו הרי"ף גיאת הנז"ל:

ועוד מצינו תשובה חדשה לרב האי גאון [נדפסה בתשובות הגאונים החדשות הוצאת מכון אופק סימן קע"ז דף רנ"א, וכן בתשובות הגאונים עם תשובות ופסקים מחכמי פרובינצא [הנז"ל], ניו יורק, חלק ב' סימן צ"א דף רל"ב. שני ספרי תשובות הגאונים אלו נדפסו מאותו כת"י, באותו שנה היא שנת ה'תשנ"ה, ולא ידעו המוציאים לאור זה מזה], וזה לשונה, ואשר כתבתם, מנהגנו בחנוכה להדליק בהיכל [של-בית הכנסת, נסבי"ר] שמונה נרות, בלילה ראשונה עושין אחת משמאל ושבע לימין, ובכל לילה מעתיק אחת מימין לשמאל, (על) [עד] לילה שמיני יעשו כולן לשמאל. יודיענו אדונינו גאון היאך נעשה, שיש מי שאמר ששה עשרה [צ"ל ששה עשר, או שש עשרה. נסבי"ר], שמונה מימין ושמונה משמאל, ילמדינו אדונינו היאך מנהגכם וכיצד נעשה. [מכאן תשובתו לשאלתם] אנו מנהגינו בבית להדליק כמנין אנשים שיש בבית, כדתנו רבנן [הדרין נר

מאמר ראשון – חלק שני רכו

לכל אחד ואחד. ובבתי כנסיות עושיין כבית הלל, לילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך, ואין עושיין כלום מהן מימין, וכך יפה לעשות. ע"כ:

הנה לעניינינו מבואר גם כן בתשובת רב האיי גאון, דמהדרין מן המהדרין לא עבדי הידור קמא ושכך מנהגם בהדלקה בבתי כנסיות. ועוד מבואר בדבריו דבר חידוש, שבבית מנהגם להדליק כמהדרין כמנין אנשי הבית, [ולעיל הבאנו כן מרי"ץ גיאית ורשב"ן שיש שנהגו בזמנם כמהדרין], אך ראוי לבאר השאלה והתשובה כסדרן:

ביאור השאלה לרב האיי גאון ותשובתו עליה

הנה מבואר מדברי השואלים שהיה מנהגם להדליק בבית הכנסת בכל לילה שמנה נרות, אלא שהיו משנים מקום הנרות, ובצד שמאל היו מעמידים הנרות כמנין הימים, דהיינו שבלילה ראשונה היו מדליקין שבעה נרות בצד ימין ואחד בצד שמאל, ובלילה שניה ששה בצד ימין ושנים בצד שמאל, וכן על זה הדרך, עד שבלילה שמינית מדליקין כולן בצד שמאל. ולא נפל להם ספק במנהגם זה אלא מפני שיש מי שאמר להם, שיש להדליק ששה עשר נרות, שמונה מימין ושמונה משמאל [לא מבואר כל כך הכוונה בדברים אלו. ואולי הכוונה לעשות כך בליל שמיני, ובליל שביעי י"ד נרות, שבעה מימין ושבעה משמאל, ובליל ששי י"ב נרות ששה מימין וששה משמאל, וכן על זה הדרך]. ועל כן פנו ושאלו לרב האיי גאון כיצד מנהגם וכיצד נעשה. ומקום השואלים לא מפורש היכן הוא, אך כיון שצויין בהערות בתשובות הגאונים החדשות שם, כי תשובה זו מובאת גם בחבור כת"י בהלכות שבת וחנוכה מאת ר' יצחק בן שמואל שכפי הנראה היה אחד מחכמי פרס הקדומים, יעו"ש, א"כ נראה ששאלה זו נשלחה אל רה"ג מפרס, אף שאין זה מוכרח כמובן:

והנה המנהג שהוזכר בדברי השואלים מנהג בורות הוא, וכן דברי הך יש מי שאמר ג"כ אין להם שורש ויסוד כלל. ויש לנו ללמוד מכאן גודל ענותנותו וסבלנותו ונועם הנהגתו של-רב האיי גאון שלא גער בהם על בורותם ואף לא כתב להם ולו ברמז קל שמנהג זה שבידים משובש הוא, רק כתב להם כי אנו מנהגינו וכו' ובבתי כנסיות עושיין כבית הלל וכו' ואין עושיין כלום מהן מימין, וכך יפה לעשות. ע"כ. שכן כוונתם לשם שמים וללמוד באו. והכל לפי הענין:

ובתשובת רב האיי גאון זו יש שני חידושי מנהגים. א'. שמנהגם היה להדליק בבית כפי הידור קמא בלבד, דהיינו כמנין אנשי הבית

שהוא דין מהדרין השנוי בכרייתא. ב'. שהיה מנהגם להדליק גם בבית הכנסת [ובצד שמאל, וראה לקמן ד"ה עוד למדנו], ושבתית הכנסת היו מדליקין כמהדרין מן המהדרין ואליבא דבית הלל [וכפירוש ר"י הזקן ודעימיה שהוא ללא הידור קמא]:

בענין מנהג הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת בברכה

ונדבר תחילה בס"ד בחידוש השני שהוא ענין ההדלקה בבית הכנסת, דהנה מנהג זה הובא בהרבה ראשונים וכן בטור ושלחן ערוך בהלכות חנוכה סימן תרע"א סעיף ז'. ודברי רב האי גאון הנז"ל הם המקור הקדום ביותר שראיתי למנהג זה, [ומבואר גם כן שכך היה המנהג במקום השואלים ששאלוהו שאלה זו בזמנו]:

והרווחנו בזה ליישב קצת מה שדנו אחרונים ליישב פסק מרן בסימן תרע"א שם, שמדליקין נר חנוכה בבית הכנסת ומברכין משום פרסומי ניסא, לפי מה שפסק מרן גופיה בהלכות ראש חודש סימן תכ"ב, שאין מברכים על קריאת ההלל בראש חודש, כיון שאינה אלא ממנהג:

ובפרט למנהג ק"ק תימן בלדי שאינם מברכים [אף להקוראים אותן] גם על קריאת ההלל בבית הכנסת בלילי פסחים וכפסק גאון עוזינו מהרי"ץ זיע"א בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן רע"ו ובעץ חיים חלק ב' דף ז' ע"א משום חשש ברכה לבטלה:

ועוד נוהגים ברוב קהילותינו בשמחת תורה, שיש חתן תורה אחד שהוא מסיים פרשת וזאת הברכה ומתחיל בספר בראשית, וביאר גאון עוזינו מהרי"ץ זיע"א [בפסקי מהרי"ץ הלכות שמחת תורה סעיף י"ג] שהוא משום דאמנהגא לא מברכינן, יעו"ש:

ועל כן דנו כמה אחרונים בטעם מה שפסק מרן, וכך נהוג בקהילות ספרדים ואף בקהילות בני תימן, לברך על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, כיעויין בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ שם ס"ק פ"ה, וחזו"ע [חנוכה, ה'תשס"ז] מ"דף מ"א, ואוצר מפרשי חנוכה דפים ס"ה ס"ו, ושאר ספרים:

תירוץ ראשון למנהג זה ודחייתו

והשתא דחזינו שמנהג זה קדום הוא, והוזכר כבר בדברי רב האי גאון, אם כן יש ליישב דלכך אפשר לברך עליו, וכסברת מהרי"ץ שם בישוב הנוהגים לעשות שני חתני תורה ולברך מחדש על ספר שני, וז"ל,

מאמר ראשון – חלק שני רכט

ולענין ברכה, סבירא להו דכיון שהוא מנהג קדום ורב עמרם זכרו ורבינו סעדיה גאון, שהם היו סוף הגאונים, אפשר שיש לו סמוכות לומר שחובת היום הוא, ולכך אפשר לברך עליו, ע"כ. והנה לקושטא דמילתא מנהג זה של-קריאת בראשית לא נזכר לפנינו בדברי רב עמרם ורב סעדיה ובדברי שאר רבוואתא המביאים דבריהם וכדהעיר אאמו"ר שליט"א בבארות יצחק שם ס"ק ע"ז. ועל כן אתי שפיר מנהג רוב הקהילות בתימן שנהגו לעשות חתן תורה אחד, ואף על פי כן בירכו על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת:

אמנם באמת גוף סברת מהרי"ץ זו צריך עיון, דמאי שנא אם הוא מנהג קדום או לאו וכדהעיר גם אאמו"ר שליט"א בבארותיו שם ס"ק פ"ה ד"ה ואין, ולא ידוע על שאר פוסקים שחילקו בזה:

ועוד, שכן מנהגינו כדעת הרמב"ם שאין מברכין על הלל דראש חדש כיון שהוא מנהג, אף על פי שמנהג זה קדום מאד מזמנו של-רב כדאיתא בגמרא סוכה המובאת בדברי מהרי"ץ שם, דרב איקלע לבבל, חזינהו דקא קרו הלילא [בראש חודש] וכו'. וכן הקשה אאמו"ר שליט"א בבארות יצחק שם ס"ק פ"ה במוסגר, מחבטת ערבה שהיא מנהג מימות הנביאים, ואף על פי כן לא מברכין עלה מטעם שהיא מנהג וכמובא גם בדברי מהרי"ץ שם, ויעו"ש עוד בס"ק הנז"ל מה שנתקשה עוד בדברי מהרי"ץ:

שני תירוצים למנהג הנזכר

וכתב שם, דלגודל הפליאה נראה לפרש כוונת מהרי"ץ לחלק במנהג קדום עצמו אם המתקנים הקדמונים קבעוהו בברכה [כקריאת בראשית] או לא [כהלל דראש חודש], ובחבטת ערבה הוא בלאו הכי מטעם אחר כיון שאינו מנהג חשוב וכמו שהביא מהרי"ץ שם], ושבדרך זו כתבו כמה מרבוואתא קמאי וכו'. ושכזה הרווחנו לתרץ מה שמדליקין נר חנוכה בבית הכנסת בברכה, כי מאחר דהשתא מדליק כל אחד ואחד בביתו וליכא פרסומי ניסא, קבעו המנהג להדליק בריבים בברכה, ע"כ תוכן דבריו, יעו"ש:

ועוד ציין אאמו"ר שליט"א שם בסוף ס"ק פ"ג, ובס"ק פ"ה ד"ה ואם, למה שכתב בבארותיו להלכות חנוכה [ועודם בכתובים, נסב"ר] לתרץ זה באופן אחר דלאו מנהגא הוא להדליק נר חנוכה בבית הכנסת אלא תקנת חז"ל, ע"כ. יעו"ש בבארותיו לכשיצאו לאור עולם שביאר, דאין להכריח מדלא נזכר ענין הדלקת חנוכה בבית הכנסת בתלמוד שלא היה נוהג בזמנם, ושמה נזכר בשאר ספרי חז"ל או בדברי הגאונים שאכדו מאתנו באורך גלותינו, ע"כ יעו"ש ובבארות שלמה הלכות חנוכה ס"ק ל"ב. והנה עתה נתאשרו

ונתאמתו דבריו אלו דשמא נזכר בדברי הגאונים וכו', וכמו שהבאנו לעיל תשובת רב האי גאון שמבואר בה שכן היה מנהג בבבל כבר בזמן רב האי גאון וכן במקומם של-שואלים שכפי הנראה הוא פרס וכנז"ל:

מנהגים שלא נזכרו בסידורי תימן הקדמונים

והוא הדין גם כן לגבי ארץ תימן, כי אף שהמקורות הקדומים בספרי חכמי תימן שלפנינו להדלקת נר חנוכה בבית הכנסת הם מלפני כארבע מאות שנה דהיינו מה"ר יוחנן מזרחי בספר המזרחי על מסכת סופרים פרק כ' הלכה ג', ומהר"י ונה בתכאליל שלו, שהביאו זה מהשלחן ערוך, וא"ל בתכאליל הקדמוניות לא נזכר. יתכן שאין זה אלא מפני שדרכם להביא לשון הרמב"ם ולא הובא מנהג זה בחיבורו, ועוד שאין זה חלק מהתפילה עצמה, שכן כבר בתקופת הראשונים מצינו שהיה זה מנהג פשוט בכל ישראל [ומסתמא גם במקומו של-רמב"ם אף שלא נזכר מנהג זה בחיבורו], ואף בזמנו של-רב האי גאון מצינו שהיה מנהג זה לכל הפחות בבבל ופרס וכנז"ל:

וכיוצא בזה תמצא בכמה דברים, כגון מנהג תוספת ההדסים בלולב שאינו מוזכר במשנה ובתלמוד בשום מקום^[יא], ואעפ"כ נתברר כי מנהג קדום הוא מאד לפחות מזמן בית המקדש השני כמו שנתגלה כיום במטבעות מתקופה זו וכו' ככתוב בקובץ דברי חפץ גליון ז' דף קמ"ו בהערה:

וכמו כן מנהג חבטת ערבה דאיירינן ביה לעיל, שהובא בגמרא, ולא נזכר בסידורי הגאונים והראשונים ובתכאליל הקדמוניות, לפי שבזמנם לא היו אומרים בשעת חבטתה שום נוסח תפילה, ואינה מצוה הנעשית בציבור ודווקא אחר התפילה, אלא חובט באיזה זמן שירצה מאותו היום, וכמ"ש

[יא] בתשובת הרמב"ם המובאת בראשונים ובפסקי מהרי"ץ הלכות לולב סעיף כ"ב דף רל"ה איתא, שמצינו בגמרא היתר תוספת בהדס, ועמדו בזה בכסף משנה ובכפות תמרים ועוד כמובא בבארות יצחק לאאמו"ר שליט"א שם ס"ק קכ"ב. אך במענה לשון שבסוף סדר ההושענות המבואר [ב"ב ה'תשמ"ט דף ב'] כתב אאמו"ר שליט"א שהתרגום המדוייק הוא, אמנם ההדס מצאנוהו כתוב, רצוני לומר בהושענא, ונראה שכוונת הרמב"ם לפיטי ההושענות שהיו לפניו, שכן ההושענות נתייסדו מזמן חז"ל וכו' יעו"ש. וכך תורגם בשו"ת הרמב"ם מהדורת מכון י"ם ה'תשע"ו סימן קל"ז דף קס"ח, כי אמנם ההדס מצאנוהו מפורש, רצוננו לומר בהושענא ע"כ, ויעו"ש בנוסאות ותרגומים אותיות ב' וד' ובהערות אות ב':

מאמר ראשון – חלק שני רלא

בבארות יצחק הלכות לולב ס"ק שי"ח דף ש"כ, ובסדר ההושענות המבואר [ה'תשמ"ט] במבוא פרק י' אותיות ג' ו':

וכן תקיעה במוצאי יום הכפורים, שזה היה מנהג פשוט בתקופת הראשונים בכל תפוצות ישראל, ונזכר כבר בזוהר הקדוש ברעיא מהימנא פרשת פינחס דף רנ"ה ע"ב, דתקינו לתקוע שופר ביום הכפורים וכו', ולא הובא בסידור רס"ג [וברמב"ם] ובתכאליל הקדמוניות, כיעויין בבארות משה על פסקי מהרי"ץ הלכות יום הכפורים ס"ק ע"ר ד"ה ועכ"פ במוסגר, ועוד. והיינו מטעם הנז"ל שאין זה חלק מהתפילה עצמה, ולא היו נוהגים בזמנם ובמקומם לומר לאחריה פסוקי ה' הוא וגו' וכו', [וכן שלא הובא בחיבור הרמב"ם שדרכם להביאן]:

והנה בדברי רב האיי גאון ובדברי השואלים לא נזכר בהדיא שבירכו על ההדלקה בבית הכנסת, אמנם יעויין בבארות יצחק שם לגבי כמה ראשונים שלא נזכר בלשונם בהדיא שמברכין על הנר בבית הכנסת כמו שהוא מפורש בלשון הכל בו, דמכל מקום מסתבר דהיינו בברכה וכמפורש גם כן בשבלי הלקט וכו' יעו"ש:

סמך נוסף למנהג ההדלקה בבית הכנסת בברכה

ועוד יש לסנף להסמיך המנהג לברך על הדלקת נרות חנוכה בביהכנ"ס אף שהוא מנהג, לפי המובא בקובץ אור תורה אייר ה'תשנ"ז גליון שנ"ג, ובספר עלי הדס [סטבוז, ה'תש"ע] פרק ז' סעיף י', ובקונטרס המילואים [ה'תשע"ה] לספר זה דף פ"ב, ובספר עטרת אבות [סויסה ה'תשע"ה] חלק ב' פרק ט"ו אות ט"ו, וחלק ג' פרק ל"ז אות ג', ובמאמרו של הרב אהרן גבאי בקובץ האוצר גליון כ"ז דפים רל"ט ר"מ, שיש כחמשים מרבתינו הגאונים והראשונים ז"ל דסבירא להו לברך על ההלל בראש חודש בציבור אף שהוא מנהג, והרמב"ם ורש"י דסבירא להו שאין לברך על ההלל אף בציבור [והרי"ד בפסקיו בסוכה דף מ"ד ע"ב שכתב, שנוהגין כל העולם לברך על ההלל, ומתחילה תירץ זאת בלשון ויש לומר וכו'. ולאחר מכן כתב, והנכון בעיני וכו', ולפי סברא זו אין לברך בקריאת ההלל של-ראש חודש וכו', יעו"ש ובדבריו בשאר מקומות, ובשבלי הלקט סימן קע"ד בשמו, ולא עיינתי כעת. וראה עוד ברמב"ן ור"ן שכתבו שאין לברך על ההלל בראש חודש, אך על ההלל בחול המועד פסח יש לברך] יחידיא נינהו:

[ויש להעיר מזה על לשון מהרי"ץ זיע"א בעץ חיים ח"א בענין החתימה בברכת השכיבו דף צ"א ע"ב שכתב, ומכאן תדון לדידן דאנן דלא מברכינן בהלל דראש חודש

מטעם דאין מברכין אמנהגא יהיה מה שיהיה וכסברת הרמב"ם ורוב הגדולים וכו'. ע"כ. אמנם במקומו בסדר תפילת ראשי חדשים דף קנ"ג ע"א ד"ה ואין כתב בזה"ל, ואין מברכין עליו לא בתחילה ולא בסוף, כי כן היא סברת הרמב"ם ורש"י דאמנהגא לא מברכין. וכתב השלחן ערוך, שכן נוהגים בכל מלכות ארץ ישראל וסביבותיה. וכן דעת הרב פרי חדש עכ"ל. ובכת"י קרואני נוסף, הרי"ף והרמב"ם. וכן הוא בעץ חיים הנדפס מהדורת הר"א אלנדאף. וכך היה כתוב מעיקרא בכת"י רצאבי, אלא שהועבר על זה מחק. וכן הוא בכת"י קאדי בלא תיבת הרי"ף. והיינו משום שדעת הרי"ף שבציבור מברכין עליו]:

וכן היה המנהג ברוב העולם [וכמו שהעיד הרי"ד דלעיל] מלבד רוב רומניא וחלק מפרובינצא וכן קהילות תימן וקהילות המוסתערבים בכל מקומות מושבותיהם. וכן היה המנהג אף בבית הכנסת של־רש"י עצמו לברך על ההלל בראש חודש ככתוב במחזור ויטרי [ועל כלל הדברים שהובאו שם בספר עלי הדס ממחזור ויטרי וספר האורה, יעויין במחזור ויטרי מהדורת גולדשמידט חלק ב' מדף שכ"ג, ובהערות שם]:

עוד הובא שם בספר עלי הדס, חידוש מהנצי"ב בהעמק שאלה על השאלות פרשת ויקהל סימן ס"ז אות ג' דף ת"ל, שאף לדעת הרמב"ם, המברך על ההלל בראש חודש אינה ברכה לבטלה, ורשות מיהא הוויא, ע"כ. יעו"ש:

אם כן אף דאנן נקיטינן כדעת הרמב"ם ורש"י וכפסק מרן והפרי חדש וכמנהגינו שלא לברך על ההלל בראש חודש, יש מזה על כל פנים כעין סמך וסניף לברכה על הדלקת נרות חנוכה בביהכנ"ס, מסברת רובא דרבוואתא דסבירא להו דאפילו אהלל דראש חודש מברכין, [ומדברי הנצי"ב שאף להרמב"ם רשות לברך מיהא איכא], וראוי זה להצטרף עם הטעמים דלעיל לחלק בין קריאת ההלל בראש חודש להדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת. ויעויין עוד בשו"ת שבט כהונה להרה"ג איתמר כהן שליט"א בסימן כ"ג בענין זה דהדלקת נר חנוכה בבית הכנסת בברכות דבריו הנעמיים יעו"ש:

עוד למדנו מדברי רב האי"י גאון על מקום הנחת המנורה בבית הכנסת, שהיה מנהגם להניחה בבית הכנסת בצד שמאל. ויעויין מה שכתבו ודנו בענין זה של־מקום ההדלקה בבית הכנסת, בראשונים ובטור ובית יוסף סימן תרע"א סעיף ז' ודרכי משה ושלחן ערוך והגהת הרמ"א ופר"ח ומשנ"ב שם וש"ע המקוצר סימן ק"כ סעיף ט"ז, וזבח תודה על ליקוטי הלכות להחפץ חיים במנחות [דף צ"ח ע"ב מדפי הגמרא], ואוצר מפרשי חנוכה דף קנ"ג, וספר מצות נר איש וביתו סימן ה' ובהערה כ"ז שם:

מאמר ראשון – חלק שני רלג

מנהג ההדלקה כמהדרין קמא בזמן רב האיי גאון רב סעדיה גאון ורב שר שלום גאון

ובענין החידוש הראשון בדברי רב האיי גאון שמנהגם להדליק בבית כמנין אנשים שיש בבית כדתנו רבנן המהדרין נר לכל אחד ואחד, ע"כ, הנה הבאנו לעיל גם מדברי הרי"צ גיאת ורבינו שלמה ב"ר נתן שיש שנהגו בזמנם כמהדרין:

וכן נראה גם כן מדברי רבינו סעדיה גאון [שהיה גאון ישיבת סורא בין השנים ד'תרפ"ח ד'תש"ב, כחמישים שנה קודם גאונות רב האיי בפומבדיתא] שהיה המנהג בזמנו כמהדרין. דהנה בסדור רבינו סעדיה גאון הובא רק עיקר הדין ומהדרין ולא הובא מהדרין מן המהדרין, ולכאורה היה נראה הדבר כטעות סופר גרידא, שכן למה ישמיט דין ברור השנוי בכרייתא באין חולק, ולא נחלקו בית שמאי ובית הלל אלא אם פוחת והולך או מוסיף והולך. אלא ששמעתי מהרב אהרן גבאי המשתדל בהוצאתו מחדש של-סידור רבינו סעדיה גאון על פי קטעי גניזה וכתבי יד, והנה גם בקטע גניזה וכת"י מפרס של-סדור רס"ג לא הובא דין מהדרין מן המהדרין, ע"כ. ולהנז"ל אתיא שפיר השמטתו כיון שלא היה נהוג אצלם כמהדרין מן המהדרין:

ובזה תתברר לנו גם כן כונת רב שר שלום גאון [שהיה גאון ישיבת סורא כשמונים שנה קודם רס"ג] בתשובתו [המובאת באוצר הגאונים חלק התשובות דף כ"ג סימן ס"ו, ותשובות רב שר שלום גאון סימן ע', וכן בטור סימן תרע"ז סעיף א' בשם רב שר שלום גאון. ודלא כמו"ל תשובות הגאונים גרש ירחים דף שי"ג שהבין מתשובות הגאונים שערי תשובה סימן רל"ד שהיא לרב האיי גאון] וד"ל, וששאלתם, הרבה בני אדם הדרים בחצר אחת, חייב כל אחד ואחד בנר חנוכה, או משתתפים כולם בנר אחת. [תשובה], שורת הדין אם משתתפין כולן בשמן יוצאין כולן בנר אחד, אבל מי שרוצה לחבב ולהדר את המצוה כל אחד ואחד מדליק נר לעצמו, דתנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, ע"כ. ודבריו טעונים בירור:

ובטור שם הובאה תשובתו בקיצור בזה"ל, כתב רב שר שלום, אנשים הרבה הדרים בחצר אחת, שורת הדין שמשתתפין כולן בשמן ויוצאין כולן בנר אחד, אבל להידור מצוה כל אחד ואחד מדליק לעצמו על פתח ביתו, ע"כ:

הנה לא הביא הסיום דתנו רבנן מצות חנוכה וכו'. כמו כן נוסף בדבריו, ולהידור מצוה כל אחד ואחד מדליק לעצמו על פתח ביתו, מה שאינו

מפורש בתשובת רב שר שלום גאון לפנינו אם כל אחד ואחד ידליק בפתח החצר או בפתח ביתו:

ביאור האחרונים בתשובת רב שר שלום גאון

וייעויין עוד בב"ח ובמהרש"ל ובמהר"י אבוהב על הטור שם דסבירא להו דכל דברי רב שר שלום גאון הם אליבא דמהדרין מן המהדרין, וסבירא ליה כהתוספות דמהדרין מן המהדרין לא עבדי הידור קמא. ומה שהשיב להם, כי שורת הדין שמשותפין כולן בשמן ויוצאין כולן בנר אחד, היינו שמדליקין בפתח החצר נר אחד בלילה ראשונה לכל בני החצר, ובלילה שניה ידליקו שם שני נרות לכל בני החצר, וכן על זו הדרך בשאר הלילות וזה חשוב הדלקת מהדרין מן המהדרין:

ומה שהוסיף רב שר שלום גאון עוד דלהידור מצוה כל אחד ואחד מדליק לעצמו על פתח ביתו, אינו אותו הידור של-מהדרין קמא השנוי בברייתא, אלא הוא סוג חדש של-הידור, דהיינו שאף שכולם דרים בחצר אחת, מכל מקום כיון שהם חלוקים בביתם ובעיסתם, על כן הידור הוא שידליק כל אחד מהם נר לעצמו על פתח ביתו, דהיינו נר אחד בלילה ראשונה על פתח ביתו לו ולכל בני ביתו, ובלילה שניה שני נרות לו ולכל בני ביתו, וכן על זו הדרך בשאר הלילות. אף דמהדרין מן המהדרין השנוי בברייתא פירושו ללא הידור קמא, וכסברת התוספות. זוהי דעתם ז"ל כיעו"ש:

[וישוב ראיתי שכבר הרגיש בזה מהר"י זיין [בעל פרח שושן] בשו"ת שערי ישועה שער ז' סימן ד', כיעו"ש שהולך בכוונת רב שר שלום גאון כהב"ח ודעימיה, וכתב שם בכלל דבריו בד"ה היוצא וז"ל, והנה כבר הרשות נתונה מאת רב שר שלום בבני אדם הדרים בחצר אחת שהגם ששורת הדין שיוצאים כולם בנר אחד, מכל מקום להידור מצוה כל אחד ואחד מדליק לעצמו כנזכר לעיל ע"כ יעו"ש, הרי שראה בזה הידור מיוחד של-רב שר שלום גאון שאינו מוזכר בברייתא]:

העולה מתשובת רב שר שלום גאון לפי הבנת האחרונים

ונמצא לפי דבריהם, כי לדעת רב שר שלום גאון בני אדם הדרים בכמה בתים בחצר אחת, מעיקר הדין סגי שידליקו נר אחד בלילה ראשונה בפתח החצר לכל בני החצר, ובלילה שניה שתי נרות בפתח החצר לכל בני החצר, וכן על זו הדרך בשאר הלילות, וזה נקרא מהדרין מן המהדרין. אך

מאמר ראשון – חלק שני רלה

הידור מצוה הוא ככהאיי גוונא שחלוקים בביתם ובעיסתם שיעשו גם הידור קמא השנוי בכרייתא [באופן חלקי, דהיינו נר לכל אחד מהבעלי בתים, אך לא לכל אחד מבני ביתם], דהיינו שבלילה ראשונה ידליק כל אחד מהם נר אחד על פתח ביתו לו ולכל בני ביתו, ובלילה שניה ידליק כל אחד מהם שתי נרות על פתח ביתו לו ולכל בני ביתו, וכן על זו הדרך בשאר הלילות:

והידורש נוסף יש בדברי רב שר שלום גאון לפי דבריהם, שכן הנה כבר העירו המהרש"ל והב"ח, כי מבואר מתשובת רב שר שלום גאון דסבירא ליה כדעת התוספות בדף כ"א ע"ב ד"ה מצוה, שאם יש חצר לפני הבית המצוה היא להניח על פתח החצר, וכדפסקו בטור ושלחן ערוך בסימן תרע"א סעיף ה' [וראה בזה בפרי חדש שם סק"ה, ובביאור הלכה שם ד"ה פתח, ובמובא במשנ"ב דרשו שם], ע"כ דברי המהרש"ל והב"ח:

שכן לפי רש"י שם ד"ה מבחון, שמניחה על פתח ביתו הפתוח לחצר, אם כן מה יתן לך ומה יסיף לך שכולם דרים בחצר אחת, הא כיון שדרים בבתים חלוקים בודאי כל אחד ואחד מהם יהא מחויב להדליק בפתח ביתו. ואכן מצינו גם תשובה לרש"י בכמה בעלי בתים הדרים יחד, ואכן שם אין המדובר שדרים בחצר אחת אלא שדרים בבית אחד וכדבעינן לאתויי לקמן בס"ד. ואתי שפיר לשיטתו וכמבואר:

ועכשיו בחידוש הידור זה של רב שר שלום גאון שידליק כל אחד מהבעלי בתים לעצמו, נתחדש עוד בדבריו חידוש נוסף בו, והוא שידליקו כל אחד בסתם ביתו ולא כדסבירא ליה בעלמא כדעת התוספות שמדליקין בפתח החצר:

אך שמא יש לומר שהטעם לחידוש זה השני פשוט הוא, משום שאין מקום לכולם להדליק בפתח החצר, בטפח הסמוך לפתח. אי נמי, שעל כל פנים לא יהא היכר למנין הימים כשידליקו כולם בפתח החצר, [וראה טעמו השני של מהר"א מפראג למנהגם שעושים גם הידור קמא, והובא בדברינו דלעיל חלק ראשון. ושוב ראיתי שכתב טעם זה בשו"ת שערי ישועה שם ד"ה איברא, בביאור דברי רש"י בשם ר"ד הלוי בשני בעלי בתים בבית אחד, שלא יניחו באותו פתח לפי שבזה אין היכר בתוספת, והובא בדברינו לקמן בס"ד, יעו"ש].
ועיין:

והנה כהאופן שהביא הטור לדברי רב שר שלום גאון וכנז"ל, כן הוא כבר בספר העיטור חלק ב' בעשרת הדברות הלכות חנוכה דף קט"ו עמוד ג', וכן הוא בשבלי הלקט שבולת קפ"ה בשם העטור:

[ובדברי] העיטור שם ובשבלי הלקט בשמו יש חידוש נוסף. וכן הוא בתשובות הגאונים גאוניקה דף שמ"ג [והובא גם באוצר הגאונים שם], ושם יש עוד חידושים נוספים, ונדבר בזה לקמן בס"ד]:

אכן לגבי שני השינויים דלעיל, נשתוו כל נוסחאות תשובות הגאונים שלפנינו [שערי תשובה סימן רל"ד, הלכות פסוקות מן הגאונים סימן קל"ב, כ"י מ' המצויין בהערות על תשובות רב שר שלום גאון סימן ע'. וכן בגאוניקה שם, שבזה אין הנוסח שם שונה משלושת המקורות דלעיל], שאין בהם תיבות על פתח ביתו, ויש בהם סיום דתנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו וכו':

והנה יתכן היה לומר כי גם לפני בעל העיטור היה נוסח תשובת הגאונים כלפנינו, אלא שהשמיט הסיום דתנו רבנן וכו' לאהבת הקיצור, וכמו כן הוסיף תיבות על פתח ביתו כפי הבנתו בדבריהם:

אמנם השתא דחזינן שכך הוא גם כן בטור, והטור אין מקורו בזה מבעל העיטור [לכדון], שכך יש שם בטור לשונות הקרובים יותר לתשובת הגאונים שלפנינו מאשר כפי שהובאה בבעל העיטור ובשבלי הלקט [וכן בתניא רבתי סוף דף קל"ה] בשמו. וכן נוסף בטור ייחוס תשובה זו לרב שר שלום גאון, מה שאינו כן בבעל העיטור ובשבלי הלקט בשמו ששם הובאה בשם שדרו ממתכתא. אם כן יתכן שהיה להם לבעל העיטור והטור איזה מקור משותף להשינויים דלעיל, דהיינו שכך היה הנוסח בתשובת הגאונים שלפניהם:

ביאור תשובת רב שר שלום גאון באופן אחר

אמנם לפי נוסח תשובת רב שר שלום גאון בתשובות הגאונים לפנינו, ולאחר שראינו דברי רב האי גאון המעיד שמנהגם להדליק בבית כמהדרין קמא השנוי בברייתא, ושכך נראה גם מדברי רבינו סעדיה גאון שכך היה מנהגם, נראה לענ"ד לפרש תשובת רב שר שלום גאון באופן אחר:

והוא דסבירא ליה לרב שר שלום גאון, שכמה בעלי בתים הדרים בכמה בתים בחצר אחת, אף שהם חלוקים בביתם ובעיסתם, מעיקר הדין סגי להו בהשתתפות בנר אחד, ולמהדרין נר לכל אחד ואחד, ולמהדרין מן המהדרין ביום ראשון מדליק אחד וכו'. וכיון שבזמנו לא היה נהוג כמהדרין מן המהדרין, לא השיבם כלל דין מהדרין מן המהדרין, אלא רק כפי עיקר הדין וכמהדרין [וכרב האי גאון שכתב לשואליו לגבי ההדלקה בבית מנהגם בזה כמהדרין קמא וכנו"ל]:

מאמר ראשון – חלק שני רלז

וכוונתו במה שאמר, אם משתתפין כולן בנר אחד יוצאין כולן בנר אחד, היינו שמדליקין נר אחד בפתח החצר [וכדעת התוספות] עבור כל בני החצר בלילה ראשונה, וכן בשאר הלילות נר אחד בכל לילה, וכמו עיקר הדין השנוי בברייתא, מצות חנוכה נר איש וביתו:

ומה שאמר, אבל מי שרוצה לחבב ולהדר את המצוה כל אחד ואחד מדליק נר לעצמו, היינו שכל אחד מהבעלי בתים ידליק נר אחד בפתח החצר [כן הוא לפי ביאורינו כאן על פי נוסחאות תשובת רש"י שלפנינו וכו'] וכדלעיל, ולא כהמובא בעיטור ובטור שמדליקין על פתח ביתם] בכל הלילות, נר אחד בכל לילה, וכפי דין מהדרין השנוי בברייתא שמדליקין כמנין אנשי הבית:

וזהו שסיים וכתב, דתנו רבנן, מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד. שהם הם הדינים השנויים בברייתא, ולא בא לחדש בזה דבר. ודין מהדרין מן המהדרין לא הזכיר, לפי שכבר לא היה נהוג בזמנו וכנזכר:

ואמנם עיקר החידוש בדבריו בשבילנו הוא דאף שהם חלוקים בביתם ובעיסתם ואינם כאכסנאי המתארח בבית בעל הבית וסמוך על שלחנו, אף על פי כן חשיבי כאכסנאי וסגי להו בנר אחד על ידי שיתוף וכו'. ולמדנו מדבריו גם כן שלא היה נהוג בזמנו כמהדרין מן המהדרין. [ואין מדבריו אלו ראייה על דעתו בפירוש מהדרין מן המהדרין השנוי בברייתא, משא"כ לביאור האחרונים הנז"ל מוכח שסבר דלא עבדי הידור קמא וכנז"ל]:

האם מבואר בתשובת רב שר שלום גאון דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא, ובדברי המשנה שכיר בדעת רש"י

ויש להעיר על מה שכתב הרד"מ בהערותיו על שו"ת בנין שלמה חלק ב' [ה'תשנ"ב] אר"ח סימן נ"ח הערה א', ועל חידושי רבי יהונתן מלוניל במסכת שבת [הוצאת מכון, ה'תשע"א] שם סוף הערה פ"ג, ובדליות דוד בסוף הספר שם סוף סימן ט', שהביא קושיית הגליא מסכת, וכתב כי בתשובות הגאונים שערי תשובה סימן רל"ד, והלכות פסוקות מן הגאונים סימן קל"ב, ותשובות הגאונים גאוניקה דף שמ"ג מפורש כהרמ"א, יעו"ש:

שכן לגבי הנדון אי מהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא או לא, הרי להבנת האחרונים הנז"ל, לא אמר רב שר שלום גאון הידור זה אלא בבני אדם הדרים בחצר אחת וחלוקים בביתם ובעיסתם, ואדרבה משמע מיניה

דבעלמא מהדרין מן המהדרין לא עבדי הדור קמא וכדעת התוספות וכדכתבו
בהדיא המהרש"ל והב"ח:

ולפי פירושינו, לא מיירי רב שר שלום גאון כאן במהדרין מן המהדרין כלל,
ואין מדבריו אלו ראייה מה דעתו בפירוש מהדרין מן המהדרין השנוי
בברייתא וכמו שביארנו:

ואם נפשך להוכיח מדברי רב שר שלום גאון על כל פנים לגבי הנדון בפירוש
מהדרין קמא השנוי בברייתא שפירושו שכל אחד מדליק בעצמו כמנהג
האשכנזים המובא בהגהת הרמ"א, ודלא כטענת הגליא מסכת:

הנה יש לחלק, דשאני נדון רב שר שלום גאון דמיירי שאין כולם בבית אחד
אלא כל אחד בביתו [באותה חצר], ואין כאן אחד שהוא ראש ועיקר
לכולם כבעל הבית בביתו, ועל כן יתכן דבכהאיי גוונא גם הרמב"ם יודה
שכל אחד ידליק בעצמו. וכל שכן לפי המבואר בעיטור ובטור, דכשמהדרין
להדליק כל אחד לעצמו, מדליק כל אחד על פתח ביתו וכדלעיל. ועיין:

עוד כתב בדליות דוד שם, שכן נראה מרש"י בדף כ"א ע"ב ד"ה והמהדרין,
ובדף כ"ג ע"ב סוף ד"ה שתי פיות, ע"כ:

והנה דברי רש"י בדף כ"א שם, הם בגוף מהדרין קמא השנוי בברייתא, ואין
זה ענין למהדרין מן המהדרין [וראה בסמוך]. ודברי רש"י בדף כ"ג
שם, כבר עלתה לנו בהם ארוכה בדברינו לעיל בס"ד, יעו"ש:

שוב ראיתי בשו"ת משנה שכיר [למה"ר יששכר שלמה טייכטל הי"ד, מרבני
הונגריה] חלק ב' [סימן קצ"ח במהדורת מכון י"ם ה'תשמ"ז. ובמהדורת
קרן רא"ם ה'תשע"ד הוא בסימן רפ"ט. והובא מדבריו גם בשערי יצחק וישב
ה'תשע"ד דפים ג' וט"ז], שהביא מספר אור צבי למהר"צ הירש [ד"ה ת"ר]
שנתקשה מאוד לדעת התוספות, שרוב פעמים יהיה למהדרין קמא הוצאה
גדולה יותר ממהדרין מן המהדרין, וזה נגד הסברא וכו'. והביא במשנה שכיר
שם, ביאור הפרי מגדים סימן תרע"א במשבצות זהב אות א' [המובא בדברינו
לעיל] בזה, דניכר תוספת הנס על ידי שמוסיף והולך וכו':

וכתב על זה המשנה שכיר, שזה תלוי במחלוקת בפירוש לשון מהדרין,
דלהרמב"ם ורבינו חננאל שפירושו מלשון יופי והדר אתי שפיר ביאור
הפרי מגדים. אך לרש"י דמפרשו על האיש שהוא מחזר אחר המצוות לקיימם,
והיינו שמחזר להוציא הוצאות בקיום מצות ה', דעיקר ההידור הוא בהוצאות
שמוציא על המצוות, שוב אין לתרץ תירוץ הפרי מגדים וחוזרת קושיית האור
צבי, ועל כרחין דרש"י לא סבירא ליה כהתוספות אלא כהרמב"ם דעבדי נמי

מאמר ראשון – חלק שני רלט

הידור קמא. ועל פי זה אזיל ליה חידושו של ט"ז, דהאשכנזים עושים כהרמב"ם. דאנן כהאשכנזי הגדול מרן רבינו רש"י ז"ל עושין, ולא מכח דעת הרמב"ם. שוב מצאתי בספר זרע יעקב [למהר"י גינזבורג, ד"ה תוספות] שכתב שמדברי מהרש"א [בדף כ"א] נראה דרש"י [בדף כ"ג] סובר כהרמב"ם יעו"ש, וזו ראייה לדברי ודו"ק, ע"כ תוכן דברי המשנה שכיר שם:

אמנם כבר כתבנו לעיל, כי הגירסא שלפנינו ברש"י בדף כ"א היא על פי הגהת החכמת מנוח, אך ברש"י כת"י ובראשונים הגירסא, מהדרין את המצוה, יעו"ש. ונפלה הראיה מעיקרא:

טעם שלא נהגו בזמנם כמהדרין מן המהדרין

והנה נתברר לנו מכל הנז"ל, כי בזמן רב שר שלום גאון ורבינו סעדיה גאון ורב האי גאון היה המנהג כמהדרין, וכן יש שנהגו בזמן הרי"ף גיאת ורבינו שלמה ב"ר נתן. והדבר צריך ביאור מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם שלא לנהוג כמהדרין מן המהדרין, וכי יהא מי שיאמר שהוא פחות עדיף מממהדרין ועיקר הדין:

[ורב האי גאון שחתם בתשובתו וכך יפה לעשות, נראה פשוט שאין עיקר כוונתו אלא על סוף דבריו בענין ההדלקה בבתי כנסיות, ולאפוקי מהסברות התמוהות שבדברי השואלים בזה. אך ודאי לא נראה דקאי על תחילת דבריו בענין ההדלקה בבית שמנהגם כמהדרין, שתהא כוונתו לומר שכך יפה לעשות יותר מממהדרין מן המהדרין, זה ודאי אינו נראה]:

אלא נראה לכאורה, שלא בא מנהג זה אלא מחמת העניות, ועל פי דברי החידושים המיוחסים להר"ן המובאים לעיל, דברוב הבתים אנשים בהם מעט, ואפשר שאין בבית אלא שני בני אדם. והתם קאי לבאר טעם דמהדרין מן המהדרין חשיב הידור טפי להסוברים דלא עבדי הידור קמא, כיעו"ש [וזה בהיפך מדברי האור צבי ומשנה שכיר הנז"ל]:

והדברים נוחים יותר לפי המבואר בדברי המאירי והרי"ז דמהדרין קמא המדליקין כמנין בני הבית, היינו הגדולים ולא הקטנים, ושלא כמנהג האשכנזים שגם קטנים שהגיעו לחינוך מדליקין. ונמצא כי בית שיש בו שני בנים או בנות גדולים מדליקים בו ל"ב נרות בכל לילות החנוכה תחת ל"ו נרות אליבא דמהדרין מן המהדרין, וידוע כי בדרור קודמים היו נישאים כשהם צעירים יותר, ובין כל לידה לחבירתה היה לכל הפחות קרוב לשלוש שנים מפני ההנקה. והרבה תינוקות היו מתים, ולא היו מרובין באוכלוסין כל כך כבזמנינו:

אם בהדלקה בבית הכנסת שייך הידור דמהדרין קמא, ועיקר טעם הידור זה **מה** שאין כן בבתי כנסיות, ששם כותב רב האי גאון שמנהגם כמהדרין מן המהדרין ואליאבא דבית הלל. כיון ששם אם יעשו כמהדרין קמא וידליקו כל לילה כמנין אנשי בית הכנסת, יצטרכו יותר נרות. וגם יתכן, דבהדלקה בבתי כנסיות לא שייך הידור קמא להדליק כמנין המתפללים, וכך נראה גם כן ממנהג אשכנזים שעושים גם הידור קמא בהדלקה בבית אך לא בהדלקה בבית הכנסת, ועיי' :

וכל שכן לפי הרמב"ם דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא, שלפי זה בוודאי נרותיהם מרובים טפי ממהדרין קמא. אכן כבר בררנו לעיל דרוב רבוואתא קמאי הקודמים להרמב"ם ושלאחריו לא סבירא להו כהרמב"ם, ובכללם הרי"ץ גיאת ור"ש ב"ר נתן דמיירינן בהו הכא, וכן רב האי גאון בדבריו לגבי ההדלקה בבתי כנסיות. ואף שיש לומר דשאנו בתי כנסיות דלא שייך בהו הידור קמא וכנז"ל. מכל מקום משמעות דברי רב האי גאון שהוא הוא דין מהדרין מן המהדרין השנוי בברייתא, ואם כן הוא אף בהדלקה בבית:

וראוי להעיר כי עיקר ענין הדלקת מהדרין קמא שמדליקין כמנין בני הבית, צריך הוא טעם, דבמהדרין מן המהדרין נתבאר בגמרא שני טעמים אליבא דבית שמאי ואליבא דבית הלל, אך על מהדרין לא דברו בגמרא כלל. והתיינה לפי מנהג האשכנזים שכל אחד מבני הבית מדליק, מבואר שפיר ההידור בכך, שכל אחד ידליק בעצמו ויעשה זכר לנס, אך לפי משמעות הגמרא והרמב"ם והראשונים שבעל הבית הוא שמדליק כל הנרות כמנין בני הבית, צריך עיון טעם וענין הידור זה, ויעויין בזה בקובץ דברי חפץ גליון ד' מדף קפ"ג:

ובתירושינו על המנהג בזמן הגאונים הנז"ל נצטרך לומר, דאף שיש אנשים שאצלם כשינהגו כמהדרין קמא [לפירוש התוספות ורוב ראשונים דמהדרין מן המהדרין לא עבדי עבדי קמא] ידליקו יותר נרות, כגון מי שיש לו שלושה בנים גדולים בביתו, שנמצא מדליק ארבעים נרות בכל לילות החנוכה, מה שאינו כן אם ידליק כמהדרין מן המהדרין שהם ל"ו נרות בלבד. צריך לומר שלא חילקו והנהיגו מנהג אחד קבוע לכולם:

וכמו כן אם תאמר, אם כן שהוא מחמת העניות והנהיגו מנהג אחד לכולם, אם כן למה לא הנהיגו כעיקר הדין שמדליק נר אחד בכל לילות החנוכה לכל בני ביתו יחדיו. צריך לומר שלא היו עניים כל כך, וגם שלא רצו להדליק כעיקר הדין בלא הידור כלל:

מאמר ראשון – חלק שני רמז

וכל זה נראה דוחק, וגם צריך ביאור למה רב האי גאון וכן רב שר שלום גאון [לפי ביאורינו בדבריו] השיבו לשואליהם דבר [כעיקר הדין] כמהדרין, ולא הודיעום כי כדאי לנהוג כמהדרין מן המהדרין אם אפשר להם. אך בכל תמיהות אלו עדיין אין בכוחם לדחות דברי הברייתא המפורשים דמהדרין מן המהדרין הוא הידור יותר, ועוד שכך נהגו בתחילת תקופת הגאונים כמהדרין מן המהדרין וכדלקמיה:

בתחילת תקופת הגאונים נהגו כמהדרין מן המהדרין וללא הידור קמא

והנה מה שכתבנו לעיל, שכיון שהמנהג בכל תפוצות ישראל בזמן הראשונים כמהדרין מן המהדרין וללא הידור קמא וכו', הרי יש בזה סמך וסעד גדול כי כך הדבר מקובל ביד הגאונים מן הסבוראים, והסבוראים מן האמוראים וכו'. ראוי להעיר כי יש קצת ריעותא בפרט זה, כיון שמכל מקום אין חיוב לנהוג כמהדרין מן המהדרין ואפשר להדליק כעיקר הדין או כמהדרין, ובפרט לפי מה שנתברר לנו השתא כי במחצית השנייה של-תקופת הגאונים בבבל לא היו נוהגים כמהדרין מן המהדרין:

[ואמנם] כתב רב האי גאון כי בבתי כנסיות מנהגם כמהדרין מן המהדרין ואליבא דבית הלל, ומשמעות דבריו שלא היו עושים שם גם הידור קמא, אך עיקר זמן תחילת מנהג ההדלקה בבתי כנסיות לא נתברר לנו. וגם יתכן כי בבתי כנסיות לא שייך כלל הידור קמא דנר לכל אחד ואחד וכמו שציידנו לעיל. אף שעל כל פנים מגוף דברי רב האי גאון משמע בפשיטות דסבירא ליה שהוא הוא דין מהדרין מן המהדרין השנוי בברייתא, ואם כן הוא אף בהדלקה בבית וכנז"ל]:

אלא שעל כל פנים נשאר בידינו הסמך שקבלה זו מן הסבוראים וכו', מההלכות קצובות, וכן ספר הנייר בשם הלכות גדולות, שהם [ההלכות קצובות, והלכות גדולות] נתחברו בתקופה קדומה יותר, ומבואר בדבריהם שהיה מנהגם כמהדרין מן המהדרין. וזה מלבד מה שנהגו כך בכל תפוצות ישראל בזמן הראשונים, שבוודאי קבלו כן מאבותיהם דור אחר דור:

נוסח בעל העיטור בתשובת הגאונים וביאורו

וזה לשון בעל העיטור חלק ב' בהלכות חנוכה דף קט"ו עמוד ג', ואמר ר' זירא, מריש הוה משתתפנא, בתר דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדלקי עלאי בגו ביתאי. שמע מינה, אנשים הרבה בחצר אחת, משתתפין

בשמץ [ו]יוצאין כולן בנר אחד, והכין שדרו ממתכתא, אבל להידור מצוה, נר לכל אחד ואחד על פתח ביתו [נהנה מלשון העיטור היה אפשר להבין, שתיבות אבל להידור מצוה וכו' אינם מדברי הגאונים. אך בתשובות הגאונים שלפנינו מפורש שגם זה מדברי הגאונים הוא. נסב"ר]. ואי פתח חד בבא לנפשיה, מחייב לאדלוקי משום חשדא. אמר רב הונא חצר שיש לה שתי פתחים וכו'. ע"כ:

הנה נוסף בדברי העיטור מקור לדין זה, מהא דאמר ר' זירא מריש הוה משתתפנא בפריטי [וכן נוסף גם בתשובות הגאונים גאוניקה דף שמ"ג וכדלקמן]. ואם כן מסוף הדברים דלהדור מצוה נר לכל אחד ואחד וכו', משמע דר' זירא לא עבד כמהדרין אלא כפי עיקר הדין [לפי ביאורינו דלעיל בתשובת הגאונים זו, וראה בסמוך]. ולכאורה צריך ביאור, דהא אף שמנהגם היה כמהדרין, מכל מקום הא יש לומר דשפיר עבד ר' זירא כמהדרין מן המהדרין:

אלא אם כן נדחוק ונאמר, דסבירא ליה להגאון המשיב תשובה זו, דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא דמהדרין וכדעת הרמב"ם [וזה יתכן רק לביאורינו, דלביאור האחרונים הנז"ל מוכח דסבירא ליה כהתוספות וכדלעיל], ולא הוה משמע ליה לפרש כוונת הגמרא כביאור הבית הלוי לפי הרמב"ם שהוסיפו נרות בשביל ר' זירא:

אן נאמר, דסבירא ליה דאף אי עבדי הידור קמא וכדעת התוספות, מכל מקום כל ענין בההשתפות בפרוטה לאכסנאי עם בעל הבית אינו הידור, וצריך עיון מקורו לזה:

אך יש לומר, דאין הכי נמי דר' זירא עביד כמהדרין מן המהדרין, ולא הביא מדר' זירא אלא עיקר הדבר דהשתתפות מועילה. ועל האופן שיש אנשים הרבה בחצר אחת וכו', עליו אמר דמדינא סגי להו בנר אחד, ולהידור מצוה נר לכל אחד ואחד וכמהדרין קמא השנוי בברייתא, ולא הזכיר דין מהדרין מן המהדרין לפי שלא היה נהוג בזמנם וכדלעיל, וזהו לפי ביאורינו דלעיל. ולפי ביאור האחרונים וכמותו מוכח מדברי בעל העיטור וכדלעיל, הא דסגי להו בנר אחד היינו למהדרין מן המהדרין וכו' וכדלעיל:

ולפי ביאור האחרונים הנזכר, מוכרח הוא בכוונת תשובת הגאונים זו כביאור האחרון שכתבנו כאן, שכן לביאורם כל התשובה כאן מיירי אליבא דמהדרין מן המהדרין, אלא שחידש בה הגאון המשיב הידור חדש שיעשו נר לכל אחד ואחד על פתח ביתו כיון שהם חלוקים בביתם ובעיסתם, אם כן הא ודאי שאין זה ענין לדר' זירא שהיה בבי רב וסמוך על שולחנם, ועיין:

נוסח מוקשה בתשובות הגאונים גאוניקה בתשובה זו

והנה בדברי העיטור לא נזכר שם הגאון המשיב, ובאוצר הגאונים מובא [מתשובות הגאונים גאוניקה דף שמ"ג] נוסח אחר של־תשובה זו שיש בו גם כן הראייה מדר' זירא, ועוד ראיות אחרות התמוהות יותר, ושם גם כן לא הוזכר שם הגאון המשיב, וכך הוא הלשון שם, ואנשים הרבה בחצר אחת, שורת הדין אם משתתפין כולן בשמן יוצאין כולם בנר אחת, מדנר שיש לה שתי פיות עולה לשני בני אדם, ומדר' חונא [לפנינו רבא, ובפירוש רבינו חננאל, רב] מילא קערה שמן וכו', ומדר' זורא, מראש הוה משתתפנא בפריטי, אלמא בשותפות סגיא. אבל הרוצה לחבב ולהדר מצות כל אחד ואחד מדליק נר לעצמו, דתנו רבנן מצות נר חנוכה, נר [אחת מתיבות נר ט"ס היא, נסבי"ר] איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד (וכו'), ע"כ:

הנה מה שהביאו על זה מנר שיש לה שתי פיות וממילא קערה שמן וכו' צריך ביאור, שכן שם חשיבי כשתי נרות ואין זה ענין לשותפות, [ורש"י שם מפרש בהדיא בנר שיש לה שתי פיות שעולה לשני בני אדם, שהוא למהדרין העושים נר לכל אחד ואחד. וכן בפירוש רבינו חננאל שם בהדיא על שני דינים אלו, כי אלו הם מן המהדרין שצריכין לנר לכל אחד]:

וידוע שלא כל אותם שהוסמכו לגאונות היו ראויים לכך, ויעויין לאאמו"ר שליט"א בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ שערי טהרה סימן א' ס"ק כ"ז דף מ"ט סוף ד"ה וממאי, מה שכתב על דברי הגאונים בענין שבעה ושבעה וכו', וסיים שם דאפשר דהוראות אלו וכיוצא בהן יצאו מתחת ידי גאונים שנסמכו לגאונות שלא כהוגן וכמבואר באיגרת רב שרירא גאון ע"כ. ויעויין עוד להרמב"ן במלחמות בפרק שני דסוכה דף ל"ב מדפי הרי"ף החדשים [כלפי מה שכתב בעל המאור שם, שראה בתשובת שאלה בשם הרי"ף ז"ל וכו'], כי אין לסמוך על התשובות הנמצאות אלא אם כן הוחזקו יעו"ש, ובכתוב שם להראב"ד ז"ל שם. ובפרט כאן שלא חתום על תשובה זו שם הכותבה. ועייין:

נספח ב

למאמר מהדרין מן המהדרין בנרות חנוכה

והוא הבאת לשונות הראשונים בענין זה, עם ביאורים קצרים בדבריהם
באיזה"ו מקומן:

דעת הרמב"ם רבינו יהונתן מלוניל והריא"ז

ותחילה נביא דעת הרמב"ם ודעימיה דסבירא להו דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא. דזהו לשון הרמב"ם בריש פרק רביעי מהלכות חנוכה, כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית, נר לכל אחד ואחד, בין אנשים בין נשים. והמהדר יתר על זה, ועושה מצוה מן המובחר, מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד. [הלכה ב'] כיצד, הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות, ובליל שני עשרים, ובליל שלישי שלושים, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות. [הלכה ג'] מנהג פשוט בכל ערינו בספרד, שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון, ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות, בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד, ע"כ:

וזוהי גם כן דעת רבינו יהונתן מלוניל דעבדי נמי הידור קמא וז"ל, נר לכל אחד ואחד, מבני ביתו, וכן כל ימי החנוכה סגי בנר אחד [לכל אחד ואחד מבני ביתו]. והמהדרין מן המהדרין, מוסיף בכל לילה ולילה, ויכפול וישלש, עד שיעשה בסוף שמונה לכל אחד ואחד מבני ביתו ע"כ:

וכן דעת הריא"ז בפסקיו, ונוסף בדבריו שעל הקטנים אינו מדליק, וז"ל, מצות נר חנוכה, איש וביתו. והמהדרין, נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, אבל על הקטנים שאינן מחוייבין נראה בעיני שאינו מדליק כמבואר בקונטרס הראיות [ולא זכינו לאורו]. והמהדרין מן המהדרין, יום ראשון מדליק נר לכל אחד ואחד, מכאן ואילך מוסיף בכל לילה נר אחד לכל אחד ואחד, לפי שמעלין בקדש ואין מורדין, ע"כ. [והנהגה הר"י מלוניל והריא"ז לא הזכירו

איך המנהג בזה, אך גם במקומותיהם דהיינו בפרובינצא ובאיטליה היה המנהג לעשות הידור בתרא לבדו וכפי שיובא לקמן]:

ובמגיד משנה כתב על פירוש הרמב"ם שנכון הוא. אמנם על מנהג ספרד שהביא הרמב"ם כתב, כי גם כן הוא מנהגינו [בקטלוננייה]:

והר"ן בחידושו ובפירושו על הרי"ף הביא דעת הרמב"ם ודעת התוספות [המובאת לקמן] ולא הכריע בהדיא, וזה לשונו בחידושו [הוצאת מוסד דף צ"ז], והמהדרין מן המהדרין, כתב הרמב"ם ז"ל בפרק ד' מהלכות מגילה וחנוכה, דקאי אנר לכל אחד ואחד, דלביית הלל אם היו אנשי הבית עשרה, בליל ראשון מדליק עשרה נרות, ובליל שני עשרים, ובליל שלישי שלשים. ובתוספות אמרו דלא משמע הכי, דאם כן ליכא הכירא לימים היוצאים, שהרואה יחשוב שכמנין זה יש בני אדם בבית. ע"כ. וכן כתב בפירושו על הרי"ף, דף כ"ה מדפי הרי"ף החדשים, וז"ל, וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות מגילה וחנוכה, דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הדור ראשון, דהיינו נר לכל אחד ואחד. אם היו אנשי הבית עשרה, בליל ראשון מדליק עשרה נרות וכו'. ובתוספות אמרו וכו'. ע"כ:

דעת התוספות הרא"ש המרדכי הטור הרא"ה הריטב"א והמאירי ושאר הראשונים

אמנם רוב מנין ורוב בנין מרבתינו הראשונים ז"ל הסכימו כדעת התוספות בזה ודלא כהרמב"ם, ומהם רבים שהזכירו בהדיא שכן המנהג, ומהם שהביאו דעת הרמב"ם וחלקו עליו, או שהביאו מתוך דבריו מנהג זה בלבד. ומהם שלא כתבו כן בהדיא, אלא שהדבר מוכח מדבריהם, מדהשמיטו עיקר הדין דנר איש וביתו ומהדרין קמא, והביאו דין מהדרין מן המהדרין לבדו, ולא פירשו שהוא לכל אחד ואחד מבני הבית, דמוכח דסבירא להו כדעת התוספות הנז"ל. וכן אם כתבו שכן המנהג, שמזה ראייה [נוספת] שבוודאי כוונתם כשאר ראשונים המעידים על המנהג, שעשו הידור בתרא לבדו:

רן"ל התוספות שלפנינו, והמהדרין מן המהדרין, נראה לר"י דבית שמאי ובית הלל לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הדור, דאיכא הכירא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד ואחד אפילו יוסיף מכאן ואילך ליכא הכירא, שיסברו שכן יש בני אדם בבית. ע"כ:

וכן הוא בפסקי תוספות אות צ', נר אחד לכל בני הבית [ומוסיף והולך], ע"כ:

וכן הוא בתוספות ר"י הזקן ותלמידו [הוצאת מכוון אופק], ושם מפורש כי כך היה המנהג ובא ר"י לקיימו. ומבואר שם עוד, דאף שמוסיף והולך, אכתי לא מינכר, משום דאמרי אינשי נתרבו בני הבית, וכך הלשון שם, נראה לרבי [הוא ר"י הזקן], דלא קאי אנר לכל אחד ואחד כדי לקיים המנהג שלנו. וטעם נותן רבי לדבר, דהא לא הוי פרסומי ניסא, דהא לא ידיע כמה ימים עברו וכמה יש לבא. ואם תאמר, בפחות או ביתר ידיע שיש בלילה אחת יותר או פחות מחבירתה. בהא לא מינכר, משום דאמרי אינשי נתרבו או נתמעטו בני הבית. מפי רבי. ע"כ:

והרא"ש בפסקיו סימן ד' הביא הברייתא כצורתה, ושני הטעמים לבית שמאי ולבית הלל יעו"ש. ובתוספותיו כתב כדברי ר"י וז"ל, ונראה שיש יותר הידור לבית הלל כשמדליק בליל ראשון אחד לכל [בני] הבית ומשם ואילך מוסיף, ממה ש[ני]היה עושה ביום ראשון נר לכל אחד אפילו יוסיף מכאן ואילך, משום דליכא הכירא (שמא) [שהוא] עושה כנגד ימים (הנכנסים) [היוצאים], שיהו סבורים שנתוספו בני הבית, והיינו דקאמר והמהדרין מן המהדרין או כבית שמאי או כבית הלל, ע"כ:

וכן הוא במרדכי רמו ע"ר [הוצאת מכוון י"ם דף ג'], ובדבריו גם כן מפורש שכן היה מנהגם, וז"ל, נראה לר"י שיש יותר הדור לבית הלל לילה הראשון מדליק אחד, ומוסיף בכל לילה אחד כמו שאנו נוהגין, דאז איכא היכרא כנגד ימים (הנכנסים) [היוצאים]. אבל אם יעשה נר לכל אחד ואחד ואפילו יוסיף מכאן ואילך, ליכא הכירא, שישברו שכך יש בני אדם בבית, והיינו דקאמר המהדרין מן המהדרין או כבית הלל או כבית שמאי, תוספות, ע"כ. [ומה שכתבו הרא"ש והמרדכי והיינו דקאמר וכו', יעויין ביאורו בבגדי ישע לבעל השל"ה על המרדכי אות ז', והובא במאמרינו דלעיל]:

וכן כתב רבינו יעקב בן הרא"ש בספר הטורים בטור אורח חיים סימן תרע"א סעיף ב' וז"ל, וכמה נרות הוא מדליק, בליל ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבאחרונה יהיו שמונה. ואפילו אם רבים בני הבית לא יעשו יותר ע"כ. ולא הזכיר הטור [וכן עוד ראשונים] כלל עיקר הדין דנר איש וביתו ומהדרין קמא:

וכן בקיצורו לפסקי אביו הרא"ש כתב, מצות נר חנוכה, יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך, ע"כ. וכן הוא בקיצור פסקי הרא"ש דפוס קושט' ער"ה, מלבד תיבת נר דליתה התם. ויש להעיר על לשונו זה,

מאמר ראשון – נספח

רמז

שכן לשון הגמרא מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין וכו'. והוא ז"ל כתב לשון מצות חנוכה על מהדרין מן המהדרין. ואכן בספר הטורים שלו דאיהו בתרא לא כתב בלשון זה וכפי שהובא לעיל. אמנם לשון מצוה בעלמא, פעמים שהוא נאמר על דבר המחוייב מן הדין כמו כאן, ופעמים שהוא נאמר על דבר שאינו חיוב מדינא אלא מצוה לכתחילה ועדיפות והידור, ויעויין בבית יוסף אורח חיים סימן ער"ב סעיף ד', ובשדי חמד קונטרס הכללים מערכת המי"ם כלל קל"ג, ועוד:

וכן הוא בפסקי מהרי"ח ב"ר יעקב ממגדינבורג [בכרך ג' של-תוספות ר"י הזקן ותלמידו הנז"ל, דף נ"ב] וז"ל, המהדרין מן המהדרין, יום ראשון מדליק אחת בשביל כל בני הבית, מכאן ואילך מוסיף והולך, ע"כ:

וכן בפסקי מהר"מ קלוזנר וז"ל, אומר ר"י, דיותר יש הידור יום ראשון אחת מכאן ואילך מוסיף, אבל אם יעשה נר לכל אחד ואחד יסברו שכך בני אדם בבית וליכא הכירא. מרדכי. ע"כ:

וכן הוא באגודה וז"ל, ומהדרין מן המהדרין פירשו בתוספות, אנר איש וביתו קאי, ואז יש היכר והידור להוסיף בכל לילה. ע"כ:

וכן משמעות דברי ספר התרומה סימן רכ"ט [הוצאת מכון י"ם דף תשכ"ה] וז"ל, והלכה כבית הלל, דיום ראשון מדליק נר אחד, מכאן ואילך מוסיף בכל לילה נר אחד, עד שמונה ימים. ע"כ. [והביא דבריו גם מעתיק כ"ל של-מחזור ויטרי, מהדורת גולדשמידט חלק ב' דף שמ"ו וז"ל, דיני חנוכה כמו שפירש רבינו ברוך בספר התרומה, וכו' והלכה כבית הלל דיום ראשון מדליק נר אחד ומוסיף והולך. ע"כ]. וכן הוא בתשובות ופסקים לר"י הזקן סימן קע"ב וז"ל, והלכה כבית הלל, דיום ראשון מדליק נר אחד, מכאן ואילך מוסיף בכל לילה וליילה נר אחד, ע"כ. וכן הוא בסמ"ג עשין דרבנן ה' וז"ל, נחזור להלכות המבוארות פרק במה מדליקין, שבית הלל אומרים יום ראשון מדליק נר אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך. ע"כ. וכן בסמ"ק סימן ר"פ וז"ל, והלכה כבית הלל דאמרי יום ראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך. ע"כ:

הנה כל ראשונים אלו [מספר התרומה ואילך] לא כתבו בהדיא דלא עבדי הידור קמא, אבל הדבר מוכח מדבריהם, מדלא הביאו עיקר הדין דנר איש וביתו ומהדרין קמא, והביאו הידור דמהדרין מן המהדרין לבדו, ולא פירשו שהוא לכל אחד ואחד מבני הבית, ומוכח שהוא כדעת ר"י הזקן הנז"ל:

וכן מוכח בדרך זו מספר המנהיג בהלכות חנוכה [הוצאת מוסד, חלק ב' דף תק"ל] שכתב וז"ל, ואיפליגו בית שמאי ובית הלל בהדלקת נר חנוכה, ונהגו כל ישראל כבית הלל דקיימא לן כוותיהו, ויום ראשון מדליק אחת,

מכאן ואילך מוסיף כנגד ימים היוצאין וכנגד מעלין בקודש ולא מורידין, ומפורש במנחות וכו', ע"כ. וכן מוכח גם מזה שהעיד שכן נהגו כל ישראל, שהרי כך מבואר בשאר ראשונים דלעיל ודלקמן שכך היה המנהג בתפוצות ישראל לעשות הידור בתרא לבדו:

גם בסדר היום למהר"ם בן מכיר בסדר חנוכה [מהדורת י"ם ה'תשל"ח דף רל"ה] כתב, כי מה שנהגו כל ישראל הוא דרך המיצוע, שלילה הראשונה מדליקין נר אחד לכל בני הבית וכו' ע"כ. ואמנם מנהג האשכנזים המאוחר לעשות גם הידור קמא מובא כבר במהרי"ל, אלא שבזמנו של-בעל סדר היום לא היו קהילות אשכנזים בארץ ישראל וכפי שביארנו במאמרינו דלעיל]:

וכן נראה כי זוהי גם כן כוונת הראבי"ה בסימן תתמ"ג [מנהדורת דבליצקי דפים שע"ט ש"פ], שהביא הברייתא וכתב שנהגו העם כבית הלל, ע"כ, דהיינו בלא הידור ראשון וכשאר ראשונים המעידים על המנהג:

גם בספר עץ חיים לרבינו יעקב חזן מלונדרץ [לונדון שבאנגליה] בהלכות חנוכה פרק ראשון הביא מתוך דברי הרמב"ם מנהג ספרד לבדו וז"ל, מנהג פשוט בכל ספרד להדליק נר אחד בלילה ראשון ומוסיף (כבית הלל והולך) [והולך כבית הלל] נר בכל לילה, בין לבני בית הרבה בין לאדם אחד, נמצא בליל שמיני מדליק שמונה נרות, ע"כ:

וכן בספר צרור החיים לרבינו חיים ב"ר שמואל מטודילה תלמיד רבינו פרץ והרשב"א כתב בדרך השביעי סימן ב' מנהג זה לבדו וז"ל, וכמה נרות מדליק, מנהג פשוט, שמדליקין נר אחד בלילה ראשונה, ומוסיפין נר אחת בכל לילה, עד שנמצא בליל שמיני שמונה נרות, בין שהיו אנשי הבית מרובין בין מועטין, ע"כ:

וכן כתב בחידושי הריטב"א החדשים, ושם כתב טעם נוסף ליישוב המנהג בשם ה"ר יוסף וז"ל, יש שפירשו שמונה לכל אחד ואחד, דאי שמונה לכל בני הבית זמנין דבצירי נרות מן המהדרין שמדליקין[ין] נר לכל אחד ואחד, ובשניה שניים לכל אחד. ולפי זה מנהגינו דלא כחד, אלא כעיקר הדין שהוא נר איש וביתו. ופירש הר"י יוסף דלהכי [אין לנו] [לא נהגנו] כמהדרין, ולא כמהדרין מן המהדרין, פן יחדו[נו] בכשפים אם היה לכל אחד נרו. ור"י ז"ל פירש, כי מנהגינו הוא חשוב מהדרין מן המהדרין, דאיכא פרסומי ניסא טפי, כי אם היה כל אחד מוסיף נרו [לבית הלל, או פוחת] לבית שמאי, לא יכירו בעולם דמשום פרי החג או משום מעלים בקודש הוא, אלא שיאמרו בני הבית נתרבו או נתמעטו, ע"כ:

מאמר ראשון – נספח

רמז

וכן כתב בחידושים המיוחסים להר"ן, וכתב כן הפירושו והמנהג בשם הרא"ה [שחידושו ופירושו למסכת שבת ועוד הרבה מסכתות אבדו מאתנו, ככתוב במבוא לחידושי הרא"ה על ברכות הוצאת אהבת שלום דף י"ד], וביאר טעם הדבר דחשיב הידור טפי ממהדרין קמא, והביא דעת ר"י מלוניל, וכתב שלא נהגו כדבריו, וז"ל, והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה איש וביתו מכאן ואילך פוחת והולך. ובית הלל אומרים וכו' מוסיף והולך עד שמונה איש וביתו כמו שנהגו, כן פירש הרא"ה ז"ל. ואם תאמר, אם כן מאי והמהדרין מן המהדרין, אדרבה יותר הידור נר לכל אחד ואחד. ויש לי לומר דברוב הבתים אנשים בה] מעט, ויותר הידור כשהוא מדליק שמונה ביום ראשון [לבית שמאי, ולבית הלל ביום אחרון], דאפשר שאין בבית אלא שני בני אדם. וראיתי לרבינו יהונתן ז"ל שנשמר מן הקושיא, וכתב נר לכל אחד ואחד מבני ביתו, וכן כל ימי החנוכה סגי בנר אחד, והמהדרין מן המהדרין יוסיף בכל לילה וליילה ויכפול וישלש עד שיעשה בסוף שמונה לכל אחד ואחד מבני ביתו, עכ"ל [רבינו יהונתן], אלא שלא נהגו כן. ע"כ:

וכן כתב הנמוקי יוסף וז"ל, והמהדרין מן המהדרין, רש"י לא פירשו. והרמב"ם ז"ל כתב בפרק רביעי מהלכותיו, יום ראשון מדליק אחד לכל אחד ואחד מבני הבית, ואם היו עשרה בני אדם בבית, יום ראשון מדליק עשרה, וכלי שני עשרים, וכליל שלישי שלשים. ואני אומר, שלפי זה אין למנהגינו רגליים. ולפי התוספות אתי שפיר מנהגינו. אבל בתוספות כתבו [יתכן דצ"ל שכתבו בתוספות, או הוא עירוב שתי נוסחאות, או כך היתה דרך כתיבתו וקאי על דעת הרמב"ם דלעיל, נסבי"ר], דיותר הידור יש לבית הלל כשמדליק כליל ראשון אחד לכל בני הבית, ומכאן ואילך מוסיף, ממה שיהיה עושה ביום ראשון נר לכל אחד ואחד, אפילו יוסיף מכאן ואילך, משום דליכא הכר שהוא עושה כנגד ימים היוצאים, שיהו סבורים שנתוספו בני אדם בביתו, ע"כ. ולשונו בשם התוספות הוא כלשון תוספות הרא"ש, והגהנו לעיל לשון תוספות הרא"ש על פיו:

דף"ל ספר המאורות, מצות נר חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין מן המהדרין יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. וטעמא כנגד ימים היוצאים אי נמי כנגד מעלין בקדש ואין מורידין, וזהו כמנהגא דילן. אבל הר"ם [=הרמב"ם] כתב שמוסיפין נר לכל אחד ואחד למהדרין מן המהדרין. ואם כן אנן לא מהדרין אנן, ולא מהדרין מן המהדרין. לכך נראה כמו שכתבת, ע"כ. [ולשונו כנגד מעלין בקדוש, וכן הוא גם כן בספר המנהיג המובא לעיל, צריך ביאור. והיה נראה שבה אגב לישנא דכנגד הימים היוצאים. אך כן הוא גם בספר תניא רבתי ובספר מצוות זמניות ובספר מנורת המאור להר"י אלנקאוה המובאים לקמן, וכן הוא בשאלתות

מהדורת מ' חלק ב' דף קע"ז, בפעם השנייה בדברי רבי יוחנן, [אך לא בפעם הראשונה בדברי עולא, שם ובהוצאת מוסד חלק א' דף קע"ח, וראה בחילופי נוסחאות במהדורת מ' שם]. וכן בדקדוקי סופרים אות י' הביא הנוסחא כך מכת"י אוקס' בשני הפעמים בגמרא, ושכן הוא ברי"ף כתי"י וברא"ש, אלא שכתב על זה שלשון שאינו יפה הוא ע"כ, ועיין:]

ף"ל המאירי, מצות חנוכה נר איש וביתו, כלומר שידליק נר אחד בכל לילה ולילה בלא תוספת. והמהדרי"ן במצוה, נר לכל אחד ואחד לפני מנין בני ביתו הגדולים [מבואר שעל הקטנים אינו מדליק וכדברי הרי"ז דלעיל, נסב"י] ובלא תוספת. והמהדרי"ן יותר, יום ראשון מדליק אחת בין לאחד בין למאה, מכאן ואילך מוסיף והולך, שמעלין בקדש ולא מורידין כמו שהתבאר במנחות וכו'. ושמא תאמר, והרי היה הדור גדול נר לכל אחד ובתוספת כל לילה ולילה. תדע שגדולי המחברים [הרמב"ם] כתבוהו כדבריך, אבל לדעתנו אינו כן. שמאחר שאתה מדליק לחשבון בני הבית, אף הרואים יאמרו שכך וכך בני הבית יש שם, ולא ירגישו בתוספת, ומעתה אין הדור אלא בכך, וכן המנהג ע"כ:

זכ"ב הוא בארחות חיים הלכות חנוכה סוף אות ד' דף רס"ב, ובכל בו הלכות חנוכה סימן מ"ד [במהדורת פלדהיים חלק ב' דף ר"פ. ונתברר כי ספר כל בו הוא מהדורא קמא של-ספר ארחות חיים, ויש עוד מהדורות בכת"י, וכולם מאותו מחבר הלא הוא רבינו אהרן הכהן (מלוניל) [מגרבונא]] וזה לשונו, ונהגו קדמונינו להדליק בלילה הראשונה אחת, ולהיות בכל לילה [בארחות חיים הלשון, ולהיות כל לילה ולילה], מוסיף אחת עד שמונה, ע"כ. עוד איתא בארחות חיים שם בסעיף י"ח דף רס"ג, ובכל בו שם [דף רצ"ז], כי עכשיו שנהגו להדליק לילה ראשונה אחת, ולהוסיף אחת בכל לילה [בכל בו נוסף, כמו שכתבנו], נר שיש לה פיות הרבה וכו' ע"כ:

זכ"ג בספר אהל מועד, שער מועד קטן דרך ראשון נתיב ב' דף מ"ב ע"א, מצות נר חנוכה, איש וביתו. והמהדרי"ן [מדליקין נר לכל אחד ואחד. והמהדרי"ן מן המהדרי"ן] מדליקין יום ראשון נר אחד לכל בני ביתו, ומוסיף בכל לילה אחד, ע"כ. ועיין ביריעות האהל שם, ובסביב לאהל שם עמוד ב'. ולענ"ד נראה להגיה לשון האהל מועד כמו שהוספנו לעיל במוסגר, והענין אחד:

זכ"ד בספר המנהגות לרבינו משה ב"ר שמואל [מנהג מרשלייאה] בחודש כסלו [י"ם ה'תשנ"ח דף קמ"ה] וז"ל, חייב אדם להדליק נר בפתח ביתו כל שמונה ימים, והמנהג להדליק נר אחד ליל ראשון, ומוסיף אחד לכל לילה. ע"כ:

ובן כתב רבינו ירוחם בחלק אדם נתיב התשיעי חלק הראשון [הוצאת יאיר נתיב, דף רצ"ט] וז"ל, מצות נר חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין, נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, יום ראשון מדליק אחד, ובכל יום מוסיף והולך עד שבלייל שמיני מדליק שמונה, וכך עמא דבר, כך פשוט בשבת פרק במה מדליקין. ע"כ:

ובן בספר מצוות זמניות לרבינו ישראל ב"ר יוסף הישראלי מטוליטולה תלמיד הרא"ש בהלכות חנוכה דף תכ"ח כתב וז"ל, וחייב כל מאמין להדליק נרות בשמונה לילות של-חנוכה באופן זה. ידליק ליל ראשון נר אחד, ובשני שנים, ובשלישי שלשה, וכן יוסיף לכל לילה נר אחד, עד שידליק ליל שמיני שמונה נרות. וזהו אמרם, בית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך. טעמייהו דבית הלל כנגד ימים היוצאים. אי נמי כנגד מעלין בקדש ולא מורדין. ע"כ:

ובן הוא בספר מגורת המאור להר"י אלנקאוה בפרק ב' בהלכות חנוכה [במהדורה החדשה בחלק א' דף קצ"ו] וז"ל, וידליקם על הסדר הזה, ידליק בלילה הראשונה נר אחד, ובלילה השנית שתי נרות, ומדליק ועולה עד תשלום שמונה לילות בשמונה נרות. דתניא, בית הלל אומרים, יום ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך. טעמייהו דבית הלל כנגד הימים היוצאים, אי נמי כנגד מעלין בקודש ואין מורדין. ובית שמאי אומרים, יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך. טעמייהו דבית שמאי [כנגד ימים הנכנסים, אי נמי] כנגד פרי החג. ע"כ. [ויעויין במגורת המאור למהר"י אבוהב ריש סימן קל"ד]:

ובן בספר צדה לדרך לרבינו מנחם אבן זרח במאמר רביעי כלל שביעי פרק שני וז"ל, תקנו חז"ל להדליק נרות בכל לילה ולילה. וכמה נרות הוא מדליק, ליל ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבליילה האחרון הם שמונה, ע"כ:

ובן בגליון פסקי מהרי"ח ממגדינבורג [שם, ובעל גליונות אלו הוא אחד מחכמי איטליה ככתוב במבוא שם בדף ט"ז] בשם תוספות אביו ה"ר שלמה מבואר שכך המנהג וכתב ליישבו וז"ל, מתוספות מורי אבי ה"ר שלמה נר"ו, ואם תאמר, למה אין אנו עושין כמו מהדרין, שפירושו נר אחד לכל אחד מבני הבית. טעמא, שלא יאמרו הגויים שעושין כשפים בשביל שאין רואין בכל בית בשוה. ע"כ. והוא כעין טעם הריטב"א בשם ה"ר יוסף המובא לעיל שהוא פן יחדונו הגויים בכשפים כשיראו שיש לכל אחד נרו [נר בפני עצמו]. ויעויין מה שכתבנו בזה במאמר דלעיל:

וכן הוא בספר התדיר לרבינו משה ב"ר יקותיאל איש רומי ממשפחת האדומים ריש סימן י"ז וזה לשונו, בעשרים וחמשה בכסלו חנוכה, ומדליקין נרות בבית הכנסת לזכר הנס, וכן בכל בתי בני ישראל שמונה לילות זה אחר זה, כל בעל הבית לעצמו. ובכל לילה מוסיפין פתילה אחת, עד שיעלו בלילה האחרון לסכום שמונה נרות, ע"כ:

וכן הוא במחזור מנהג בני רומי [שונצינו רמ"ן] בסדר ענין חנוכה וז"ל, בעשרים וחמשה בכסלו חנוכה, ומדליקין נרות שמונה לילות, כל אחד ואחד בביתו. ובכל לילה מוסיפין נר אחד או פתילה אחת. ע"כ:

וכן מה"ר יהושע בועז בשלטי הגבורים כתב, שדברי התוס' בפירוש מהדרין [מן המהדרין] הוא כמו שאנחנו נוהגין היום, ולדברי מימוני וכו'. יעו"ש. ולפיכך בהעתיקו בסמוך ללשון ריא"ז לא העתיק ממנו כי אם עד תיבות כמבואר בקונטרס הראיות, כי ההמשך כבר מבואר בדבריו דלעיל שזו דעת הרמב"ם ושנוהגין היום כהתוספות, ואין זה חידוש מיוחד שיצטרך להביאו מהרי"א ז"ל:

[ובספר תניא רבתי לרבינו יחיאל ב"ר יקותיאל הרופא ממשפחת הענוים כתב בהלכות חנוכה סימן ל"ה [הוצאת מוסד דף קל"ה] וז"ל, מצות נר חנוכה מדליק נרות כנגד כל בני הבית, ולפחות נר אחד לכולן, ויום ראשון מדליק בה פתילה אחת, וביום שני שתיים, וכן מוסיף והולך עד יום שמיני כנגד מעלין בקודש ולא מורדין. ע"כ. עוד כתב שם [בדף קל"ו], נר שיש לה שתי פיות, עולה לשני בני אדם שרגילין לעשות נר לאחד [ר"ל נר לכל אחד ואחד], והן המהדרין במצוות, והוא יוסיף בכל לילה פתילה לכל אחד מן הפיות. ע"כ. וראה מה שביארנו כוונתו במאמרינו דלעיל]:

וכן המנהג בכל ערי תימן לעשות הידור בתרא לבדו. וכן הוא בסידורי תימן הנקראים תכאליל [אף בקדומים כגון משנת ה'ק"ה וה'רנ"ח] מייסוד חכמי תימן הקדמונים שהזכירו מתוך לשון הרמב"ם מנהג זה בלבד, וכן הוא בתכאליל של-מהר"י בשירי ומהר"י ונה ומהרי"ץ ותכלאל משתא שבזי ממה"ר ישראל בן יוסף, וכך הלשון בתכלאל עץ חיים למהרי"ץ דף ק"ס ע"ב [מתורגם ללשון הקודש, כפי שהובא בפסקי מהרי"ץ הלכות חנוכה סעיף ה'], המנהג הפשוט [ההנהגה שפשטה, ר"ל שנתקבלה בכל המקומות, שו"ת ויען יצחק לאמור"ר שליט"א סימן רכ"ח] להדליק בכל בית בלילה הראשון נר אחד. ובלילה השני, שני נרות. וכך מוסיפין בכל לילה נר, עד שנמצא מדליק בלילה השמיני שמונה נרות, בין שהיו אנשי הבית מרובים או מועטים, ע"כ. [אמנם בתכלאל אחד משרעב משנת ה'שע"ב נוסף קודם מנהג זה, כי אם עשה פתילות כמנין אנשי הבית הרי זה משובח. אך משמע ומסתבר שהמכוון בכך למהדרין קמא השנוי כברייתא, ומצינו קדמונים בשאר ארצות שנהגו כמהדרין קמא וכנז"ל]:

מאמר ראשון – נספח

רנב

ושוב ראיתי עוד סמוך להדפסה בפירוש ר"י על השאלות דרב אחאי גאון שאלתא כ"ו מהדורת מ' חלק ב' דף קע"ג ונהוא לרבי יצחק ב"ר ראובן [מנכהניה?], ככתוב שם במבוא בחלק א' דפים ט"ל ומ"ו שלאחר שהביא דברי רש"י בפירוש הגמרא [וגורס ברש"י, והמהדרין את המצוה, וכמו שהוא בכת"י ושאר ראשונים וכמ"ש במאמרינו דלעיל] ודברי הרמב"ם בהלכות א' ב' וג' בפירוש מהדרין מן המהדרין ומנהג ספרד [ולשונו שם, נמצא לדברי בית הלל המהדר על המצוה יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר וכו'] כתב בזה"ל, יש מקשים, תימה למנהג זה [מנהג ספרד שהביא הרמב"ם, נסב"ר], שאם בני ביתו ח' הוו, לדברי המהדרין יש לו להדליק בכל לילה ח' נרות [סך הכל ששים וארבעה נרות. ומסתבר להגיה בדבריו ח' בשני הפעמים במקום ח', שכן גם אם בני ביתו חמשה הם שמדליק בכל לילה חמש נרות, סך כל הנרות שמדליק הם ארבעים. וזה יותר ממהדרין מן המהדרין לפי המנהג שסך כל הנרות הם שלושים וששה, ופשוט. נסב"ר]. ולמנהג שלנו אנו פוחתין מהם, נמצא מהדרין מן המהדרין פוחתין מן המהדרין ע"כ. ומבואר דהוה פשיטא ליה, שהנהגים כן סוברים שכך הוא פירוש מהדרין מן המהדרין השנוי בברייתא, אלא שהקשה, דנמצא שהם פוחתין בכמות הנרות מן המהדרין, ויעויין על כל זה באורך במאמרינו דלעיל:

הנה נתבאר לך מכל האמור, כי מנהג זה היה פשוט בתקופת הראשונים בכל תפוצות ישראל [אשכנז, צרפת, אנגליה, פרובינצא, קטלונייה, ספרד, איטליה, ותימן], לעשות הידור בתרא לבדו, וכן היא הסכמת רוב רבותינו הראשונים ז"ל [כמו שלושים וששה במספר, וסימניך ל"ו אומרים ל"ו, שלושים וששה מרבותינו הראשונים ז"ל סוברים שמניין סך כלל הנרות שמדליקים בימי החנוכה אליבא דמהדרין מן המהדרין הם שלושים וששה]:

מאמר שני

בענין שני בעלי בתים הדרין בחצר אחת או בבית אחד, ובן נשוי הדר בבית אביו, או התן בבית חמיו, וחלוקים בעיסתם או אינם חלוקים, אם שניהם צריכים להדליק, או מספיק להשתתף, או אף להשתתף לא צריך [לשלחן ערוך שם סימן תרע"ז סעיף א', ופסקי מהרי"ץ סעיפים ל"א ול"ב, מעץ חיים שם ושו"ת פעולת צדיק חלק ב' סימן ע"ד]. [ורמזים לחנוכה]:

דין שני בעלי בתים הדרין בבית אחד

ריש"י תשובה גם כן לרש"י בענין בעלי בתים הדרין יחד, אך שם המדובר כשדרים בבית אחד, ואתי שפיר לשיטתו דסבירא ליה שמדליקין בפתח הבית ולא בפתח החצר, ועל כן כשדרין בבתים חלוקים בחצר אחת פשיטא לשיטתו שחייבים כל אחד להדליק בפתח ביתו כדכתבינן לעיל:

וכך הם דברי רש"י בזה [בתשובות רש"י סימן מ"ח, ובהלכות חנוכה מבית מדרשו של-רש"י הנדפסים במאורות הראשונים ה'תשס"ב, דף קנ"ג], שני בעלי בתים היו בבית אחד, והצריכם רבינו ר' דוד הלוי זצ"ל להדליק שתי נרות, זה בפתח זה וזה בפתח אחר, אבל שאר רבותינו אומרים אין צריכים בבית אחד אלא להשתתף יחד, ע"כ:

והובא דין זה גם בספר התרומה סימן רכ"ט ובתשובות ופסקים לר"י הזקן סימן קע"ב בסתמא כדעת שאר רבותינו הנז"ל, וזה לשונם, ואנשים הרבה בבית, אף על פי שחלוקים באכילה [ובשתייה], ישתתפו יחד לקנות נר אחד, ותו לא, ע"כ. [והביאו דברי ספר התרומה בספר הפרנס סימן קנ"ב, וכן מעתיק כ"ל של-מחזור ויטרי, מהדורת גולדשמידט חלק ב' דף שמ"ו]:

אמנם המגיד משנה בפרק רביעי מהלכות חנוכה הלכה ד' כתב, דשני בני אדם הנכנסין בפתח אחד והם חלוקים בעיסתן ואינן סמוכין על שלחן אחד, כל אחד צריך להדליק, ולא סגי להו בשיתוף. וכתב המגיד משנה שם

[יב] מאמר זה נכתב מעיקרא כהמשך חלק שני מהמאמר הקודם [קודם הנספח של-הבאת לשונות הראשונים וכו'] שבסופו מדובר גם בענין שני בעלי בתים

מאמר שני

רנה

כן בפירוש הא דנר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם, יעו"ש. והוא כדברי רבינו דוד הלוי הנז"ל, אלא שבדברי המגיד משנה מפורש, דאף אם אין להם אלא פתח אחד, חייבים שניהם להדליק באותו פתח. ובדברי רבינו דוד הלוי הנז"ל לא נתבאר זה בהדיא:

ולכאורה דבר זה תלוי בטעם הדין, שאם הוא מעיקר הדין כיון שהם חלוקים בעיסתן [וכך נראה מלשון המגיד משנה], אם כן פשוט שיהו חייבים אף אם יש להם פתח אחד בלבד. אבל אם הטעם משום חשד [וכך מבואר שהבין הביאור הלכה ד"ה פתוח, וכדלקמן], בכהאיי גוונא שיש להם פתח אחד בלבד, סגי להו בשיתוף, ועיין:

ובנמוקי יוסף דף כ"ג ע"ב הביא דברי המגיד משנה אלו בשם יש שפירשו כיעו"ש. ובפרי חדש בסימן תרע"ה סק"ה הביא דברי המגיד משנה. ובסימן תרע"ז סק"א כתב, דבן שאינו סמוך על שלחן אביו והם חלוקים בעיסתם, אף על פי שנכנסים בפתח אחד, לא מהני שיתוף, וכל אחד ואחד צריך להדליק וכמ"ש בשם המגיד משנה בסימן תרע"ה ס"ה, ע"כ. וכן כתב מדנפשיה כהמגיד משנה, מהר"י זיין בשו"ת שערי ישעוה שער ז', והובא גם כן בברכי יוסף להחיד"א סימן תרע"א סעיף ד' יעו"ש:

קושיית בעל שבלי הלקט על בעל העיטור בשם הגאונים, וביאור דברי בעל העיטור

ובשבלי הלקט שם הביא דברי בעל העיטור עד תיבות פתח ביתו, וכתב על זה, ונראה בעיני שאינה ראייה, דבשלמא ר' זירא היה משתתף עם בעל ביתו, לפי שהיה דר עמו בביתו. אבל הכא בחצר אם ישתתפו איכא למיחש לחשדא, דאפילו בחצר אחת אמרינן אם יש לה שני פתחים צריכה שתי נרות, כל שכן הכא. ומדברי הרב רבינו ישעיה זצ"ל [הרי"ד] יש להוכיח כן, שכתב, אגר ביתו ופתח בבא לנפשיה חייב, ע"כ. ולאחר מכן הביא מימרא דרב הונא דחצר שיש לה שתי פתחים וכו', ודברי בעל התרומה דלדידן לא צריך משני רוחות וכו', ותשובת רש"י הנז"ל:

הנה דין זה שהביא בשם הרי"ד, כן כתבו רי"ף ורא"ש ושאר ראשונים, וכן נפסק בטור ושלחן ערוך סימן תרע"ז סעיף א', דהני מילי דהשתתפות בפריטי מהניא הוא בדלא פתח בבא לנפשיה, אבל אי פתח בבא לנפשיה מחייב לאדלוקי משום חשדא. וכן כתב גם כן בעל העיטור גופיה בהמשך דבריו, דאי פתח חד בבא לנפשיה מחייב לאדלוקי משום חשדא, וכמו שהבאנו

לעיל, ונראה שלא היה לפני שבלי הלקט המשך דברי בעל העיטור אלו. ועיין:

ומה שכתב שבלי הלקט, דאפילו בחצר אחת אמרינן אם יש לה שני פתחים וכו', הנה גם כאן הוא בחצר אחת, אבל כוונתו אפילו בעל הבית אחד בחצר אחת וכו', וכל שכן כאן שהם כמה בעלי בתים. וראיה זו כתב גם כן הנמוקי יוסף על דברי הרי"ף הנז"ל, דגדולה מזו אמרינן בסמוך בחצר שיש לה שני פתחים. ע"כ. דהיינו אף ששם הוא אדם אחד חייב להדליק בשני הפתחים, כל שכן כאן במי שמתארח אצל בעל הבית. ופשוט:

ולגוף שאלת בעל שבלי הלקט שהקשה, שכאן חייבים מדינא להדליק כולם משום חשדא. לכאורה דברי בעל העיטור בשם הגאונים מבוארים היטב, שכן אינהו סבירא להו כהתוספות שמדליקין על פתח החצר וכדכתבו מהרש"ל והב"ח. ולזה שפיר קאמרי, דכשמשתתפין ומדליקין נר אחד בפתח החצר מהני, שכן גם משום חשדא ליכא בכהאיי גוונא, דהוי כאכסנאי דלא פתח בבא לנפשיה:

ומה שכתב בעל העיטור, ואי פתח חד בבא לנפשיה וכו', היינו שפתח לעצמו פתח בחצר, וראה בתורתן של-ראשונים דף ח"פ מדפי הספר הערה מ"ז. ואף בעל העיטור והטור ואחרונים הנז"ל לא אמרו בשם הגאונים שמדליקין בפתח הבית, אלא באותם הנרות שמדליקין להידור מצוה, נר לכל אחד ואחד. אבל ברישא שמשתתפין ומדליקין נר אחד לכולן, היינו בפתח החצר:

ובעל שבלי הלקט נראה דסבר, דגם ברישא כוונת הגאונים שמשתתפין ומדליקין נר אחד בכפתח אחד הבתים, [נדלא כמו שהבין בתורתן של-ראשונים דף כ"ג ע"א מדפי הגמרא אות ט"ז דף פ"ט מדפי הספר, שהביא בשם שבלי הלקט שאם ידליקו נר אחד משותף בפתח החצר יש לחוש לחשד, יעו"ש], ולזה הקשה, דמחוייבין להדליק בפתחי כל הבתים משום חשדא:

ובאמת שדבריו אלו צריכים ביאור, שכן אם מקום ההדלקה הוא בפתחי הבתים וכדעת רש"י, בלאו חשדא יחוייבו מן הדין כל הבעלי הבתים להדליק כל אחד בפתח ביתו, ומה איכפת לן שדרין כולן בחצר אחת וכיעוין על כל זה בדברינו דלעיל אות, ועיין:

וחכל בו בסימן מ"ד [מהדורת פלדהיים חלק ב' דף רח"צ] כתב, ואנשים הרבה הדרים בחצר משתתפין בשמן ויוצאין כולן בנר אחד, והוא שלא פתחו פתח לנפשם כמשפט אכסנאי. ע"כ. ולגבי אכסנאי כתב זאת לעיל

[שם דף רפ"ב], דאי פתח בבא לנפשיה, אף על גב דמדלקי עליה בגו ביתיה, חייב להדליק נר משום חשדא:

ובארחות חיים לרבי אהרן הכהן הלכות חנוכה סעיף י"ד הלשון, וכתב הבעל המאורות [בספר המאורות שלפנינו הנדפס בשיטת הקדמונים, ליתא. ועיין. נסבי"ר] בשם ה"ר יצחק בר אבא מארי [הוא בעל העיטור], דשמעינן מהכא דאנשים הרבה הדריין בחצר, משתתפין בשמן כולן בנר אחד, ע"כ. ויש אומרים, דדווקא שלא פתחו פתח לנפשם כמשפט אכסנאי, ע"כ לשון הארחות חיים. ונתברר שספר כל בו הוא מהדורא קמא של-ארחות חיים, ושניהם מרבי אהרן הכהן וכנז"ל. ונמצא אם כן שדקדק באחרונה להביא סברא זו דדוקא שלא פתחו וכו', בשם יש אומרים, ולא בסתמא]. כאן כתב זה בשם יש אומרים. ולעיל בסעיף י"ג לגבי אכסנאי כתב זה בפשיטות, דאי פתח בבא לנפשיה, אף על גב דאדליקו עליה בגו ביתיה, חייב להדליק משום חשדא:

דברי הביאור הלכה

ובביאור הלכה סימן תרע"ז ד"ה עמו כתב, דמדברי שבלי הלקט בהלכות חנוכה סימן קפ"ה בשם רבותינו, מסתימת דבריו משמע, דכיון שהם בבית אחד די בשיתוף ע"כ. יעו"ש. ולשונו של-ביאור הלכה צריך ביאור, שכן זהו גופא נדון שבלי הלקט בשני בעלי בתים בבית אחד, והביא בזה תשובת רש"י, דלרבינו דוד הלוי צריכים להדליק שני נרות, ולשאר רבותינו סגי להו בשיתוף, ומאי מסתימת דבריו משמע דקאמר הביאור הלכה:

אכן יעויין בביאור הלכה שם ד"ה פתח, שדן בבית שאינו חלוק מתוכו, אלא שהאורח יש לו בבית זוית אחת שהוא משתמש שם, ובאותו זוית יש לו פתח לרחוב שהוא נכנס ויוצא דרך שם, אם גם בכהאיי גוונא צריך האורח להדליק בפתחו משום חשדא, יעו"ש. וסיים שמצא כעין זה בשבלי הלקט סימן קפ"ה שיש שני דעות בזה, ויש לעיין בזה, יעו"ש:

ומבואר שהבין בפשיטות מחלוקת ר' דוד הלוי עם שאר רבותינו אם חייבים שני בני אדם הדרים בבית אחד להדליק כל אחד בפתח אחד או לא, דהיינו משום חשד:

ובזה מבוארים שפיר דבריו ד"ה עמו הנז"ל, דהכא דמיירי בשני בעלי בתים שדרים בחדר אחד, ויש פתח אחד ולא שייך חשד, לזה קאמר דמסתימת דברי שבלי הלקט בשם רבותינו [ואין כוונת הביאור הלכה על שאר רבותינו בלחוד, אלא גם על רבינו דוד הלוי] משמע דכיון שהם בבית אחד די בשתוף,

וכוונתו שאף רבינו דוד הלוי לא חלק אלא שם שיש להם שני פתחים ומשום חשד, אך כאן שיש להם פתח אחד אף לשיטתו סגי להו בשיתוף:

ואם טעמו של-ר"ד הלוי אינו משום חשד, אם כן מה שאמר שידליקו זה בפתח זה וזה בפתח אחד ולא שניהם באותו פתח, היינו כדי שיהא היכר למנין הימים כסברת התוספות וכדפירש בשו"ת שערי ישועה ד"ה איברא. או אולי אין מקום לשניהם להדליק בפתח אחד בטפח הסמוך לפתח:

אמנם השערי ישועה שם מפרש, דהיינו פתח החדר, וכך הם דבריו שם, איברא דיש לדקדק במה שכתב זה בפתח זה, דכיון שהם בבית אחד הלא אין שם אלא פתח אחד. ויש ליישב בדוחק, דבא להשמיענו שלא ינחו שתיהם בפתח הבית, לפי שבזה אין היכר בתוספת, וכמו שכתבו התוספות. ולזה כתב שיניחנה בפתחי החדרים של-בית, וזהו שכתב זה בפתח זה וכו'. ע"כ דברי בעל שערי ישועה. דהיינו שאחד מהם יניחנה בפתח החדר ולא בפתח הבית. אך באמת לכאורה אין צורך לזה ודקדוקו צריך עיון, דהא שפיר משכחת לה שיש שני פתחים לבית עצמו, ועיין:

דברי ספר תניא רבתי

ובתניא רבתי סימן ל"ה [מהדורת מוסד סוף דף קל"ה] כתב, אנשים הדרים בחצר אחת, אף על פי שכל אחד ואחד דר בביתו, יכולין הן להשתתף בשמן ולהדליק נר אחד לכולן, אבל להידור מצוה נר לכל אחד [ואחד], כך כתב בעל הדברות [היינו בעל העיטור בעשרת הדברות הלכות חנוכה המצויין לעיל]. אבל בשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי, שני בעלי בתים היו בבית אחד, והצריכם רבינו ר' דוד הלוי ז"ל שתי נרות, זה בפתח זה וזה בפתח זה, אבל שאר רבותינו אמרו, אין [צריכים] בבית אחד אלא להשתתף יחד. ע"כ:

הנה הוסיף בעל תניא רבתי בהבאתו לדברי העיטור, שהוא אף על פי שכל אחד ואחד דר בביתו. ולאחר מכן הביא תשובת רש"י בלשון **אבל** בשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי וכו'. ומבוארת כוונתו, דרצונו לומר שיתכן שרבותיו של-רש"י לא נחלקו אלא כשהם בבית אחד, אבל כשהם כל אחד בביתו, אף שהם בחצר אחת, יסברו כולם שיהו מחויבים כל אחד להדליק בפני עצמו ולא תיסגי להו בשיתוף:

אמנם להנז"ל יתכן שהם דנו באופן זה משום דסבירא להו שההדלקה היא בפתח הבית ולא בפתח החצר, אך אי הוה סבירא להו לשאר רבותיו

מזמר שני

רנט

של-רש"י כהגאונים שהביא העיטור שההדלקה היא בפתח החצר וכדעת התוספות, שהיו אומרים דסגי בשיתוף אף בכהאיי גוונא שהם דרים בחצר אחת כל אחד ואחד בביתו:

אך מובן שגם זה אינו מוכרח, דיתכן דסבירא להו שכשאננם באותו בית, ודאי מחוייבים כל אחד בהדלקה בפני עצמה אף אם תמצוי לומר כדעת התוספות שההדלקה היא בפתח החצר. ועייין:

[ישוב ראיתי בשו"ת שערי ישועה ד"ה איברא, שכתב בכוונת התניא רבתי, דחצר ובית שווים. וכך הם דבריו, ועדיין צריך לזקק בדברי ספר תניא, מאי אבל בשם רבינו שלמה וכו' דקאמר, והלא עד עכשיו מיירי בחצר, ו[מ]עכשיו מיירי בבית, ומאי אבל דקאמר. ויש ליישב עם מה שכתבתי לעיל, דחצר ובית חד דינא הוא דאית להו וכו'. יעו"ש, ועייין]:

ובחידושים המיוחסים להר"ן בדף כ"ו ע"ב ד"ה עולה לכמה בני אדם, הביא פירוש רש"י על זה, דהיינו למהדרין העושין נר לכל אחד ואחד. וכתב עוד, ויש מפרשים עולה לשני אכסנאים שאינן נשואין שצריכין הן להשתתף או להדליק בפני עצמן בלא להוסיף נר עליהן. ע"כ. ודבריו צריכים ביאור. ויעויין עוד בחידושי הריטב"א החדשים בדף כ"ג סוף ע"א ד"ה הא דאמר רב הונא חצר שיש לה שני פתחים וכו':

והמאירי בדף כ"ג ע"א כתב וז"ל, חכמי התוספות כתבו, ששני בעלי בתים הדרים בבית אחד וסמוכים על שלחן אחד, אפילו בן גדול ונשאו בבית אביו, צריך להדליק או להשתתף. וזו השניה מיהא אינה נראית כלל, שלא נאמרו הדברים אלא בזרים שאינם מכלל בני הבית, אבל כל שהוא מכלל בני הבית, אינו צריך כלום. ע"כ:

ולגבי נדון דידן, לכאורה משמע מדברי התוספות שהביא, דאם אינם סמוכים על שלחן אחד, כל אחד צריך להדליק בפני עצמו, ולא סגי להו בשיתוף, וכדעת רבינו דוד הלוי והמגיד משנה:

אבל יש לדחות בפשיטות, שעיקר חידושם הוא שצריך להדליק או להשתתף ואינו יוצא בנרו של-בעל הבית אף שהם סמוכים על שלחן אחד, אך לענין אי סגי בשיתוף יתכן דסגי ואף בשאינם סמוכים על שלחן אחד, ולא גילו דעתם בזה:

עוד ראוי להביא כאן דברי מרכבת המשנה [למהר"א אלפנדארי] בשם מהר"י הכהן שכתב על דברי המגיד משנה, שלא ידע מנא ליה הא, דלמא אף על גב דמחולקים בעיסתם, סגי להשתתף בפריטי. ע"כ:

בן נשוי הדר אצל אביו וסמוך או שאינו סמוך על שלחן אביו אם צריך להדליק או מפפיק לו להשתתף או שאף להשתתף אינו צריך

ובענין דברי המאירי והפרי חדש דלעיל בבן נשוי הסמוך או שאינו סמוך על שלחן אביו, הנה כתב הכל בו סימן מ"ד [הוצאת פלדהיים חלק ב' דף רצ"ט], כי בן גדול העומד בבית אביו, ואינו סומך על שלחן אביו, הרי הוא כאכסנאי, ע"כ. וכן כתב מהר"י אבוהב בסימן תרע"ז בשם הארחות חיים, כי בן גדול בבית אביו, ואינו סומך על שלחן אביו, הרי הוא כאכסנאי וצריך לאשתתף, והוא הדין בחתניו היכא דאין להם בית שידליקו בעבורם. ע"כ. והובאו דברי מהר"י אבוהב אלו גם בבית יוסף שם:

ומשמע מזה דבסמוך אף שיתוף אינו צריך, כמו שדייקו במגן אברהם ומחצית השקל ריש סימן תרע"ז, דבכלל בני ביתו הוא וכדעת המאירי [הנז"ל] דפליג על חכמי התוספות, כדכתב המשנה ברורה בביאור הלכה שם ובשער הציון אות י"ט. וכן כתב הפרי מגדים באשל אברהם אותיות ה' ו', והובא בשער הציון שם:

[ומה שכתב בשער הציון שם שיש במאירי טעות סופר דמוכח ע"כ, היינו לפי שבדפוס שלפניו היה הנוסח במאירי בשם התוספות, אינו צריך להדליק או להשתתף, ולזה קאמר דתיבת אינו טעות סופר היא:

ומה שכתבו הפרי מגדים ושער הציון שם, דהיינו לפי עיקר הדין ולא לפי המהדרין דעבדי נר לכל אחד ואחד ע"כ. היינו לדידהו דאזלי כמנהג אשכנזים המובא בהגהת הרמ"א דמהדרין מן המהדרין עבדי נמי הידור קמא דמהדרין, מה שאינו כן לדידן דנקיטינן דמהדרין מן המהדרין אינם עושים הידור קמא וכנז"ל]:

אמנם בארחות חיים לפנינו הלכות חנוכה סעיף י"ד [ליתא הסיום דהוא הדין בחתניו וכו', ו] נוסף שם דיש אומרים דאפילו סמוך בעי שיתוף, והוא כדעת חכמי התוס' שהביא המאירי, וזה לשונו, גדול בבית אביו ואינו סומך על שלחן אביו, הרי הוא כאכסנאי. ויש אומרים, דאפילו סומך, הרי הוא כאכסנאי, דאין ידו כיד אביו, ע"כ. וכבר כתבנו לעיל כי ספר הכל בו הוא מהדורא קמא של-ספר הארחות חיים, ושיש עוד מהדורות בכת"י. וכנראה אחת מהם היא שהיתה לפני המהר"י אבוהב [ובדוכתי טובא מצינו שמביא בשם הארחות חיים בשינוי מן הארחות חיים שלפנינו, וכמו שנכתב בהערות עליו]:

והפרי חדש שכתב על מה שכתוב בשלחן ערוך, והוא הדין לבן האוכל אצל אביו, וכתב על זה, שאם אינו סמוך לא סגי ליה בשיתוף וכו'. הנה מדבריו אלו אכתי לא מבוארת דעתו בבן סמוך אי בעי שיתוף או שאף

מזמר שני

רסא

שיתוף לא צריך. [ואף שלדבריו השלחן ערוך מייירי בסמוך, כיון שיתכן דדברי השלחן ערוך בזה קאי אסיפא לחוד, דאם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו מפני החשד אף על פי שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שלחן בעל הבית, ולא ארישא דאכנסאי צריך להשתתף]:

אבן מדבריו בסמוך שכתב וז"ל, ומה שכתב [הרמ"א] ידליק במקום שאוכל וכו', כן עיקר וכדלעיל בסוף סימן תרע"א גבי חצר שיש לו שתי פתחים, שאין צריך להדליק אלא בפתח אחד, ומיהו ודאי בעי לאשתתופי בפרוטה. וכל זה הוא הדין בחתן האוכל אצל חמיו, ע"כ. ומיירי בנשוי הסמוך על שלחן אביו, [שכן באינו סמוך אף שיתוף לא יועיל להפרי חדש, ועוד שבשלחן ערוך מדובר בסמוך לפי הפרי חדש וכדלעיל], ומוכח דסבירא ליה דשיתוף מיהא בעי, והוא כדעת חכמי התוספות שהביא המאירי, והיש אומרים שהביא הארחות חיים לפנינו:

וזהו שכתב המשנה ברורה בשער הציון שם, שמדברי הפרי חדש מוכח שהוא סובר דצריך לאשתתופי. וצייין שם שמצא במאירי דהתוספות סברין [כפרי חדש, והוא [-המאירי] חלק עליהם, ע"כ:

דברי מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק, דבן נשוי שאינו סמוך סגי ליה בשיתוף במנהגינו, ובסמוך אף שיתוף לא בעי

וגאון עוזינו מהרי"ץ זיע"א בתשובותיו פעולת צדיק חלק ב' סימן ע"ד [וסודרה בפסקי מהרי"ץ הלכות חנוכה סעיף ל"ב] נשאל על מנהגינו בחנוכה, כשאב ובנו דרים יחד בבית אחד, ופתח אחד לכולם, שאין מדליקין רק נר אחד לכולם, ומשתתף הבן עם אביו, אף שהבן חלוק בעיסתו, ואינו מדליק בפני עצמו. ובתשובתו שם הראה פנים [כלשונו בעץ חיים חלק א' מהדורא בתרא [סודר בפסקי מהרי"ץ שם סעיף ל"א], שהוסיף שם על מה שבמהדורא קמא [דף ק"ס ע"ב] הביא דברי הפרי חדש [שצריך להדליק בפני עצמו ולא סגי בשיתוף] בשתיקה, וזה לשונו, ובתשובות חלק ב' סימן ע"ד הראיתי פנים דסגי בשיתוף דמאי שנא מאכנסאי, ע"כ] למנהגינו דסגי בשיתוף:

ושם בד"ה שמעינן, פשיטא ליה למהרי"ץ דבן הסמוך על שלחן אביו יוצא הוא בהדלקת אביו ואינו צריך אף להשתתף [אף שהוא נשוי, והוא כסברת המאירי, ודעה ראשונה בארחות חיים]. ולזה תמה שם בד"ה שוב, על דברי הפרי חדש [בד"ה ומ"ש ידליק במקום שאוכל וכו'], שזה נראה סותר למה שכתב הפרי חדש קודם זה [בד"ה ומ"ש וה"ה לבן האוכל אצל אביו], ע"כ:

אכן נראה ביאור דברי הפרי חדש שם, דמיירי בכך נשוי הסמוך על שלחן אביו וסבירא ליה דבעי שיתוף [ולא ככנים שאינם נשואים דאף שיתוף אינם צריכים], וכדכתב השער הציון שכן מוכח מדברי הפרי חדש שהוא סובר דצריך לאשתתופי, וכנז"ל:

עוד כתב שם מהרי"ץ, ומה שכתב [הפרי חדש] קודם לזה ראה מהמגיד משנה שהביא בסימן תרע"א, אינו מוכרח. דנהי דכתב המגיד משנה, דשני בני אדם החלוקים בעיטתם ויוצאים בפתח אחד דצריך כל אחד להדליק, לאו למימרא דלא סגי להו לאשתתופי וכו' יעו"ש:

ויש להעיר בזה, דהנה המגיד משנה שם מיירי בפירוש מימרא דנר שיש לה שתי פיות, והביא פירוש רש"י על זה דהיינו למהדרין העושין נר לכל אחד ואחד, ושכן פירשו בעיטור. וכתב על זה המגיד משנה, דלו נראה אפילו לשאינן מהדרין, כגון שפתחי שני בני אדם סמוכין זה לזה וכו', אי נמי, כגון שני בני אדם הנכנסין בפתח אחד וכו' כך נ"ל, ע"כ דבריו. ומשמע שרוצה לפרש באופן שחייבים הם להדליק שתי נרות ולא סגי להו בשיתוף, וכדרך שגד מפירוש רש"י והעיטור שפירשו שהוא למהדרין ומדינא סגי להו בנר אחד. ואף שיש לחלק דלרש"י סגי להו מדינא בנר אחד ללא שיתוף, אך עכ"פ לפי הבנת מהרי"ץ צ"ע, מה הוצרך המגיד משנה לכל זה, ולא כתב בפשיטות, אי נמי כגון אכסנאי הנכנס בפתח אחד עם בעל הבית, שצריך כל אחד להדליק, אם אין האכסנאי משתתף עם בעל הבית בנרו. ולא ידוע על חברים לפירוש מהרי"ץ בדברי המגיד משנה הנז"ל, כיעויין בספר המפתח החדש על המגיד משנה שם, ועיין:

ושוב ראיתי כי כך כתב מדנפשיה כדברי מהרי"ץ בספר חובת הדר בפרק א' ממצות נר חנוכה הערה ל"ה, [במהדורה החדשה דף קכ"ב], כי ראיית הפר"ח מהמגיד משנה לכאורה אינה מוכרחת, דהמגיד משנה לא כתב אלא לענין נר שיש לו שני פיות, דמשכחת ליה בשני בעלי בתים, שצריך כל אחד להדליק, אבל אפשר שיכולים גם להשתתף. ע"כ יעו"ש וצריך עיון. ושמא לפי שעה לא ראה מהרי"ץ דברי המגיד משנה במקורם כי אם מה שהובא מהם בפרי חדש, ועיין:

אם יש ראייה מהתוספות [ד"ה מצוה] דשני בעלי בתים בחצר אחת לא סגי להו בשיתוף

והתוספות דף כ"א ע"ב ד"ה מצוה, שפירשו הא דנר שיש לו פיות, דהיינו שני בני אדם בשני בתים בחצר אחת דמדליקין שניהם בפתח

מאמר שני

רסג

החצר ע"כ, אין ראייה מהם כלל דסבירא להו שאינם יכולים להשתתף. דיש לומר, דאין הכי נמי דמהני שיתוף, אלא דהכא מיירי שאינם משתתפים, אלא מדליק כל אחד בפני עצמו:

ובמו כן בדברי המאירי דף כ"ג ע"ב, לאחר שהביא פירוש רש"י דהיינו למהדרין וכו' כתב, שיש מפרשים אותה לענין בעל הבית ואכסנאי או שאר בני אדם הדרים בבית אחד, יעו"ש. יש לומר כנז"ל, דמהני שיתוף לדידהו בשני בני אדם הדרים בבית אחד, אלא דהכא מיירי שאינם משתתפים, ודומיא דאופן ראשון שכתב המאירי בבעל הבית ואכסנאי דודאי מהני בהו שיתוף:

ובאמת מפורש כך בדברי המאירי בדף כ"ג ע"א בשם חכמי התוספות המובאים לעיל, כי שני בעלי בתים הדרים בבית אחד וסמוכים על שלחן אחד סגי להו בשיתוף, ובזה לא חלק עליהם המאירי:

ודלא כשו"ת שערי ישועה שם ד"ה ואני, שהבין מדברי התוספות שצריכין להדליק כל אחד בפני עצמו, ולא סגי להו בשיתוף:

ולא עוד אלא שכתב שם, ללמוד מזה לנדונו בשניים או שלושה בעלי בתים הדרים בבית אחד, דכשם שכתבו התוספות בנדונו בשני בעלי בתים בשני בתים בחצר אחת שצריך כל אחד להדליק בפני עצמו בפתח החצר, אף על פי שכולם נכנסים בפתח אחד של-חצר, אם כן הוא הדין בנדונו בכמה בעלי בתים הדרים בבית אחת, שצריכין להדליק כל אחד בפני עצמו, דכך לי פתח החצר לדידהו כפתח הבית לדידן, ע"כ תוכן דבריו יעו"ש:

וחזר על יסודו זה דחצר ובית חד דינא הוא דאית להו, בדבריו להלן שם ד"ה איברא בביאור דברי תניא רבתי [והובא בדברינו לעיל], ובד"ה היוצא לגבי דברי רב שר שלום גאון, יעו"ש. והוא צריך עיון, דלכאורה נראה דסברא פשוטה היא לחלק בין בית לחצר, ועיין:

אם יש ראייה מדבריהם [ד"ה מצוה וד"ה והמהדרין] איפכא שלא צריכים להדליק כל אחד בפני עצמו ואדרבה צריכים להשתתף דוקא

מאירי רבה סימן תרע"א אות ט' ובאליה זוטא שם אות ו', כתב להוכיח איפכא מדברי התוס' הנז"ל, שכן מנין להם להתוספות להעמיד דברי הגמרא שם בשני בני אדם בשני בתים בחצר אחת, והוכיחו מזה דמדליקין בפתח החצר ודלא כרש"י, הא אפשר להעמידם בשני בני אדם בבית אחד וכדברי המגיד משנה, ומדליקין בפתח הבית. אלא נראה דפליגי

התוספות על המגיד משנה, וסבירא להו דבכהאיי גוונא שדרין שני בני אדם בבית אחד, צריכים הם להשתתף דווקא, ולא להדליק כל אחד בפני עצמו, כדי שיהיה היכרא למנין הימים כסברת התוספות ד"ה והמהדרין, ע"כ תוכן דבריו שם:

אכן כבר שפיר דחאו בשו"ת שערי ישועה שם ד"ה אך, שאין מכאן הכרח, שכן אין דרך בני אדם לדור שני בעלי בתים בבית אחד, שמשבחי האומה הישראלית הוא שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה, וכמו שאמרו חז"ל בבבא בתרא דף ס' ע"א, מה ראה [בלעם], ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה לזה וכו' יעו"ש. ואם כן כל שכן שלא ידורו שנים בבית אחד, וזה לא ימצא אלא במיעוט, ולפיכך הוא שלא רצו התוספות לפרש כהמגיד משנה, ע"כ תוכן דבריו שם, יעו"ש:

וכן כתב החיד"א בברכי יוסף סימן תרע"א אות ה' ככל האמור [מד"ה מאידך] וז"ל, וצריך לומר, דלא ניחא לתוספות לאוקומה בשני [בני] אדם דעיילי בחד פתחא וחלוקין כמ"ש הרב המגיד, דלא שכיח. או דסבירא להו לתוספות דהתם דינא הוא דישתתפו. ע"כ:

וגוף סברת האליה רבה מצד עצמה ודאי שאינה מוכרחת, דיש לומר שלא אמרו חכמים שמועיל השתתפות אלא באכסנאי, אבל שני בעלי בתים ובבית אחד, צריכים שניהם להדליק כל אחד בפני עצמו, אף על פי שעל ידי זה לא יהא היכר למנין הימים. ופשוט:

אופן ראית הגר"ש הכהן מוילנא מדברי התוספות

והגר"ש הכהן מוילנא בשו"ת בנין שלמה חלק ב' או"ח סימן נ"ח [מהשדי חמד חלק ח', אסיפת דינים, מערכת חנוכה סימן ט'] ד"ה ואכן, כתב להוכיח מעיקר סברת התוס' ד"ה והמהדרין, דבעינן היכרא למנין הימים, שלא כדברי המגיד משנה, וכך הם דבריו שם, ואין לומר וכו', דהא ליתא כלל, דוודאי לדעת התוספות והטור ושלחן ערוך דסברי דדין מהדרין ליתא משום דבעינן הכירא דימים (הנכנסים) [היוצאים], על כרחין גם בחלוקין בעיסתן אין צריך נר לכל אחד ואחד, דאם יצטרך נר לכל אחד אכתי לא יהיה הכירא [למנין הימים], דיאמרו דעתה נודמן אחד בבית שחלוק בעיסתו [ולפיכך הדליקו שתי נרות], ע"כ דבריו:

והיא סברא כללית, שאם כהמגיד משנה דשני בעלי בתים בבית אחד וחלוקים בעיסתן צריכים שניהם להדליק, אם כן לעולם לא יהא היכר למנין

מאמר שני

רסה

הימים, כי הרואים יאמרו שמא נזדמן עתה אחד בבית שחלוק בעיסתו. ואין זה כסברת האליה רבה דלעיל, שהיא סברא פרטית על מקרה זה בלבד שנזדמנו שני בעלי בתים בבית אחד, שלא יהא באופן זה היכר למנין הימים:

והנה על סברתו זו של הגר"ש מוילנא מלבד שיש לומר דלא חיישינן שיאמרו הרואים כן דנזדמן אחד בבית שחלוק בעיסתו, כיון שאין זה מצוי וכדברי השערי ישועה והחיד"א דלעיל, [ואף אם נפשך לומר שמצוי הדבר בכך נשוי בבית אביו, הנה בכך נשוי יש בלאו הכי סברא חיצונית דתסגי ליה בשיתוף, כיון שהוא מכלל בני הבית, וכמו שמחלק המאירי בסמוכים על שלחן אחד, דבכך כהאיי גוונא אף השתתפות לא ליבעי, ואם כן לא תהיה ראייה מהתוספות בשאינו בנו. ועוד, שבכך נראה שאינו מצוי שיהא חלוק בעיסתו. ובכך שאינו חלוק, לכולי עלמא אינו צריך להדליק בפני עצמו, ולא נחלקו הנחלקים בו אלא האם צריך הוא להשתתף או דאף השתתפות לא בעי]:

עוד זאת, שעצם סברתו זו אי אפשר לקיימה לפי ביאור הפרי חדש בסימן תרע"א המובא בדברינו לעיל, דכשאינן עושים הידור קמא אין חשש שיאמרו הרואים דכמנין בני אדם שיש בבית הדליקן, דלא מיתרמי מילתא דבלילה ראשונה לא נמצא אלא איש אחד בבית, ובכל לילה ניתוסף איש אחד וכו' כיעו"ש. ויעויין עוד בפרי מגדים המובא שם שהחשש לביאור הפרי חדש כאשר עושים גם הידור קמא שיאמרו שכמנין בני אדם שיש בבית הדליקן, היינו שיאמרו שנתוספו אורחים או בעלי בתים שאין סמוכים על שלחן אחד וכו' יעו"ש. אם כן על זה עצמו כתב הפרי חדש שאין לחוש לכך כשאינן עושים הידור קמא ומן הטעם שנתבאר:

ואי אפשר לקיים סברת הגר"ש מוילנא אלא לפי ביאור הפרי מגדים שם, דכשעושים גם הידור קמא ליכא היכרא למאן דעבר ליל שני ולא ליל ראשון יעו"ש. דלפי זה, אין הפרש אם נוספו נרות בעבור בני הבית כמהדרין קמא, או בעבור אחד שנזדמן בבית וחלוק בעיסתו:

אכן כבר כתבנו לעיל שם, שמדברי תוספות ר"י הזקן ותוספות הרא"ש והריטב"א ונמוקי יוסף שכתבו, שיאמרו הרואים שנתרבו או שנתמעטו בני הבית, מבואר שלא כדברי הפרי מגדים יעו"ש:

העולה מכל האמור כי נראה לענ"ד עיקר, שאין ראייה והכרח כלל מדברי התוספות ד"ה והמהדרין וד"ה מצוה, לא שדעתם כהמגיד משנה ולא שאין דעתם כמותו. [וכן מדברי המאירי בשם חכמי התוספות, אין מהם ראייה על דעתם בזה וכמו שכתבנו לעיל]:

בענין ראית הפרי חדש מדברי המגיד משנה, וישוב נוסף למנהג

והנה עיקר הנדון שנשאל עליו מהרי"ץ היה בכן הדר עם אביו ואינו סמוך על שלחנו והם חלוקים בעיסתם, ועל אופן זה גם כן כתב הפרי חדש להוכיח מדברי המגיד משנה שצריכים שניהם להדליק ולא סגי להו בשיתוף:

והנה לכאורה היה מקום לחלק בזה, שהרי המגיד משנה מיירי בשני בני אדם הנכנסים בפתח אחד והם חלוקים בעיסתם, שצריך כל אחד מהם להדליק ולא סגי להו בשיתוף, אך בנדון דידן דמיירי **בבן נשוי** הדר עם אביו יתכן שיודה המגיד משנה דבכהאיי גוונא סגי ליה בשיתוף כיון שמכלל בני הבית הוא:

וכדרך שחילק המאירי בסמוך על שלחן בעל הבית ואין חלוקים בעיסתם, בין אם הוא בן נשוי בבית אביו שאף שיתוף אינו צריך כיון שמכלל בני הבית הוא, למי שאינו מכלל בני הבית שבזה צריך להדליק או להשתתף, ודלא כחכמי התוספות דסבירא להו דבתרווייהו צריך להדליק או להשתתף:

הכי נמי הכא בחלוקים בעיסתם נוכל לחלק, דהמגיד משנה לא מיירי אלא בשאינו מכלל בני הבית, ולזה אמר דלא סגי להו בשיתוף, אך אם הוא בן נשוי בבית אביו תסגי ליה בשיתוף אף לסברת המגיד משנה:

וזו דרך נוספת שיש לומר בישוב המנהג המוזכר בדברי השואל למהרי"ץ שנהגו כשאב ובנו דרים יחד בבית אחד וחלוקים בעיסתם שמשותף הבן עם האב ואינו מדליק בפני עצמו:

ופוק חזי גם כן להרבנים תורת חכם [סימן שפ"ב] ושושנת המלך [הלכות חנוכה סעיף ב'] מקצרי תשובותיו של-מהרי"ץ, שהעלו תמצית תשובת מהרי"ץ, דשנים הדרים בבית אחד ויוצאים בפתח אחד וכו' יעו"ש. והנה אופן זה נזכר רק בסוף תשובת מהרי"ץ [ד"ה ומ"ש קודם], ולמה לא נקטו הציור שעליו נשאל מהרי"ץ ועליו הולכת רוב תשובתו באב ובנו שדרים יחד וכו'. וכן כתב מהרי"ץ גופיה במפתחות תשובותיו על תשובה זו, אב ובנו שדרים בבית אחד וחלוקים בעיסתם אם ידליקו שנים, ע"כ. אלא שמע מינה, כי שנים שדרים יחד וכו', היה זה חידוש יותר אצלם [וכדרך סברת המאירי וכדלעיל], ולפיכך כתבו ציור זה, וממנו נלמד במכלל שכן לגבי אב ובנו שדרין יחד וכו':

בסברת מהרי"ץ שההדלקה וההשתתפות חר היא

ומה שמהרי"ץ גופיה לא חילק כן לסתור ראיית הפרי חדש מהמגיד משנה וליישב המנהג, הוא לפי שהיה פשוט אצלו מסברא שההדלקה וההשתתפות חר היא, וכל החילוקים בזה היו מוקשים אצלו. וכמו שמבואר בכל דבריו מתחילת תשובתו ד"ה וצריך, שכתב [לאחר שביאר בדיבור הקודם טעם הפרי חדש על פי שלחן ערוך חושן משפט סימן קמ"ט סעיף ג' דמבואר דכשהוא חלוק בעיסתו הוי דינו כשאר כל אדם יעו"ש, וכתוב אצלי בענין זה במקום אחר] דצריך לעיין מאי שנא בן זה מאכסנאי דלא סגי ליה [לבן] להשתתף, והוכיח מלשון מרן דסגי ליה בשיתוף כמו באכסנאי [ובדיוקים בדעת מרן כתוב אצלי במקום אחר]. וכן בד"ה ולזה כתב, שכן מדוקדק לשון רמב"ם שכתב, וצריך להדליק במקום שנתארח ומשתתף עמו בשמן, הרי דחדא הוא או להדליק או להשתתף, ורמב"ם כתב ומשתתף כאילו הוא תשולם הדיבור, ולא כתב או משתתף, לרמוז לנו דגם לכתחילה מצי להשתתף. ואלו כתב או משתתף וכו', היה נשמע מסדר הדברים דיש עדיפות בהדלקה משיתוף ע"כ:

ועוד הוסיף מהרי"ץ שם, דגם מלשון הגמרא מוכח כן, דקאמרינן אמר ר' ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, דמשמע שהוא חיוב גמור להדליק נר חנוכה [וכהא דאמרו לעיל שם, והשתא דאמרינן, הדלקה עושה מצוה, הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה ולא כלום. אשה ודאי מדליקה, דאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס]. וקאמרינן עלה א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי וכו'. הרי שההשתתפות כהדלקה היא, ע"כ תוכן דברי מהרי"ץ שלא בלשונו בזה ובתוספת ביאור, יעויין קובץ דברי חפץ גליון ז' דף קע"ז ד"ה וכן, ובהערה שם:

ולזה גם כן בסוף תשובתו, כשדן על המגיד משנה דמיירי בשני בני אדם הדרין יחד ולא בכך הדר עם אביו, פירש שאין כוונת המגיד משנה לומר דלא סגי להו בשיתוף כהבנת הפרי חדש בו. לפי שמסברא היה פשוט לו למהרי"ץ דגם בשנים זרים הדרין יחד סגי להו בשיתוף, אף כי ליישב המנהג היה מקום ליישבו עם דברי המגיד משנה אף לפי הבנת הפרי חדש בהם, על ידי שנחלק בין בן הדר עם אביו ושנים זרים הדרין יחד וכדלעיל, והוא מבואר. [אך על כל פנים בשניים הדרים בשני בתים בחצר אחת, אין גילוי מפורש בזה בדברי מהרי"ץ דסבירא ליה גם בזה דמהני שיתוף]:

ומהר"ד משרקי בשתילי זיתים סק"ד ובחידושיו רביד הזהב על השלחן ערוך כאן פסק כהפרי חדש יעו"ש:

והנה בבית יוסף הביא מרן בשתיקה דברי מהר"י אבוהב בשם הארחות חיים, כי בן גדול בבית אביו ואינו סמוך על שלחן אביו, הרי הוא כאכסנאי וצריך להשתתף, והוא הדין בחתניו היכא דאין להם בית שידליקו בעצמם, ע"כ. ומשמע עוד, דבסמוך אף שיתוף לא בעי. ושני דברים אלו הם שלא כדעת הפרי חדש. וקשה על הפרי חדש וכן השתילי זיתים שפוסק כמותו, שלא הזכירו מדברי הבית יוסף בזה כלום, וכן מהרי"ץ שחלק על הפרי חדש, שלא סייע דעתו מדברי הבית יוסף, וצריך עיון:

ומהר"ח כסאר בספרו שם טוב על הרמב"ם פרק ד' מהלכות חנוכה הלכה י"א כתב כדעת מהרי"ץ, וכך הם דבריו שם, דמשמע מדברי הרמב"ם שכתב, אין לו בית להדליק עליו בו וכו', דלאו דווקא אכסנאי, דהוא הדין שנים הדרים בבית אחד, אפילו הם חלוקים בעיסתן, הואיל וליכא כאן חשדא מפני העוברין, דהא יוצאין בפתח אחד, דיכולין להשתתף עמהן בשמן לכתחילה. דלא כמאן דאמר אכסנאי דוקא, וכמו שהעיר מהרי"ץ ז"ל על זה (שו"ת חלק ב' סימן ע"ד), ע"כ:

רמזים לחנוכה

ויעויין עוד למהר"ש בדיחי בספרו עולת שלמה על התורה פרשת נשא פרק ז' פסוק פ"ד [דף שי"ט] שכתב רמזים לדיני חנוכה בראשי תיבות הפסוק זאת חנכת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי ישראל, זרע אמונים תיקנו, ח' נרות כהלכה תכף, הפתח משמאל זמנן בשקיעת חמה, בשיעור ידוע ולגמור מהלל, המדליק מברך שתיים חוזה אחת, תדליק ותוסיף, מאורים אסור תשמישם, נשים שכנים ידליקו או ישתתפו, ימים שמונה רצופים אותו לזכר ע"כ. ויעויין בהערה שם על תיבות נשים שכנים וכו'. ויעויין עוד בעולת שלמה שם בפסוק א', דף שי"ז, בשם ספר טהרת הקדש:

ורמזים אלו שכתב, יש להם מקור קדום בחמדת ימים למה"ר שלום שבזי זיע"א שם [י"ם ה'תשע"ד, דף ק"ג] בקצת שינויים כיעו"ש, ובתיבת נשיאי גם בחמדת ימים [ובשאר המקורות דלהלן] הוא כנזכר. ושוב ראיתי שיש לזה מקורות קדומים יותר, שכן הובאו רמזים אלו במחזור מעגלי צדק כמנהג האשכנזים, הנדפס בסביוניטה ה'שי"ז-שכ"א דף כ"ד ע"ב [ושם וכן בעטרת זקנים דלהלן הלשון, ימים שמונה רצופים אותות לזכור]. וכן בעטרת זקנים על השלחן ערוך סימן תרע"א סעיף ו' כתב שמצא הג"ה במחזור ספרדי וכו'. גם במקור חיים להגרי"ח בכרך בקיצור הלכות ריש סימן תע"ר ציין,

מזמר שני

רטט

כי מצא בתפלת ספרדית [שנכתב בה בזה"ל], כמעט כל דיני חנוכה רמוזים בנוטריקון פסוק זאת חנוכת וגו'. ע"כ:

והחיד"א במדבר קדמות מערכת חי"ת אות כ"א [מהדורת אהבת שלום ה'תשס"ח, דף ס"ח] כתב, קבלתי רמז נאה בפסוק זאת חנכת וגו', ועתה ראיתי שנכתב בעטרת זקנים, ויען יש שם ט"ס ראיתי לכתבו, זרע אמונים תקנו וכו', ימים שמונה ראוי אותו לזכור יעו"ש. וכן הובא רמז זה בעוד ספרים שלחכמי תימן וזולתם, וכן בספר רבינו יחיא אלשיך [ב"ב ה'תשע"ג] דף ע"ו, שהביא רמזים אלו מספר חמדת ימים [למה"ר שלום שבזי זיע"א] והעיר על כמה פרטים כיעו"ש:

עוד הביא החיד"א שם בדף ס"ו, מפירוש רבינו אפרים על התורה כת"י רמז להלכות חנוכה מפסוק ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם וגו' [שבתחילת פרשת מקץ החלה לעולם בחנוכה]. ובתוספות השלם על התורה שם דף קט"ו אות י"א הובא מכמה מקורות רמז על תיבת שנתיים לבדה ובאופן אחר, והכי איתא התם, שנתיים ראשי תיבות, שמאל נר תדליק, ימין מזוזה ע"כ. ומובן שלא היה בכל המקורות שלפני מו"ל תוספות השלם דברי רבינו אפרים שהביא החיד"א, וזה חידוש [או אישתמיטתו מיניה מלהביאם. וכ"ז גם בהשלמות שלאחר פרשת ויחי דף רס"ט], וברוך שמסר עולמו לשומרים:

ועוד תמצא בספרי חכמי תימן רמזים לחנוכה בכמה וכמה אופנים בפסוק זה [וגם בפסוק הסמוך, והנה מן היאור וגו'], כיעויין בעולת שלמה למהר"ש בדיחי שם בשם ספר טהרת הקדש ובשם חכם דוד נחמיאס זלה"ה, ובשלחן מלכים אוצרות חכמי תימן [ה'תשע"ב] שם, ובכללם הרמז הנזכר בתיבת שנתיים. וכך הוא גם בעולת שלמה שם בשם טהרת הקדש. ובשם החכם הנזכר איתא התם באופן אחר, שמונה נרות תדליק, ימין מזוזה, יהיו [נרות החנוכה] מכוונים יחד משמאל ע"כ. אך באור תורה הנדפס דף ע"ו [המובא גם בשלחן מלכים שם] בשם החכם הנז"ל נכפלה תיבת שמאל תרי זימני, שמאל נר חנוכה תדליק וכו' ע"כ, וזה לא נוח כ"כ כמובן, ויתכן שהוא טעות סופר, ועיין]:

עוד ציין החיד"א שם למה שכתב בספרו פני דוד בפרשת תצוה [אותיות ז' וח'] רמז[ים] לחנוכה בפסוק ויקחו אליך שמן זית זך ע"כ:

וראה עוד רמזים בלקוטי מהרי"ץ מספר חוות יאיר [למהרא"כ פורט] שיר השירים א' י' [בחמדה גנוזה ג' ה'תשפ"א דף ז'] ובפסקי מהרי"ץ הלכות חנוכה סעיף ו' ובבארות שלמה שם סק"י ט"ז פ"ה וקס"ו. ועל המובא שם בסק"י יש להוסיף מה שכתבו באבודרהם סדר תפילות חנוכה [מהדורת

קרן רא"ם ה'תשע"ה חלק ב' פרק י"ט דף קנ"ב, וראה שם בהערה י"ז] וכן במחזור מעגלי צדק וחמדת ימים הנז"ל ובעוד ספרים, דחנוכה ראשי תיבות, ח' נרות, והלכה כבית הלל דאמרי מוסיף והולך:

ובנימוקי רבינו זכריה הרופא על הרמב"ם בהלכות חנוכה פרק ג' הלכה ג' [ה'תש"פ דף י"ב] כתב, ואמרו על דרך המדרש, חנוכה, ח', שמונה ימים שמור. נ', נר. והכ' והה' מורה שהוא בכ"ה בכסלו [וכן הוא בתכלאל גברא משנת ה'שס"ט, פירוש, ח', שמונה ימים מדליקין. נ', נרות. כ'ה, חמשה ועשרים בכסלו ע"כ. ורמז זה הוא בלא האות ו', וכפי משפט תיבה זו להיכתב כשהיא מנוקדת בקיבוץ ובלא וא"ו מפני הדגש שבכא"ף. משא"כ רמז האבודרהם ודעימיה הנז"ל שהוא עם הוא"ו, וחלכה כבית הלל, שכן אלו ואלו דברי אלהים חיים אלא שהלכה כבית הלל. ושפיר דמי לרמזו עם הוא"ו בזה ובכל כיוצא בזה. נסבי"ר], שנאמר [דברים ל"ב ז'] שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך ע"כ:

והרמז מפסוק זה הוא מסופי התיבות שהם בגימטריא כסלו [העולה קט"ז, כפי משפטו להיכתב בלא יו"ד, אף שגם בזה ובכיוצא בזה אפשר לרמזו גם עם היו"ד], ומנין כלל האותיות שבתיבות אלו הם עשרים וחמש, וכמו שכתב רמז זה מדנפשיה בספר אישיות חיים [פנט] דף קי"ד יעו"ש:

[ומצאתי כי הרמז ממנין האותיות, נתפרש כבר במדרש שואל ומשיב לאחד מחכמי תימן הקדומים שכתב בפרשת האזינו שם [ה'תשס"ו, דף קע"ט. הובא גם בשלחן מלכים אוצרות חכמי תימן, התשע"ג דף שנה"ו] וז"ל, שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך, אמרו, מכאן שחייב להדליק נר חנוכה בעשרים וחמשה בכסלו, [אולי כוונתו לדברי רבינו זכריה הרופא הנז"ל, שכן בגמרא שבת המובאת להלן לא נזכר שמכאן לומדים שהוא בתאריך זה דוקא, נסבי"ר]. ומה נתבאר מזה [רצונו לומר, איך לומדים זאת מכאן]. התשובה, מנין אותיות פסוק זה עשרים וחמש ע"כ:

ולשוך רבינו זכריה הרופא, שנאמר שאל אביך וגו', קשה קצת, שכן הוא רמז נוסף לזמן חנוכה שהוא בכ"ה בכסלו, והוה ליה למימר, וכן הוא אומר שאל אביך וגו', או כיוצא בזה. ושמה מצוי כזה וכיוצא בזה בלשונו וליכא למידק מיניה, ועיין, נסבי"ר]:

ושייכות פסוק זה לחנוכה הוא על פי דברי רב (נחמיה) [נחמן בר יצחק] בגמרא שבת דף כ"ג ע"א, שמכאן מקור הצווי לקיים המצוות מדברי סופרים ולהדליק נר חנוכה יעו"ש בגמרא ובמפרשים:

ובפירושי סידור התפילה לרוקח חלק ב' אות קמ"א [י"ם ה'תשנ"ב דף תשט"ו ותשי"ט] ובסידור רבינו שלמה מגרמיזא אות ק"ה [י"ם

מזמר שני

רעא

ה'תשל"ב דף רמ"ד] רמזו במנין התיבות שבפסוק זה מתחילתו, זכור ימות עולם וגו' שהם י"ג תיבות, ובצירוף הקריאה הרי י"ד, כמנין י"ד התיבות שבברכת אקב"ו להדליק נר של-חנוכה יעו"ש. ולדידן דגרסינן שלחנוכה בתיבה אחת [וכן להגורסים להדליק נר חנוכה] אתי שפיר הרמז בלא להוסיף אחד כנגד הקריאה, כמ"ש כל זה [מד"ה והרמז] בביאור ויאמר יהונתן על פירוש רבינו זכריה הרופא שם אות ד', ובבארות שלמה ס"ק פ"ה, בתוספת נופך מדידי:

והרמז דלעיל שהוא מתיבות שאל אביך וגו' ולא מתחילת הפסוק, הטעם לכך מבואר, כיון שעיקר הלימוד לקיום המצוות מדברי סופרים הוא מתיבות אלו, וכן בגמרא שבת שם הובא מתיבות אלו, ופשוט:

עוד הובא בויאמר יהונתן שם אות ד' מתכלאל מהר"י ונה משנת ה'ת', דבר אחר נוטריקון הוא נדרש, ח' שמונה ימים גומרינן ההלל. נ' שמונה נרות מדליקין. כ"ה, בכ"ה בכסלו עושין כן ע"כ [שוב ראיתי עוד מובא כן מתכלאל מהר"י ונה מהדורא קמא משנת ה'שנ"ז, ושם הביא פירוש זה תחילה וז"ל, פירוש מאי חנוכה, תמניא יומי הלילא. נרות שמונה מדליקין. בכ"ה בכסלו. פירוש אחר וכו' ע"כ]:

וזך כדברי רבינו זכריה הרופא הנז"ל אלא שהוסיף לרמוז גם את ההלל. ויש בזה קושי קצת, שכן ההלל והנרות שניהם נוהגים בשמונה ימים, ואם כן איך יש כאן מקור להלל, דוק ועיין. ושוב ראיתי שיש ליישב זאת קצת, אם נאמר שאות ה' שבסוף התיבה רומזת על ההלל, ואות ח' שבתחילת התיבה חוזרת על אות נ' דהיינו הנרות ואות ה' דהיינו ההלל, לומר ששניהם נוהגים שמונה ימים, ושוב רומזת אות ה' יחד עם כ' שהוא בכ"ה בכסלו, ועיין:

עוד איתא בלשון התכלאל שהעלה מהרי"ץ בעץ חיים דף ק"ס [וסודר בפסקי מהרי"ץ הלכות חנוכה סעיף א'], מצוה מדברי סופרים להדליק נרות על הפתחים בשמונת לילי החנוכה, תחילתן ליל כ"ה בכסליו. והסימן, [במדבר ו' כ"ג] כ"ה תברכו את בני ישראל. וכו'. ולמה חייבו חכמים תמניא יומין, משום דפכא חד דמספיק לליליא, אתעביד ביה ניסא וסיפק לתמניא לילי ע"כ. וביאור סימן זה מפני שמשם תחילת הקריאה בחנוכה, ויש חמשה עשר טעמים ורמזים לבאר שייכותה של-ברכת כהנים לחנוכה, ואחד מהם הוא מהא גופא דפסוק כ"ה תברכו רמזו על הדלקת הנרות בחנוכה שתחילתן בכ"ה בכסלו, כמבואר בבארות שלמה סק"ב קנ"ט וקס"ו, והרי זה בא ללמד ונמצא למד. אלא שבלאו הכי יש לפרשה זו שייכות עם חנוכה מצד שאר הטעמים, כגון שהנס נעשה ע"י כהנים וכו':

ופימן זה שהביא מהרי"ץ נמצא כבר בתכאליל קדומים קצת, כגון משנת ה'שנ"ט וה'ת"י. וכן המשך הלשון ולמה חיבבו וכו', נמצא בתכלאל משנת ה'שנ"ט הנז"ל, ובתכלאל משרעב משנת ה'שע"ב:

עוד מצינו רמז למועד חנוכה, בפרשת אמור שנכתבו שם כל המועדים, בפסוק ויקחו אליך שמן זית זך שנכתב סמוך לאחר סוכות, לרמוז על חנוכה החלה לאחר סוכות. ורמז לפורים במקלל, שנכתב שם סמוך לאחר מכן, והמן קלל, שכן סופי תיבות וכל זה איננו שוה לי הם שם השם ברוך הוא וכו'. ומקלל נתלה, כי כל הנסקלין נתלין [סנהדרין דף מ"ה ע"ב], וגם המן נתלה, וכמו שהרחיב אאמו"ר שליט"א במאמרו הנדפס בתחילת ספר זה, ובשערי יצחק וישב ה'תשע"ד דף ו' יעו"ש, ובתוספות השלם על התורה בפרשת אמור כ"ד ב' דף קע"ו אות א', ובמגילת אסתר ה' י"ג דף ק"א אותיות ב' וה'. ונחזור לענין]:

דברי המגן אברהם ופרי מגדים ומשנה ברורה

והמגן אברהם ריש סימן תרע"ז כתב, כתוב בתשובת רש"ל [סימן פ"ה] שגם הבחורים צריכים להשתתף, [ע"כ דברי רש"ל]. ואפשר, ודוקא כשאוכל בפני עצמו. אבל אם סמוך על שלחן בעל הבית, הוא בכלל בני ביתו, ומדינא אינו צריך להדליק, אלא אם רוצה להיות ממנהדרין, וכ"מ בבית יוסף בשם מהר"י אבוהב ע"ש, עד כאן דברי המגן אברהם:

והנה המגן אברהם מיירי בבחורים האוכלים בקביעות בבית בעל הבית, ולזה קאמר דהוא חשוב בכלל בני ביתו, ומדינא אינו צריך להדליק [ואף להשתתף אינו צריך], אלא אם רוצה להיות ממנהדרין. [והיינו למנהג האשכנזים המובא בהגהת הרמ"א בסימן תרע"א סעיף ב' דעבדי נמי הידור קמא דמנהדרין. אך לדידן דאזלינן כדכתב מרן שם דאפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר, אין בזה אפילו הידור וכדהעיר בכף החיים כאן אות ו', ופשוט]:

וראה לשון הפרי מגדים באשל אברהם אות ג', ודע דאכסנאי צריך להדליק, דלא תימא כיון שאוכל על שלחן בעל הבית כבני ביתו דמי, ומדינא די בנר אחד, קא משמע לן דלא, כיון דאורח הוא ולמחר ילך לביתו צריך [לשתף] [להשתתף] בפרוטה, ע"כ:

ובגדר שיעור קביעות לענין זה, ראיתי מובא בשם הגרי"ש אלישיב [שבות יצחק חלק ח' פרק י"ד סק"א והערה כ', אשרי האיש פרק ל"ט ס"ק

מזמר שני

רעג

כ"א] שהורה שהוא אם דר שם שלשים יום, וכבר משעה שהתחיל לדור שם נחשב כסמוך על שלחנו, כל שבדעתו לדור שם שלשים יום, ע"כ:

ולגבי ראית המגן אברהם ממהר"י אבוהב, ביאר המחצית השקל, דמלשון מהר"י אבוהב משמע דבן גדול הסמוך על שלחן אביו אינו צריך להשתתף, ומה לי בן גדול או אחר. ע"כ. והנה כך גם כן פשיטא ליה להפרי חדש בראיתו מהמגיד משנה, שאין חילוק בין בן לאחר שאינו בן. אך הבאנו שמצינו להמאירי דפשיטא ליה לחלק ביניהם, וכך גם כן יש להעיר על ראית המגן אברהם הנז"ל. וכבר העיר כן בפתח הדביר על העיטור הלכות חנוכה ס"ק כ"א, דאין ראיה כל כך מדברי המהר"י אבוהב, דהתם מיירי בבנו או בחתנו, אך באיש נכרי לא שמענו. ע"כ:

מאיך בנדון מהר"י אבוהב לא שמענו דמיירי דווקא שאוכל אצל אביו בקביעות למשך זמן רב, ואם כן זה סיבה להחמיר שם יותר [ועל כן יתכן כי גם לדעת היש אומרים בארחות חיים שלפנינו דאף בן סמוך בעי להשתתף יודו בנדונו של-מגן אברהם דלא בעי שיתוף]. באופן שנמצא לכאורה כי נדונו של-מגן אברהם ונדונו של-מהר"י אבוהב בכל אחד מהם יש קולא לחד גיסא וחומרא לאיך גיסא, ואי אפשר להוכיח מאחד על חברו ועיין. [ולשון המגן אברהם, וכ"מ בב"י וכו', והיינו וכן משמע או וכן מוכח. ולא כמו שנפתח בשלחן ערוך מהדורת פרידמן, וכן מובא, ופשוט]:

ובמשנה ברורה סק"א [וכן לעיל בסימן תרע"א סק"ח] הביא דברי המגן אברהם בפשיטות [ובשער הציון שם הוסיף לציין גם כן לדרך החיים], והוסיף גם כן מדברי הפרי מגדים שהוא הדין משרתיו, כיון שהם סמוכים על שלחנו בקביעות. אך בביאור הלכה ד"ה לתת, ציין לעיין בפרי חדש דלדידיה בכל גווי צריך להשתתף. וכתב עוד, דמה שהביא המגן אברהם ראיה מדברי מהר"י אבוהב בשם ארחות חיים לענין בן הסמוך על שלחן אביו, המאירי הביא בשם חכמי התוספות דגם בזה צריך להשתתף, ואף להמאירי שחולק עליהם, על כל פנים בדינא דהמגן אברהם בודאי מודה להם דצריך להשתתף, עיין שם בדבריו, ע"כ:

ודברי הפרי מגדים שהביא המשנה ברורה הם לעיל בסימן תרע"א במשבצות זהב סק"א שכתב שם, ואמנם צריך לידע, כי מדינא נר אחד לאיש וביתו די, היינו איש ואשתו ועבדו ובנו גדול הסמוכים על שלחנו, וכו'. אבל שני בעלי בתים ואורח, חייבין כל אחד בפני עצמו או בפריטי, ע"כ. [אמנם המשנה ברורה גופיה לעיל בסימן תרע"א שם על תיבת ומשרתיו, ציין בשער הציון באות י' לפרי מגדים בסימן תרע"ז באשל אברהם, ע"כ. והיינו באות ג' שכתב שם, ודע דאכסנאי

צריך להדליק וכו' וכמו שהבאנוהו לעיל. אך משרת לא נזכר בהדיא כי אם בפרי מגדים בריש סימן תרע"א במשבצות זהב שהבאנו כאן, שאליו צויין בשער הציון שם אות ט' כלפי עיקר הדין]:

ודברי הביאור הלכה הנז"ל, דהמאירי וחכמי התוספות שהביא נחלקו בבן גדול ונשוי בבית אביו אם צריך להשתתף, אך בנדונו של-מגן אברהם שאינו בנו יסכים אף המאירי דצריך להשתתף ע"כ, הנה להמבואר לעיל הדברים צריכים עיון, שכן לא מבואר בדבריהם של-תוספות והמאירי דמיירו בסמוך על שלחנו בקביעות, ואם כן נראה מסברא דיתכן להיות איפכא, שאף התוספות יודו בנדונו של-מגן אברהם שאין צריך להשתתף אף שזרים הם, דכיון שהם אוכלים על שלחנו בקביעות לפיכך חשובים הם מכלל בני הבית. ועייין:

וכמו כן מה שהביא הביאור הלכה, דלהפרי חדש בכל גווני צריך להשתתף. הנה לא מצאתי בפרי חדש שהזכיר דברי המגן אברהם בזה או שדיבר בזה כלל. אלא כוונת הביאור הלכה, למה שסובר הפרי חדש, דבן הסמוך על שלחן אביו צריך להשתתף והביאו גם כן בשער הציון אות י"ט, וראה בדברינו בזה לעיל. והנה לשון הפרי מגדים באשל אברהם אותיות ה' ו', דבן שאוכל בקביעות אצל אביו, מדינא אינו צריך כלל [אפילו להשתתף], דכיון שסמוך על שלחן אביו הוה בכלל בני ביתו, וצריך עיון. ע"כ. ובשער הציון נקט גם כן ציור זה, והביא על זה דברי הפוסקים. אכן באמת הפוסקים שצויינו שם לא מפורש דמיירו בקביעות, מלבד המגן אברהם, והוא מיירי אף בזרים:

ואם כן גם בזה יש לומר, כי יתכן שיודה הפרי חדש להמגן אברהם במי שסמוך על שלחן בעל הבית בקביעות שאינו צריך להשתתף, ואף שאינו בנו. וכן בכף החיים סק"ו לא הביא חולקים על דברי המגן אברהם בזה. אמנם יעויין בשו"ת הרשב"א חלק א' סימן תקמ"ב, ובפרי מגדים בסימן תרע"ח באשל אברהם אות ג':

ולגבי שתי אכסנאים המתארחים בבית אחד אצל בעל הבית, איתא בהליכות שלמה להגרש"ז אורבך פרק י"ג סעיף ו', דאכסנאי המדליק נר חנוכה בפני עצמו, לא ישתתף אכסנאי נוסף עמו, שלא מצינו שתועיל השתתפות אלא עם בעל הבית ולא עם אכסנאי, גם נראה דענין ההשתתפות וכו', ע"כ יעו"ש ובהערות שם, ובחידושים המיוחסים להר"ן דף כ"ג ע"ב [ד"ה עולה] המובאים בדברינו לעיל:

תמצית דיעות הראשונים והפוסקים בנדונים שנתבארו

וזאת תורת העולה, כי שני בעלי בתים הדרים בחצר אחת בשני בתים וחלוקים בעיסתם, אם סגי להו בשיתוף או צריך כל אחד להדליק בפני עצמו, תלוי הדבר בפלוגתא דרבואתא, כי יש בענין זה תשובת רב שר שלום גאון דלפי שורת הדין יוצאים כולם בנר אחד [בפתח החצר], ולהידור מצוה כל אחד ואחד מדליק לעצמו. ולפי הבנת האחרונים [מהר"י אבוהב, מהרש"ל, ב"ח, ומהר"י זיין] בדבריו, יש הידור שלא ישתתפו אלא כל אחד ידליק לעצמו, ועל פתח ביתו כמפורש בעיטור [ובשבלי הלקט בשמון] ובטור. ולפירושו [על פי נוסחאות תשובת רב שר שלום גאון שלפנינו, ועל פי המבואר בדברי רב האי גאון ורב סעדיה גאון שהיה מנהגם כמהדרין קמא השנוי בברייתא] דעתו שדינם ממש כאכסנאי המתארח אצל בעל הבית וסמוך על שלחנו. [וההידור שכתב אינו דווקא באופן זה, אלא הוא הידור קמא השנוי בברייתא שהמהדרין מדליקין כמנין בני הבית. ובכל בו וארחות חיים הובא שמשתתפין בשמן ויוצאין כולן בנר אחד, ולא הובא הידור זה כלל]:

ומיירי כשלא פתחו כל אחד מהם פתח לעצמו [בחצר, לדעת התוספות ודעימייהו ורב שר שלום גאון הסוברים שאם הבית פתוח לחצר מדליקין בפתח החצר. ולפי דעת רש"י שמדליקין בפתח הבית, הוא תלוי אם יש פתח בכל אחד מהבתים לחצר], אבל אם פתחו פתח כל אחד לעצמו, חייב כל אחד להדליק בפתחו משום חשדא כמפורש בעיטור ובכל בו [שהוא מהדורא קמא של-ארחות חיים. אך בארחות חיים לא כתב דין זה בפשיטות אלא בשם יש אומרים]. וראה עוד בשבלי הלקט ומה שביארנו בדבריו לעיל:

ובחידושי הריטב"א בשם יש אומרים מפורש, שמדליק כל אחד מהם בביתו [ויעויין שם אם צריכים להשתתף להדליק בפתח החצר]. וכן הוא לפי דעת רבינו דוד הלוי ומגיד משנה [ונמוקי יוסף שהביאו] ופרי חדש ומהר"י זיין ושתילי זיתים דסבירא להו, שאף כשהם בבית אחד צריך כל אחד להדליק בפני עצמו. גם שאר רבותיו של-רש"י יתכן שידו כן דצריך כל אחד להדליק בפני עצמו, וראה לשון בעל תניא רבתי, אך אין זה מוכרח. ולסברת ביאור הלכה [ד"ה פתוח] שטעמו של-ר"ד הלוי משום חשדא, אם כן אין דברי ר"ד הלוי ענין לכאן, אלא להנזכר לעיל שאם פתחו כל אחד פתח לעצמו חייב כל אחד להדליק בפתחו משום החשד:

שני בעלי בתים הדרים בבית אחד וחלוקים בעיסתם, רש"י הביא בזה מחלוקת בין רבותיו, דלרבינו דוד הלוי לא סגי להו בשיתוף, אלא כל אחד מדליק בפתחו, ולשאר רבותיו סגי בשיתוף. ובביאור הלכה [ד"ה פתח וד"ה עמו]

מבואר שהבין דטעם ר"ד הלוי משום חשדא, אך אם פתח אחד לשניהם גם לר"ד הלוי סגי בשיתוף. ולפי זה דעת המגיד משנה היא דעה שלישית בזה, שמעיקר דין ההדלקה צריך להדליק כל אחד בפני עצמו, ואינו משום חשד, ואף כשפתח אחד לשניהם. ובספר התרומה ותשובות ופסקים לר"י הזקן הובא בפשיטות כדעת שאר רבותיו של רש"י הנז"ל, ולא נזכר בלשונם שם שמדליקין זה בפתח זה וזה בפתח זה, ומשמע לכאורה שלא כהבנת הביאור הלכה דלעיל. והפרי חדש ומהר"י זיין ושתילי זיתים פסקו כדעת המגיד משנה ודעימיה שצריכים להדליק כל אחד בפני עצמו. והחיד"א בברכי יוסף סימן תרע"א אות ד', וכף החיים שם ס"ק י"ב, ומהרי"ץ בתשובתו הנז"ל, ומהר"ח כסאר בשם טוב, פסקו שאין צריך בבית אחד אלא להשתתף בפריטי [וכן הורה אאמו"ר שליט"א בזוג הדורים בבית אחד וחלוקים בעיסתם, דחשיבי כשני בעלי בתים וישתתפו בפרוטה, כמובא בכתרי תורה וישב ה'תשפ"א גליון ל"ג יעו"ש]:

שני בעלי בתים הדורים בבית אחד ואינם חלוקים בעיסתם, סגי להו בשיתוף. כן כתב המאירי בשם חכמי התוספות [ולא חלק עליהם אלא בבן וכדלהלן]. וכל שכן שכן הדין לפי החיד"א ומהרי"ץ ודעימיהו שסוברים כן אף בחלוקים בעיסתם. ומשמעות לשון המגיד משנה והפרי חדש ודעימיהו, שבזה גם הם מודים דסגי להו בשיתוף. [וכן משמע מתשובת רש"י, אלא ששם יש לדחות שהוא להודיענו רבותא דשאר רבותיו דאף בחלוקים בעיסתם סגי להו בשיתוף, ועיין]:

בן נשוי הדר אצל אביו וחלוק בעיסתו, לדעת הפרי חדש והשתילי זיתים צריך הבן להדליק בפני עצמו ולא סגי ליה בשיתוף, והוכיחו כן מהמגיד משנה [ונמוקי יוסף], אך יש חילוק דהמגיד משנה לא מיירי בבן. ולדעת הארחות חיים [המובא גם במהר"י אבוהב ובבית יוסף] והחיד"א וכף החיים [שם, ובסימן תרע"ז ס"ק ט"ז] ומהרי"ץ ומהר"ח כסאר סגי ליה בשיתוף:

בן נשוי הדר אצל אביו ואינו חלוק בעיסתו, האם צריך הוא להשתתף או שאף שיתוף אינו צריך. לדעת הפרי חדש צריך להשתתף, וכן הוא דעת חכמי התוספות שהובאו במאירי, וכן הוא בארחות חיים שלפנינו בשם יש אומרים. ולדעת מהרי"ץ אף שיתוף אינו צריך, וכן דעת המאירי גופיה. וכן משמע בכל בו, וכן במהר"י אבוהב בשם הארחות חיים [אמנם בארחות חיים שלפנינו נוסף בשם יש אומרים שצריך שיתוף]. וענין זה מצוי בזמנינו כשמתארחים בשבת חנוכה אצל ההורים הגרים בעיר אחרת, והורה הגרש"ז אורבך [בהליכות שלמה פרק י"ג סעיף ח'] כי הדר עם בני ביתו בבית ההורים

מזאמר שני

רעז

לתקופה ממושכת בחדר נפרד המיוחד לו אין דינו כבן בית אלא כאכסנאי, יעו"ש. והוראת אאמו"ר שליט"א לבנים או חתנים המתארחים אצל ההורים בשבת חנוכה [והם מעיר אחרת] כי המחמיר להשתתף תבוא עליו ברכה [וכך הובא בקונטרס מועדי ה' הלכות חנוכה דף ט' מספר תורת המועדים [יוסף] סימן ב' סעיף י"א, שטוב להחמיר ממידת חסידות שיקנה בפירוש לבנו או לחתנו חלק בשמן ובפתילות]:

מאמר שלישי

דברי מהרי"ץ [בפסקי מהרי"ץ הלכות פורים סעיף י"א, מעץ חיים דף קס"ד ע"א] שמצוה לקנות מגילה כשירה מחונו ומכספו [עיקר הדבר שראוי לכל אחד שיהיה לו מגילה כשירה וכו', במשנה ברורה סוף סימן תרפ"ט]:

יעויין בדברי מהרי"ץ אלו, ובארות שלמה שם ס"ק מ"ד:

וראוי להביא כאן עוד דבריו היקרים של מהרי"א אלאכברי בכיוצא בזה לגבי שותפות בארבעת המינים, בהוספותיו בתוך פירוש פעמון זהב למהרי"א ונה בביאור ההושענות להקפה שביעית שנוהגים בהרבה מקהילותינו לאמרם ביום הושענא רבה [בתכלאל פעמון זהב הנדפס, חלק שלשה רגלים ה'תשע"ז דף שני"ח], וכך הם דבריו שם [על לשון הפייט, עדת סנסני], וכן נרמזו ארבעה מינים בפסוק זה, [שיר השירים ז' ט'] אמרתי אעל"ה בתמר, אלו ישראל, ראשי תיבות אתרוג ערבה לולב הדס. אוחזה בסנסניו, שרומז שכל אדם מישראל צריך לקנות לו מצוה זו, דכתיב [ויקרא כ"ג מ'] ולקחתם לכם, מצוה לקחת משלכם, כל אחד לעצמו. לא כמו שעושיין קצת [בני אדם] ומשתתפין במצוה [אחת] או שתים, וזה מפני התרשלותם במצוה ולא משום עניות חלילה, ע"כ:

והרמז שכתב בתיבת אעלה, ידוע הוא בספרים. ומה שלמד מהפסוקים אוחזה בסנסניו וולקחתם לכם שכל אחד יקנה בעצמו ולא ישתתף, הם דרשות מדנפשיה כאורחיה וכפום סגיות חורפיה [וראה בסמוך דברי קיץ המזבח ונחמד למראה]. וגוף דבריו נובעים מהגהת הרמ"א בסוף סימן תרנ"ח וכמו שאנו מבארים והולכים, דהנה מעיקר הדין מהניא שותפות וכדאיתא בשלחן ערוך סימן תרנ"ח סעיף ז', שותפים שקנו לולב או אתרוג בשותפות, אין אחד מהם יוצא בו ידי חובתו ביום הראשון, עד שיתן לו [חבירו] חלקו במתנה. ובהגהת הרמ"א שם, דדוקא שלא קנו לצורך מצוה, אבל קנו לצורך מצוה, יוצאים בו מסתמא, דאדעתא דהכי קנאוהו. ובמשנה ברורה שם ס"ק ל"ב וכף החיים ס"ק ע"ב, דמכל מקום טוב לומר בפירוש שנותן כל אחד חלקו לחבירו במתנה על מנת להחזיר, בשעה שיוצא בו ע"כ:

אמנם מהרד"ם בשתילי זיתים שם השמיט הגהת הרמ"א, וכתב בפירושו בס"ק כ"ו שהוא אפילו אם קנו לצורך מצוה, וכתב שכן משמע דעת

מאמר שלישי

רעט

הרי"ף והרמב"ם והרא"ש וכו'. ושכן נראה לו דעת מרן שסתם ולא הביא וכו'. ומה שכתב [מרן] בסעיף ט' [בזה"ל, מה שנוהגים במקום שאין אתרוג מצוי, שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות. הטעם מפני שכיון שקנאוהו לצאת בו, מסתמא הוי כאילו פירשו וכו'] מיירי להיכא שנוהגין וכו'. ודלא כרמ"א יעו"ש. והעלהו אאמור"ר שליט"א בשלחן ערוך המקוצר סימן קי"ח סעיף ט"ז יעו"ש. אמנם בערך לחם למהריק"ש [נדפס גם בש"ע פרידמן דף שי"ח. ונלע"ד שמקומו כאן בסוף סעיף ז', ולא כפי שסודר שם בסוף סעיף ח'] כתב, קנו אתרוג לצאת בו דינו כדין הקהל כנוכר בסמוך [בסעיף ט'] ע"כ. ונמצא לדבריו אין הוכחה מסתימת מרן, דיש לומר דסמך על מה שכתב בסמוך בסעיף ט'. ועיין. ואמנם אין בכל זה נפק"מ כל כך, שכן גם המשנ"ב וכה"ח העלו, דמכל מקום טוב לומר בפירוש וכו' וכנז"ל. והנפק"מ באופן שלא פירשו, ועיין:

ובהגהת הרמ"א בסוף הסימן [ולא השמיטה השת"ז] העלה דברי הגהות מיימוני [סוף הלכות לולב בשם מהר"ם מרוטנבורג. והלשון שהביא הרמ"א שם מהגהות מיימוני, הוא כפי הנוסח בדפוס קושטנטנינה ה'רס"ט דף קנ"ב ע"ב, ונדפס גם בסוף רמב"ם פרנקל מהדו"ח ה'תשע"ז דף ט"ו] ומהרי"ל [שהביאם בספרו דרכי משה אות ד']. ולא הובאו על ידי מרן בבית יוסף, ולפיכך אין ראייה ממה שלא העלם מרן בשלחן ערוך, וכיעוין בכיוצא בזה לאאמור"ר שליט"א בספר נר יום טוב פרק י"ח], שכל אדם ישתדל ויהא זריז **במצוה** לקנות לו אתרוג ולולב לבד, כדי לקיים המצוה כתקנה [ולשון מהר"י אלאכברי הנז"ל שהוא מפני התרשלותם במצוה, מקביל ללשון הרמ"א שיש להיות זריז במצוה]. ובשתילי זיתים ס"ק ל"ג ומשנה ברורה שם ס"ק מ"ב וכף החיים ס"ק פ"ז הובא הטעם, כיון שרוב העולם אינם יודעים להקנות לחבריהן, ועוד לעשות הנענועין כהלכתן [ומהריק"ש בערך לחם השמיט הגהת הרמ"א זו, אולי הוא משום דלא שמיעא ליה כלומר לא סבירא ליה חששות אלו, ועיין. עוד ראוי ליתן לב בזה ובכיוצא בזה, שלא היה לפני מהריק"ש ספר דרכי משה להרמ"א שבו הובאו מקורות וטעמי דין זה מהגהות מיימוני ומהרי"ל, שכן ספר דרכי משה להרמ"א לא נדפס בחיי מהריק"ש]:

וציין במשנ"ב עוד לשערי תשובה. ושם בשערי תשובה ס"ק י"ב הביא דברי הבית יעקב ואליה רבה בענין יחיד הדר בכפר אם מחוייב ללוות עבור כך, ואם יש חיוב לשלוח מהעיר אליו יעו"ש. וראה עוד בכף החיים שם ס"ק פ"ט, הרוצה לקיים מצות לכם משלכם ממש [ולא במתנה על מנת להחזיר] וכו' ע"כ. עוד הובא באחרונים בכמה מקומות מהזוהר הקדוש בפרשת תרומה דף קכ"ח ע"א, שראוי לקנות המצוות בדמים ולא בחינם, יעוין עליהם:

ומהר"ח כסאר בספרו קיץ המזבח בפרשת אמור על הפסוק ולקחתם לכם הנו"ל דף ע"ז כתב וז"ל, במדרש [ויקרא רבה ל' א'] זהו שאמר הכתוב [משלי ח' י'], קחו מוסרי ואל כסף, קחו מוסרה של-תורה ולא כסף עכ"ל [המדרש]. באו ללמדנו מוסר, שתקחו מוסרה של-תורה שאמרה ולקחתם לכם ביום הראשון, ואל תחושו על הכסף שנקח אפילו ביוקר, והקדוש ברוך הוא פורע, וכמו שאמרו חז"ל בברייתא, מראש השנה נקצבין מזונותיו של-אדם, חוץ ממה שמוציא בשבתות וימים טובים וראשי חודשים, ומה שהתינוקות מוליכין לבית רבן, [שבהם] אם מוסיף מוסיפין לו ואם פוחת פוחתין לו עכ"ל [חז"ל]. ואין האדם זוכה לזה אלא אם הולך בדרכי ה' בתמימות וביושר לב ע"כ לשון מהרח"כ:

ובפירושו במדרש ויקרא רבה שם, כן ביאר בנחמד למראה שם, קחו מוסרה של-תורה דהיינו המצוות ב[כסף] שלכם, ועיניכם אל תחוסו על כספכם שלא לעשות מצוה בעבור חסרון כיס וכו'. והאריך, ובסוף דבריו שם כתב, דאפשר שזהו כוונת הכתובים, קחו מוסרה של-תורה לעשות מצוה בממון הרבה, וכההיא דרבו גמליאל שקנה אתרוג אחד באלף זוז. ואל כסף, ואל תחשבו את הכסף לומר איך אתן בעבור מצוה כל כך [הרבה] כסף, שהרי המצוה יקרה היא מפנינים. אמנם דע שכל חפצים לא ישוו בה, כלומר שאסור שיתן כל נכסיו בעבור מצות עשה וכו' יעו"ש. ויעויין עוד בפירושי שאר המפרשים שם, ובמדרש הגדול על פסוק זה דף תרנ"ד שלשונו, קחו מוסרה של-תורה ואל כסף, בלא כסף ובלא דמים, שנאמר [ישעיה נ"ה א'] לכו שברו ואכולו וגו' [ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב] ע"כ, ובכתרי תורה חג הסוכות ה'תשפ"ב גליון ע"ב:

ובעין חיים למהרי"ץ זיע"א חלק א' דף פ"ד ע"ב [נסודר בפסקי מהרי"ץ חלק ב' הלכות משא ומתן סעיף ח' דף תקכ"א] הביא דברי השל"ה [בשער האותיות אות ו' פיסקא א', הוצאת יד רמה ה'תשע"ח חלק א' דף תע"ט] שלא יפזר האדם ממונו לריק ושלא לצורך, ובמקום מצוה היא וותרן. וכתב מהרי"ץ ששמע רמז על זה מהפסוק ולא ירע לבבך בתתך לו, שהוא מיעוט, בתתך לו לא ירע לבבך, הא בתתך לעצמך ירע לבבך, שלא תפזר יותר מהצורך ע"כ:

וראוי להביא כאן דברי מה"ר עמרם קורח בספרו סערת תימן דף קכ"א על הידוע בדורות האחרונים בתימן כמה היו מקפידים כל אחד לקנות לו ולבניו ארבעת המינים לכל אחד בפני עצמו, וכך הם דבריו שם, כל אחד קונה הארבעה מינים מהיפה והיותר כשר, ואפילו לבניו הקטנים קונה לכל

מאמר שלישי

רפא

אחד לולב ואתרוג בפני עצמו. חביבה להם מצוה זו, הגדולים עם הקטנים. כבר קרה באיזה שנים שנתיקרו האתרוגים, ולפעמים ההדסים, ועמדו חכמי הדור לתקן שיקחו לכל בית כנסת שלשה או ארבעה לולבים בשותפות, וכל אחד יצא ידי חובתו בהגבהה בזה אחר זה. ולא נשמעו דבריהם, לפי שכל אחד רואה את עצמו שאילו יכנס לחג ואין לו לולב לשמו, כאלו לא חג. ועוד, כמה יהיה בוש כשיכנס לבית הכנסת להתפלל ולקרות את ההלל, ואין בידו לולב לנענע ולהשמיע קול רנונו, ולכן נוח לו למכור מכלי ביתו כדי לקיים מצוה כתקנה ע"כ:

מאמר רביעי

בדברי מהרי"ץ [בפסקי מהרי"ץ שם סעיף נ"ב, משו"ת פעולת צדיק חלק א' סימן מ"ו] בביאור מה שהוצרכה אסתר להתחנן ולבקש להשיב את הכפרים לאחר שנהרג המן, דהא גמירי דכי גזרי גזירתא ומיית חד מינייהו מבטלי לה לגזרתייהו כדאיתא בתענית דף כ"ט ע"א:

יעויין בשאלת הרב השואל, ושני תירוצי מהרי"ץ עליה, ומה שחזר השואל והשיב על כך, ובנוה צדיק ובארות שלמה:

והנה בענין קושיית הרב השואל לרבהמ"ח מהרי"ץ ראוי להעיר, כי כבר עמד בזה החיד"א בפתח עיניים בגמרא מגילה שם, דלפום ריהטא יקשה, דאם כן כשמת המן נתבטלה הגזירה, ואמאי הוצרכה אסתר בסיון להתחנן להשיב ספרי המן. וסיים, דיש ליישב הכתובים וק"ל ע"כ. והנה לא פירש שיחתו איך יש ליישבם, אך משמע דבעיקר הדבר סבירא ליה שבאמת עיקר הגזירה נתבטלה על ידי מיתת המן וכדעת רבהמ"ח:

ובשדה יצחק למהרי" גויטע שם כתב לתרץ בשני אופנים [וכתירוצו הראשון כתב בנוה צדיק אות א' המובא בבארות שלמה ס"ק רי"ג], וכך הם דבריו שם, כתב הרב פתח עינים זלה"ה, ולפום ריהטא קשה, דאם כן כשמת המן נתבטלה הגזירה, ואמאי הוצרכה אסתר בסיון להתחנן להשיב ספרי המן, עכ"ל [של הרב פתח עיניים]. ולי ההדיוט יראה לפי עניות דעתי, דוקא כשמת מעצמו, כהך דמסכת תענית באדון אחד שרצה להציל רבן גמליאל דגזרו עליו מיתה, וסליק לאיגרא נפיל ומית, וביטלו הגזרה משום דסבורין שאירע להם כך על שהרעו לגזור כפירוש רש"י. אבל המן מורד במלכות הוה, דרצה להשתמש בשרביטו של-מלך, כדמשמע מהגם לככוש את המלכה עמי בבית [סוף לשונו מוקשה, שכן בגמרא ורש"י שם עסקו לבאר טעם שהזמינה אסתר את המן לסעודה כדי שתסביר לו פנים ויחשדה המלך ממנו ויהרג הוא והיא, ואם כן למה הוצרך למה שכתב שהמן היה מורד במלכות וכו' ועיין, נסבי"ר]. אי נמי הוצרכה להתחנן כדי שינתן ליהודים להקהל ולעמוד על נפשם להשמיד להרוג ולאבד את כל הצרים אותם ע"כ. ויעויין עוד בשפתי חכמים למהרא"א הרצל על הגמרא ורש"י שם:

מאמר רביעי

רפג

בענין אם יש ראייה מדברי הגמרא ורש"י במסכת מגילה דלא כהתירושים
שענין זה הוא דוקא היכא שמת מעצמו, או שהוא בדת רומי דוקא

ובענין מה שהובא בבארות שלמה בסוף ס"ק רי"ג מדברי רש"י במסכת מגילה, הנה כך הלשון בפירוש רש"י שלפנינו שם [על הא דאיתא בגמרא שם, תנו רבנן, מה ראתה אסתר שזימנה את המן וכו']. רבי יהושע בן קרחה אומר אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא], שיהרג הוא והיא, שיחשדני המלך ממנו ויהרוג את שנינו, [נ"א, וכי גזרי גזירה ומית חד מינייהו בטלה הגזירה], ע"כ. והך נוסחא אוחרינא ליתה בכל כתי"י ודפו"י של-רש"י, והיא הוספת דפוס פפד"מ מפירוש רש"י שבעין יעקב, וכמ"ש בדקדוקי סופרים ובהגהות וציונים שם, ובפירוש רש"י למסכת מגילה הוצאת מקיצי נרדמים י"ם ה'תשס"ח דף קפ"ח. ויתכן אם כן שהיא הוספת בעל עין יעקב כפי הבנתו או שכך הייתה הגירסא ברש"י שלפניו, אך על כל פנים לפי רוב הנוסחאות שלפנינו ברש"י אפשר לפרש הכוונה באופן אחר, שלאחר הריגת המן יהא בנקל יותר לפעול אצל המלך לבטל גזירתו:

ושן"ר בפירוש הר"ם חלאיו [שהיה כפי הנראה בתחילת האלף הששי בקירוב] למגילת אסתר הנדפס בספר תורת חיים הוצאת מוסד י"ם ה'תשס"ו דף קי"ט, שהביא דברי הגמרא וכתב, רבי יהושע בן קרחה אומר, אמרה אסתר אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא. פירוש, חשבה אסתר, תמות נפשה עם האויב אם יחשוד אותה המלך ממנו, וכיון שימות המן **תבטל הגזירה**, ולא היתה חוששת ממיתתה אם יינצלו ישראל מן הגזירה [על ידי כך] ע"כ. אלא שאין הכרח כלל שכוונתו משום הא דגמירי דכי גזרי גזירתא ומית חד מינייהו וכו', דשאני הכא שהמן הוא היה היועץ והגוזר לכל גזירה זו [אמנם לענין קושיית הרב השואל למהרי"ץ לא נפקא מינה מידי, אבל ראה דברינו בסמוך], וכפי שהבחין בשפתי חכמים על רש"י במגילה שם, שהביא דברי רש"י בתענית שפירש, חד מינייהו מהיועצין וכו', וכתב דכל שכן הכא כשיהרוג את המן שהוא היועץ היותר גדול יעו"ש. וכעין עובדא דרבי שמעון בר יוחאי בגמרא שבת דף ל"ג ע"ב, דאתא אליהו קם אפיתחא דמערתא ואמר, מאן לודעיה לבר יוחאי דמית קיסר ובטילו גזירתיה יעו"ש:

ולא עוד אלא שלקמן בפרק ח' פסוק ג' ותוסף אסתר וגו' דף קנ"ב כתב הר"ם חלאיו, כי במיתת המן **לא בטלה הגזירה** על היהודים שבכל מלכות אחשורוש, ועתה ביקשה להעביר את רעת המן יעו"ש, וכן מבואר בדבריו בפסוקים ז' וח' שהיו צריכים לבקש ליהודים תחבולה כדי שיינצלו יעו"ש.

ונראה אם כן דלשונו לעיל שתבטל הגזירה הנז"ל לאו דווקא, אלא שעל ידי זה תוכל יותר לבקש מהמלך להעביר גזירתו וכפירושינו הנז"ל:

מאירך מאריכות לשונו משמע לכאורה שלא בטלה הגזירה מעל היהודים שבכל מלכות אחשוורוש אבל ממקצתה בטלה, ובאיזו דרך יתפרש זאת אם לא כדרך רבהמ"ח בפירושו הראשון שיש מדינות רחוקות שלא ידעו שנהפך לב המלך עליו לטובה וצוה לתלות את המן [אמנם עדיין לא יהא מוכח ממנו דשייך כאן הא דאי מיית חד מינייהו וכו', וכפי שנתבאר לעיל דשאני הכא וכו']. אלא שיקשה שסתם וקיצר הר"מ חלאיו בזה כל כך, מלבד מה שפשט לשון לא בטלה משמע שלא בטלה ממש, ולא משום חסרון ידיעתם בהריגת המן בלחוד. אלא נראה שנקט כלשונו הפסוקים, וכוונתו בהיפך ולהגדיל הסכנה, שמכולם לא בטלה הגזירה, ועיין:

ושוב ראיתי עוד בדרשות רבינו יונה על התורה בסוף דרשתו לפרשת זכור [מהדורה שנייה י"ם ה'תשמ"ח, דף ק"פ] שכתב, יש מן החכמים שאמרו כדי להכניס קנאה בלב המלך, ואולי יהרוג אותה ואותו, ו**תיבטל** הגזירה מעל ישראל וכו'. ולאחר מכן כתב, וכאשר עלה עליהם הדבר הזה ונעשה עמהם הנס הזה כשנתלה המן ו**נסתלק המקטרג**, הוצרכו לבקש עצה להסיר מחשבתו הרעה. והנה הם שאלו את המלך להשיב את הספרים מחשבת המן, וזה היה מספיק להם. אבל המלך אמר להם, כי דבר זה אי אפשר, לפי שכתב אשר נכתב בטבעת המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב, אבל אמר להם וכו' יעו"ש, נראה גם מדבריו שהתועלת מזה היא לסלק המקטרג ועל ידי זה יוכלו לבקש מהמלך וכפי שנתבאר, ועיין:

ויעניין עוד בפירוש מגילת אסתר לרבי אברהם חדידה [שהיה בשנת ה'ר'] פרק ה' פסוק ג' דף ק' שכתב, והיא [אסתר] לא רצתה לבקש דבר עד היום השלישי [של־תענית], שאולי באמצעות התפילה והתענית יהיו נשמעים ביום השלישי ויחיו. ועוד, בעבור שלא יבינו השרים שמשנאתה עשתה זה. ועוד, כדי שיקנאו בו השרים והסגנים ולא יבקשו עליו רחמים [מאת אחשוורוש], וכשיבוא **שיבעום המלך עליו** ע"כ לשונו:

בענין תירוצו הראשון של־רבהמ"ח על קושייא זו

ובתירוצו הראשון של־רבהמ"ח מהרי"ץ שיש מדינות רחוקות שלא ידעו שנהפך לב המלך עליו לטובה ונהרג המן, כן כתב במעם לועז על מגילת אסתר [שנתחבר ע"י מה"ר רפאל חייא פונטרימולי מחכמי איזמיר, והוסיף בו תוספת מרובה הרב שמואל ירושלמי, י"ם ה'תשל"ד דף רכ"א]

מאמר רביעי

רפה

בשם הרבנים דנא פשרא ובנין אריאל, בפירוש הפסוק [ח' ז'] ויאמר המלך אחשוורוש לאסתר המלכה, הנה בית המן נתתי לאסתר, ואותו תלו על העץ, על אשר שלח ידו ביהודים. דכיון שמנהג המלכים, שאם המלך גוזר גזירה ואחד מן השרים מת בטלה הגזירה, הרי עכשיו שמת המן בטלה הגזירה, ולכן אין צורך אלא להודיע למקומות הרחוקים שהמן מת, והם יבינו מעצמם שבטלה הגזירה. [מכאן הובא שם בשם הרב יד המלך] ועל כן אמר לה שתכתוב באגרות כך, הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים, וידעו הקרובים והרחוקים שהמן מת על ששלח ידו ביהודים וניטל רכושו ע"כ יעו"ש:

והנה בספר בנין אריאל [למה"ר שאול לוונשטאם] שהוא מתוכם שראיתיו כעת [חלק א', דף שמ"ט במהדורת ב"ב ה'תשנ"ז], אמנם לא נזכר בדבריו שם בהדיא ענין המקומות הרחוקים, רק ביאר ע"פ דברי הגמרא במגילה ופירוש רש"י שם דאי מיית חד מינייהו וכו' הנז"ל, שעל כן אף אם האגרות הראשונות נכתבו בתחילה בסתם על שם המלך ולא רק נחתמו בטבעתו [ולא יהא שייך תירוץ המהרי"ט על קושיית המפרשים המובאים לעיל שם], מכל מקום הרי תלו את המן, וכיון שמת בטלה גזירת המלך. ועתה כתבו על היהודים כטוב בעיניכם, אבל גוף הכתב אין להשיב וכו' ע"כ. ובסמוך שם במה שכתב שם לבאר באופן נוסף על דרך הפשט, הזכיר ענין המדינות הרחוקות שהם לא ידעו מן המכירה שנמכרו ישראל להמן יעו"ש:

אך לכאורה גם לפי ביאורו הראשון התועלת מכך היא להודיע למדינות הרחוקות שלא נודע להם מתליית המן וכדברי רבהמ"ח מהרי"ץ והרבנים הנז"ל. ויתכן גם כן לפי ביאור המהרי"ט שהביא שם כיעו"ש, שהתועלת היא למדינות הרחוקות שלא ידעו שנהרג המן ושממילא ישראל שנמכרו לו חזרו לרשות המלך כדין הרוגי מלכות שנכסיהם למלך, [משא"כ בביאורו השני שעשה חילוק בין המדינות הרחוקות לשושן, ולפיכך הוצרך לפרש זאת]:

שוב ראיתי עוד בגוף ספר יד המלך והוא למה"ר שמואל ווליריא"ו הרופא [ויניציאה ה'שמ"ו דף פ"א ע"ב], ושם לא דיבר מצד הא דגמירי דאי מיית חד מינייהו וכו', ולא הזכיר בהדיא ענין המקומות הרחוקים, רק כתב שם לבאר כי כוונת המלך לדחות את עצת אסתר להשיב הספרים כי אין זה מספיק [יעו"ש הטעמים לכך] אם לא שיכתוב המלך כתב וגזירה אחרת, לכון אמרין עממיא אומיא ולישניא תדעו נאמנה כי בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ וכו', יעו"ש כל דבריו:

וראה עוד בדרכי דוד למהר"ד מילדולה על התורה [בסוף חלק ב', חידושים על חמש מגילות דף ס"ג ע"ב] שכתב, דקשה מה נתינת טעם הוא

לומר ואותו תלו על העץ. ויש לתרץ, בהא דאיתא במסכת תענית דף כ"ט, כשנגזרה גזירה על רבן גמליאל להריגה וכו', וגמירי דכי גזרי גזירתא ומיית חד מינייהו וכו'. ואם כן שפיר קאמר השתא, ואתם כתבו על היהודים (משום) [בשמין] דנתבטלה הגזירה, וראיה לדבר, שאותו תלו על העץ, וכיון שמת חד מינייהו מבטלי לגזרתייהו, ודוק ע"כ. וכן הובא בשמו בקיצור במעם לועז שם דף רכ"ב [וחסר שם מה שכתב שהוא ראיה לדבר. גם מה שצויין במעם לועז שם, שענין שאם אחד מהם מת הגזירה מתבטלת נתבאר באורך במעם לועז דברים א' קצו ע"כ, צריך לתקן דף שפ"ז, והוא בסוף הביאור על פרק ד' פסוק ל"א. יעו"ש שהביאו שם המעשה מדברים רבה פרשה ב' אות כ"ד המצויין בבארות שלמה לעיל. ושם במקורות בדף של"ט אות קע"ח צריך לתקן רבה פ"ט(ט)[ב]]. וגם לדבריו נראה ששליחת האגרות השניות היא להודעה בעלמא לבני המקומות הרחוקים על תלייתו של-המן :

ועוד יתכן לענ"ד לומר קרוב לתירוצו זה של-רבהמ"ח מהרי"ץ, שאין כל ההמון יודעים ענין זה דכי מיית חד מינייהו מבטלי לה לגזירתא, ולפיכך הוצרכו להודיע זאת אף לבני המקומות הקרובים, על אף שידעו שהמן נהרג, להודיעם שמחמת כן בטלה הגזירה [וראה בנוה צדיק אות י']. וגם זה יתכן בכוונת הרבנים דרכי דוד ובנין אריאל וכן בכוונת המהרי"ט על הדרך שנתבאר :

בענין תירוצו השני של-רבהמ"ח על קושייא זו

ובעיקר דברי רבהמ"ח מהרי"ץ בתירוצו השני שבקשה אסתר להשיב את הספרים כדי שלא יהיו שמורים אצלם למזכרת עוון ולעורר מדנים שנאות ורגנים על ישראל, כך מצאתי מפורש למהרי"ט צהלון [מהרי"ץ] בספרו לקח טוב על המגילה ח' ה' [מהדורת אהבת שלום ה'תשס"ה, דף קל"ה] וז"ל, וענין אמרו יכתב להשיב [את] הספרים, יראה לי [הכוונה], יכתב שישבו הספרים ליד המלך, שלא יזכרו ויפקדו, ולא די [=ולא מספיק] בכרוזא קרי בחיל כבר נתבטלה הגזרה. מפני שאם יום או יומים יעמוד, לא יקום הביטול ההוא, כי למחר או למחרתו יראו הכתבים ויזכרו וישובו לעשות הרע לנו ולבנינו ח"ו ע"כ. והובא בקיצור במעם לועז ריש דף רי"ז, ויעויין שם עוד בדף רי"ח בשם ספר מאמר מרדכי, ובמקורות שם בדף ר"כ. [ויעו"ש בלקח טוב עוד בהמשך דבריו, ודייקה באמרה וכו'. וכן מה שכתב עוד לאחר מכן פירוש נוסף בלשון יכתב להשיב, שהכוונה שיכתב בספרים שאותה גזירה

מאמר רביעי

רפז

עצמה תשוב ותתקיים בהיפך, דהיינו שהיהודים יהרגו המה בשונאיהם וכו' יעו"ש]:

וכמו כן כעיקר דיוק רבהמ"ח בלשון רעת המן האגגי שבפסוק ג', כתב גם כן מהריט"ץ בלקח טוב שם דף קל"ג וז"ל, ועוד אפשר לפרש אומרו להעביר את רעת המן, כוונה [אסתר], לפי שהמן הרשע הפליא לדבר רעה ושטנה כנגד ישראל, כמבואר למעלה ואת דתי המלך אינם עושים, דאכלו ושתו ומבזו למלכא וכו', ולמלך אין שוה להניחם, שאם נפל זכוב בכוס וכו'. ובודאי כי אע"פ שהמן נהרג תהיה רעה זו שכנה להם המן נגד עיניו [של-אחשוורוש] תמיד, לכך בכתה אסתר ותתחנן לו שיעביר מנגד עיניו אותה רעה שאמר המן על היהודים. וז"ש גם כן את מחשבתו אשר חשב על היהודים, כלומר אותה מחשבה רעה שחשב [המן] על היהודים שהם מבזים למלך ומורדים בו ע"כ [ובביאורו הראשון שם כתב לפרש באופן אחר, שיעביר את הרעה שהוסיף המן מעצמו, שהמלך לא גזר כי אם על אבוד הדתות וכו' כיעו"ש]:

וזה אינו ממש כדברי רבהמ"ח, דלרבהמ"ח אין המכוון מצד המלך אלא מצד האומות שנשתלחו אליהם כתבי המן [ומהריט"ץ מפרש זאת ביכתב להשיב את הספרים בלחוד וכפי שהובא לעיל]. כמו כן רבהמ"ח פירש זאת בתיבת רעת לחודה דהיינו לשון הרע שדיבר עליהם, דנראה לו יתו"ר נפיש אם היינו רעת היינו מחשבת, משא"כ מהריט"ץ דסבירא ליה דזהו גם כן פירוש תיבת מחשבת. ובענין זה של-דברי אסתר על לשון הרע של-המן ראה עוד במעם לועז דף רט"ז אותיות ז' וח':

גם מהר"ש אלקבץ במנות הלוי ומהר"ם אלשיך במשאת משה נתקשו בכפילות הלשון רעת ומחשבת דלכאורה אחד הם, ויעו"ש מה שפירשו בזה, ובמעם לועז דף רי"ז אותיות י"ד וט"ו [והלשון במעם לועז שם, שאמרה להעביר את רעת המן האגגי, שאע"פ שכבר מת, רעתו עדיין קיימת ע"כ, לא ראיתו במקורו במנות הלוי]. וכבר רבי אברהם אבן עזרא בנוסח ב' בתורת חיים דף קנ"ב נראה שבא לבאר כפילות זאת במה שכתב, להעביר את רעת המן, להשיב את הספרים, על כן [-על כך] אמר המלך [לקמן פסוק ח'] אין להשיב. ואת מחשבתו, שלא יהרגו היהודים ע"כ. וביטול מחשבתו עלה בידם לבטלה, והוא כמבואר בדברי הראב"ע לקמן בפסוק ח' בשתי הנוסחאות [יעו"ש וברש"י ובשאר מפרשים], כן נראה פשוט כוונת הראב"ע כאן, ולא כמ"ש בהערות שם אות תרצ"ט:

ולא ביאר לנו רבהמ"ח בהדיא ביאור תיבת מחשבת לפי פירושו. ונראה הפירושו לפי רבהמ"ח, שכוונת אסתר לבקש מהמלך, דמלבד מה שבטלה מאיליה מחשבתו של-המן דהיינו גזירתו להרוג כל היהודים [על ידי שנהרג וגמירי דאי מיית חד מינייהו וכו'], עוד זאת העבר נא גם את רעתו דהיינו את הלשון הרע שדיבר על ישראל, וזה יהיה על ידי שיוחזרו הספרים [ושו"ר כדרכנו זו בביאור כוונת רבהמ"ח, בקובץ דברי חפץ גליון ז' דף ש' המצויין בבארות שלמה כאן]. ובבארות שלמה ס"ק רי"ט ורכ"ב פירש תיבת מחשבת אליבא דרבהמ"ח באופן אחר, שאכן ביקשה לבטל את מחשבת המן, דהיינו גזירתו עצמה, והוא כדי שלא לסמוך על הריגת המן לבד יעו"ש. וזה נראה לענ"ד חידוש קצת שהיה ספק בכך. ועוד, שאם כן כבר היה נראה לתרץ בזה עיקר קושיית הרב השואל לרבהמ"ח, שלפיכך הוצרכה להתחנן לפני המלך על כך. ועוד שמלשונות רבהמ"ח, והנה אף שנתבטלה הגזירה וכו' כי כבר בטלה ואזלא לה וכו', משמע שבוודאי בטלה, ועיין:

וביאור שלישי בכוונת רבהמ"ח ראיתי בפירושו טעם זקנים אוצרות חכמי תימן על מגילת אסתר ה'תשע"ב דף רמ"ח, שהבין בכוונת רבהמ"ח, דמחשבתו היינו מחשבתו של-המן להסית את אומות העולם מזמן למזמן על ידי אגרות אלו יעו"ש ועיין. [אמנם שם כתב, דרעת המן היינו גזירת הריגת היהודים ב"ג באדר וכו' יעו"ש. ואין זה דעת רבהמ"ח, אלא שהכוונה ללשון הרע שסיפר על ישראל]:

עוד ראוי להביא דברי מהר"א צהלון קרובו ובן זמנו של-מהריט"ץ שפירש באופן אחר בספרו ישע אלהים, דלעיל [ג' י"ד, מהדורת אהבת שלום ה'תשע"ח דף ע"ה, וז' ה' דף צ"ו] אזיל כדעת המפרשים שפירשו, שאחשוורוש גזר על איבוד ממונם ושעבודם לבד, והמן הוסיף מעצמו גם הריגתם, ובפסוק דידן [ג' ח', דף צ"ט] ביאר דרעת ומחשבת המן היינו הריגת היהודים והשמדתם שבדה המן מלבו, והרבתה אסתר לדבר למלך, אם על המלך טוב וגו', כדי ששייב כל הספרים אשר שלח המן, [דהיינו] אפילו מה שכתב לאבדם [דהיינו איבוד ממונם] וכו' יעו"ש [ומבואר גם כן שלא כתב לבאר כפילות הלשון רעת ומחשבת] ועיין:

סיכום דעת המפרשים בענין זה

ואין כוונתנו לומר שקדמוני האחרונים הנז"ל סבירא להו כדעת רבהמ"ח ודעימיה שעיקר גזירת הריגתם כבר בטלה במיתת המן, ולמשל הנה תמצא במהריט"ץ בסמוך בפירושו פסוק ו' שביאר כוונת תיבות ברעה אשר

מאמר רביעי

רפט

ימצא את עמי שהוא רעת הדת, ובאכדן מולדתי שהוא אכוד גופם כיעו"ש. וראה גם כן במנות הלוי ומהר"ם אלשיך ומהר"א צהלון הנז"ל. אלא הבאנו מה שמבואר בדבריהם כסברותיו וכדיוקיו, וכן הבאנו כמה אחרונים שכתבו כתירוצו הראשון. והדבר ברור כי פשט הכתובים והבנת רוב המפרשים ראשונים ואחרונים היא שהוצרכה אסתר לבטל גזירת ההריגה ממש, ואסיפת דברי המפרשים בזה היא למותר. וזו הייתה גם כן דעתו של הרב השואל לרבהמ"ח שהוקשה בעיניו לקבל תירוצי רבהמ"ח:

ומה שהביא רבהמ"ח מהרי"ץ זיע"א מדברי מהר"ש יפה אשכנזי בביאורו יפה ענף [דפוס פפד"א ה'תנ"ו דף כ"ט ע"ב] על מדרש אסתר רבה פרשה י' אות ה', והובא גם בעץ יוסף שם, צריך עיון, שכן לכאורה אם כך הייתה דעתו ושלא כפשט הפסוקים והבנת המפרשים, היה לו לכתוב זאת בהדיא ולבאר הכרחו לזה, שהוא מהא דגמירי דאי מיית חד מינייהו וכו'. ויותר מזה קשה, שכן המדובר במדרש שם הוא עוד קודם מיתת המן, כאשר המן לקח את הלבוש ואת הסוס ואמר למרדכי עמוד ולבוש וכו', שכיון שרכב מרדכי התחיל מקלס להקב"ה ואומר ארוממך ה' כי דליתני וגו', ותלמידיו [של-מרדכי] היו אומרים זמרו לה' חסידיו וגו', וכנסת ישראל היתה אומרת שמע ה' וחנני וגו'. ועל זה פירש היפה ענף [והעץ יוסף בשמן], שישראל אמרו שמע ה' וגו', לפי שעדיין לא היו בטוחין בהצלה, כל שלא הוחזרו ספרי האף והחימה ע"כ. ולשונו שאינם בטוחין וכו', היינו מפני שבוודאי בזמן זה כבר מורגשים פעמי ההצלה, אלא שעדיין לא נתבררה בודאות, ויעויין בבארות שלמה ס"ק רכ"ב ובדברינו לעיל ד"ה ולא:

מה שאין כן לגבי תלמידי מרדכי לשון היפה ענף והעץ יוסף שם לעיל, שאמרו זמרו לה' חסידיו וגו', לפי שהיו בטוחים שלא יעזוב את חסידיו לעולם, כמו שעשה למרדכי, ואם יקרה להם צרה, לא תתמיד, [לשון היפה ענף, לא יתיאשו אבל ידעו] שיצילם ה' כמרדכי. וזהו שאמרו כי רגע באפו, יעו"ש, ומה שכתבו שם עוד לגבי אסתר:

וזן הערה גם על הרב השואל שלא העיר מזה. ואם נפשך לומר, שרמז זאת בלשונו דשמע מינה שלא הועילה נפילת המן כלום וכו', ולא כתב מיתת המן. אם כן תיקשי, שהיה לו להוכיח שאין זו כוונת היפה ענף מצד זה עצמו שמדובר שם עוד קודם שמת המן וכפי שנתבאר, ועיין, וה' יאיר עינינו במאור תורתו:

מאיך כל המפרשים הנז"ל לא עמדו ולא עסקו בקושיי זו דגמירי דאי מיית חד מינייהו וכו', והאחרונים שעמדו בכך כמעט כולם סוברים

שבאמת טעם זה מספיק לביטול הגזירה, הלא הם החיד"א ורבהמ"ח, ושדה יצחק בתירוצו השני, והרבנים דנא פשרא בנין אריאל ודרכי דוד. אמנם גם ב' התירוצים הנוספים שלא שייך כאן הא דאי מיית וכו', מתקבלים ואין להם סתירה מדברי הגמרא ורש"י במגילה וכפי שביארנו לעיל. ולכל חכם יש לו את חלקו בתורה לפרש כפי הבנתו וכו' וכמו שכתב בנוה צדיק אות י', ושבעים פנים לתורה:

וראוי להביא כאן דברי רבי יצחק עראמה בספרו עקידת יצחק [הוצאת מוסד ה'תשע"ד דף ס"ט] שביאר הפסוקים שדעת אחשוורוש הייתה שכבר אין צורך לעשות דבר לאחר תליית המן, אך לא מצד הא דגמירי דאי מיית חד מינייהו, אלא שכבר מובן מזה שאין להרע ליהודים, וכך הם דבריו, והנה [אחשוורוש] בחשבו שאין צורך לעשות שום דבר, כי תליית המן על אשר שלח ידו ביהודים תספיק לבטל כתבו בכל מקום אשר ישמע פתגם המלך, כמו שיבארו הוא [אחשוורוש] אחר כך [בפסוק ז'], לזה שתק ולא השיב אותה דבר וכו'. ע"כ. ושם בפסוק ז' כתב, ויאמר המלך אחשוורוש וגו', והנה לפי זה אין צורך עוד, כי בכמה [-במה] שיוודע שהמתקומם על היהודים נתלה במאמר המלך, וביתו ניתן לאסתר היהודיה, מי הוא אשר [י]ערב אל לבו לגשת אליהם. [ח'] ואתם כתבו על היהודים, ואמנם אם אתם תרצו לכתוב, שאינכם בטוחים שיספיק זה מעצמו, כתבו על היהודים כטוב בעיניכם לכתוב ע"כ:

וכן איתא במעם לועז פסוק ז' דף ר"כ אות ג', שאין צורך לשגר אגרות אלו אלא במקומות מרוחקים ביותר, שלא נודע להם על מות המן. אבל במקומות קרובים אין צורך בהן, שכבר נודע להם שביתו של־המן ניתן לאסתר, וכן אשתו ובניו ועבדיו. וממילא יבינו שהמקח של־המן עבר לידי מרדכי ואסתר. וכן יודעים שאותו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים, ואם כן כל מי שירים ידו על היהודים יומת כמו המן, ע"כ יעו"ש:

שושר"ש בנל"כ ואע"י

